

STUDĒJOŠO ZINĀTNISKI PĒTNIECISKO RAKSTU KRĀJUMS

Sējums 1

EKONOMIKA, FINANSES UN GRĀMATVEDĪBA

Rīga 2019

Studējošo zinātniski pētniecisko rakstu krājums, 2019(1)

ISSN 2500-976; e-ISSN 2500-977X

Studējošo zinātniski pētniecisko rakstu krājumā ir iekļauti Ekonomikas un kultūras augstskolas (EKA) un Alberta koledžas (AK) studējošo un absolventu valsts pārbaudījuma darbu fragmenti, kā arī raksti, kas tika iesniegti uz **Studentu starptautisko zinātniski praktisko konferenci „Studējošo pētnieciskā darbība: teorija un prakse’2019”**.

Sējumā ir iekļauti raksti, kuros ir atspoguļoti veikto pētījumu rezultāti ekonomikas, finanšu, grāmatvedības jomās.

Rakstu krājuma galvenā redaktore:

Jeļena Titko / Ekonomikas un kultūras augstskola

Rakstu krājuma redaktori:

Oksana Lentjušenkova / Ekonomikas un kultūras augstskola	Vita Stīge-Škuškovnika / Alberta koledža
Staņislavs Keišs / Ekonomikas un kultūras augstskola	Armands Kalniņš / Alberta koledža
Inga Šīna / Ekonomikas un kultūras augstskola	Kaspars Šteinbergs / Alberta koledža
Vita Zariņa / Ekonomikas un kultūras augstskola	Marta Kontiņa / Alberta koledža
Liene Brāle / Ekonomikas un kultūras augstskola	Ivars Čivčišs / Alberta koledža
Inga Brasla / Ekonomikas un kultūras augstskola	Nataļja Verina / Ekonomikas un kultūras augstskola
Marina Kamenecka-Usova / Ekonomikas un kultūras augstskola	Larisa Turuševa / Ekonomikas un kultūras augstskola

© Ekonomikas un kultūras augstskola, 2019

© Alberta koledža, 2019

Izdevējs:

Ekonomikas un kultūras augstskola

Lomonosova 1/5, Rīga, LV1019, Latvija

SATURS

EKONOMIKA, FINANSĒS UN GRĀMATVEDĪBA

Kristīne Troņenkova. NORĒĶINU PAR DARBA SAMAKSU UN AR TO SAISTĪTO NODOKĻU UZSKAITE REKLĀMAS UZŅĒMUMĀ	5
Iīga Veidemane. DARBA DEVĒJU PRASĪBAS GRĀMATVEŽU PROFESIJAI NEPIECIEŠAMAJĀM PROFESIONĀLĀM KOMPETENCĒM UN PRASMĒM	11
Laila Umbraško. VIETĒJO KRAVU PĀRVADĀJUMU ORGANIZĒŠANAS PRINCIPI UZŅĒMUMĀ SIA „XXX”	17
Diāna Maļceva. DARBA DEVĒJU PRASĪBAS GRĀMATVEŽU PROFESIJAI NEPIECIEŠAMAJĀM PROFESIONĀLAJĀM KOMPETENCĒM UN PRASMĒM	25
Signe Jānelseiņa. STARPTAUTISKI FINANSĒTO PROJEKTU GRĀMATVEDĪBAS ORGANIZĀCIJAS UN UZSKAITES KĀRTĪBA “VIDZEMES PLĀNOŠANAS REĢIONĀ”	31
Agita Villeruša, Anna Done, Aranta Melkurte. ĒDINĀŠANAS UZŅĒMUMU PAKALPOJUMU VEIDU IZPĒTE LATVIJĀ UN EIROPĀ.	41
Laura Kreicberga, Inta Prisjažnaja. METĀLAPSTRĀDES NOZARES PIENESUMS LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAI	48
Mārtiņš Geidels, Kaspars Karasevskis. PĀRTIKAS MAZUMTIRDZNIECĪBAS NOZARES RAKSTUROJUMS LATVIJĀ	53
Linda Rogoļeva, Džeina Švedenberga. EKOLOĢISKAS PĀRTIKAS TIRDZNIECĪBAS NOZARES ANALĪZE	59
Justīne Vorobjova, Anete Urniežus. APDROŠINĀŠANAS NOZARE LATVIJĀ, DRONU APDROŠINĀŠANA	64
Kristaps Grīnbergs. SABIEDRISKĀS ĒDINĀŠANAS RAKSTUROJUMS UN ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS RĪGĀ	68
Kristīne Lunte. GADA PĀRSKATA SASTĀDĪŠANA UN SVARĪGĀKO RĀDĪTĀJU NOVĒRTĒJUMS TIRDZNIECĪBAS UZŅĒMUMĀ	74
Vladislavs Ivanovs, Jolanta Millere, Jeļena Andrejeva. ALTERNATĪVĀS DEGVIELAS UZPILDES STACIJAS	85
Sintija Ribicka. BIOLOĢISKĀS LAUKSAIMNIECĪBAS UN BIŠKOPĪBAS PRODUKTI LATVIJĀ	91
Sarmīte Skaba. GRĀMATVEDĪBAS PROBLĒMAS UN TO RISINĀJUMI UZŅĒMĒJDARBĪBAS UZSĀKŠANĀ	95
Aija Riekstiņa. KRĀJUMU UZSKAITES PILNVEIDE MEDIKAMENTU TIRDZNIECĪBAS UZŅĒMUMĀ	100
Vēsma Lineja. FIZISKO PERSONU NODOKĻU AUDITS VALSTS IEŅĒMUMU DIENESTĀ	107
Jekaterina Loginova. DEBITORU PARĀDU UZSKAITES PILNVEIDE INFORMĀCIJAS TEHNOLOĢIJU UZŅĒMUMĀ	113

EKONOMIKA, FINANSES UN GRĀMATVEDĪBA

Kristīne Troņenkova. NORĒĶINU PAR DARBA SAMAKSU UN AR TO SAISTĪTO NODOKĻU UZSKAITE REKLĀMAS UZŅĒMUMĀ

*Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma "Grāmatvedība un audits",
kristine.tronenkova@gmail.com*

Zinātniskais vadītājs: Dr.oec., prof. Staņislavs Keišs

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka 2018. gada trešajā ceturksnī nodarbinātības līmenis valstī ir sasniedzis 65,3%, kopējais nodarbināto skaits vecumposmā no 15- 74 gadiem sasniedza 920,1 tūkstoti. Tas norāda uz to, ka darba samaksas aprēķināšanas kārtības izmaiņas 2018. gadā ir skārušas lielāko daļu Latvijas iedzīvotāju. Nozares aktualitāti apstiprina fakts, ka 2018. gadā ir reģistrēti 10 660 jauni uzņēmumi, kas ir par 4,41 % vairāk kā 2017. gadā, liecina Lursoft dati.

Pētījuma mērķis: izpētīt norēķinu par darba samaksu un ar to saistīto nodokļu uzskaiti reklāmas uzņēmumā.

Pētījuma metodes: Pētījuma mērķu sasniegšanai tiek izmantotas šādas datu iegūšanas metodes:

- Literatūras un dokumentu analīze;
- Mediju monitorings.

Pētījuma mērķu sasniegšanai tiek izmantotas šādas datu apstrādes metodes:

- Kvalitatīvā pētījuma metode- tiek veikti aprēķini;
- Komparatīvā metode;
- Grafiskā analīze;
- Finanšu analīze.

Sasniegtie rezultāti: Apkopota norēķinu par darba samaksu uzskaitē grāmatvedībā un salīdzināta darba algas aprēķina kārtības izmaiņas 2017. gadā un 2018. gadā.

Atslēgas vārdi: norēķini par darba samaksu; iedzīvotāju ienākuma nodoklis; neapliekamais minimums; nodokļu uzskaitē, algas nodokļu grāmatiņa.

Ievads

Norēķini par darba samaksu reklāmas uzņēmumā ieņem būtisku lomu, tie tiek plānoti budžetā, kā arī tiek iekļauti ražošanas pašizmaksas aprēķinos. Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka 2018. gada trešajā ceturksnī nodarbinātības līmenis valstī ir sasniedzis 65,3%, kopējais nodarbināto skaits vecumposmā no 15- 74 gadiem sasniedza 920,1 tūkstoti. Tas norāda uz to, ka darba samaksas aprēķināšanas kārtības izmaiņas 2018. gadā ir skārušas lielāko daļu Latvijas iedzīvotāju. Nozares aktualitāti apstiprina fakts, ka 2018. gadā ir reģistrēti 10 660 jauni uzņēmumi, kas ir par 4,41 % vairāk kā 2017. gadā, liecina Lursoft dati.

Pētījuma mērķis: izpētīt norēķinu par darba samaksu un ar to saistīto nodokļu uzskaiti reklāmas uzņēmumā.

Pētījuma metodes: Pētījuma mērķu sasniegšanai tiek izmantotas šādas datu iegūšanas metodes:

- Literatūras un dokumentu analīze;
- Mediju monitorings.

Pētījuma mērķu sasniegšanai tiek izmantotas šādas datu apstrādes metodes:

- Kvalitatīvā pētījuma metode- tiek veikti aprēķini;
- Komparatīvā metode;
- Grafiskā analīze;
- Finanšu analīze.

Sasniegtie rezultāti: Apkopota norēķinu par darba samaksu uzskaitē grāmatvedībā un salīdzināta darba algas aprēķina kārtības izmaiņas 2017. gadā un 2018. gadā. Tiek salīdzinātas izmaiņas gan neto, gan bruto algai, gan IIN par abiem gadiem.

Aprēķinu par darba samaksu vispārīgie principi

Darba samaksu tiesiski reglamentē Darba likums. Darba tiesiskās attiecības starp darba devēju un darba ņēmēju ir dibinātas uz darba līguma pamata, tādēļ ir būtiski ievērot Darba likumā noteiktos nosacījumus. Darba līgumam tiek piemēroti Civillikuma noteikumi, ja vien Darba likumā un citos darba līguma reglamentējošos normatīvajos aktos nav noteikts citādi.

Darbinieks nesāņem visu darba samaksu, no tās tiek veikti dažādi ieturējumi, galvenokārt, tie ir nodokļi: algas nodoklis un darba ņēmēja valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas. Šos ieturējumus reglamentē likums "Par valsts sociālo apdrošināšanu" un likums "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" (Greibenko 2018). Algas nodoklis veidojas no bruto algas atņemot darba ņēmēja valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas, atņemot nodokļu atvieglojumus, ja tādi pienākas, atņemot neapliekamo minimumu, ja tāds pienākas, kas kopā veido ar nodokli apliekamo ienākumu, kam piemēro iedzīvotāju ienākumu nodokli 20%, 23% vai 31,4% (Leibus *et al.* 2018). Standarta valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likme ir 35,09%, kur darba ņēmēja likme ir 11% un darba devēja likme ir 24,09% (MK Noteikumi Nr. 786, 01.01.2018.). Gada diferencētais neapliekamais minimums tiek piemērots reizi gadā rezumējošā kārtībā, iesniedzot gada ienākuma deklarāciju, tajā pašā laikā darba samaksas aprēķinos tiek izmantots prognozētais neapliekamais minimums, kuru aprēķina Valsts ieņēmumu dienests pamatojoties uz darba devēja iesniegtajiem ziņojumiem. Valsts ieņēmumu dienests prognozē neapliekamā minimuma apmērus divas reizes gadā (MK Noteikumi Nr. 676, 01.01.2018.). Iedzīvotāju ienākuma nodokļa 20% likmi piemēro gadījumos, ja bruto ienākumi nav lielāki par 1667 eiro mēnesī (20004 eiro gadā) un fiziskā persona ir iesniegusi algas nodokļa grāmatiņu. Ja bruto ienākumi pārsniedz minēto sliekšni un ir lielāki par 20004 eiro gadā un nepārsniedz 55000 eiro gadā, tad tiek piemērota 23% likme, savukārt, bruto ienākumiem virs 55000 eiro tiek piemērota 31,4% likme, ko piemēro rezumējošā kārtībā, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju (Par iedzīvotāju ienākumu nodokli, spēkā esošā redakcijā. 01.06.1993.).

Metodoloģija

Datu vākšanai tiek izmantota literatūras un dokumentu analīze, tiek analizēti normatīvie akti, kuri tiešā mērā attiecas uz darba samaksas aprēķināšanas kārtību, tāpat tiek izmantota speciālā literatūra, kuru sastādījuši nozares speciālisti; kā arī tiek monitorēti mediji, analizējot 2018. gada nodokļu reformas normu piemērošanas nianšes specifiskos gadījumos.

Pētījuma mērķu sasniegšanai tiek izmantota kvalitatīvā pētījuma metode- tiek veikti aprēķini; izmantota komparatīvā metode; grafiskā analīze; finanšu analīze.

Aprēķinot darba 2018. gada darba samaksu, personām, kurām pienākas neapliekamais minimums, tas tiek aprēķināts pēc formulas:

$$GDNM = GNMmax - K * (AI - Aimin) \quad (1)$$

kur

GDNM ir gada diferencētais neapliekamais minimums,
GNMmax ir maksimālais gada neapliekamais minimums,
 $K = GNMmax / (AImax - Aimin)$,
AI ir nodokļu maksātāja gada apliekamo ienākumu kopējais apmērs,
Aimin ir gada apliekamā ienākuma apmērs, līdz kuram piemēro maksimālo gada neapliekamo minimumu – 5280 EUR apmērā;
AImax ir gada apliekamā ienākuma apmērs, virs kura nepiemēro gada diferencēto neapliekamo minimumu.

Piemēram: $GDNM$ 2018. gadā = $2400 - 0,35714 * (10440 - 5280) = 557,16$ EUR (MK Noteikumi Nr. 676, 01.01.2018.).

Algas nodoklis tiek aprēķināts pēc šādas formulas:

$$Algas\ nodoklis = (BA - D\dot{N}\ VSAOI - atvieglojumi - NM) * IIN\ 20\% \text{ vai } 23\% \quad (2)$$

kur

BA ir bruto alga;
D\dot{N}\ VSAOI ir darba ņēmēja Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas;
NM ir personas neapliekamais minimums;
IIN ir iedzīvotāju ienākumu nodoklis (Leibus *et al.* 2018).

Aprēķinos jāņem vērā, ka atvieglojumi un neapliekamais minimums piemērojas tikai tad, ja galvenajā darba vietā ir iesniegta algas nodokļu grāmatiņa, neapliekamais minimums tiek piemērots bruto algai līdz 1000 EUR, IIN likme ir 20% ja ir iesniegta algas nodokļu grāmatiņa bruto algai līdz 1667 EUR, pārējos gadījumos likme ir 23%. Jāievēro, ka *D\dot{N}\ VSAOI* un atvieglojumiem piemēro 20% likmi, līdz ar to gadījumos, kad aprēķina bāzei tiek piemērota 23% IIN likme, no aprēķinātā IIN tiek atņemta korekcijas vērtība, kas ir 20% no iepriekš aprēķinātās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (Grebenko 2018).

Rezultāti

Tiek aprēķināta darba samaksa reklāmas uzņēmuma darbiniekiem, ievērojot 2018. gada normatīvos aktus. No uzņēmuma trīspadsmit darbiniekiem algas nodokļa grāmatiņa ir iesniegta septiņām personām, savukārt, sešiem no tiem ir apgādājamās personas. Četriem darbiniekiem bruto alga ir virs 1667 EUR mēnesī, trijām personām bruto alga ir zem 1000 EUR, pārējās personas saņem atalgojumu starp abām minētajām robežšķirtnēm. Katrai personai tiek veikts detalizēts algas aprēķins (Tabula 1).

Tabula 1. Algas aprēķins (Avots: autores aprēķini)

Aprēķinu pozīcija	Aprēķins	Summa (EUR)
Bruto alga	2500	2500.00
VSAOI darba devēja 240.9%	$2500 * 24.09\%$	602.25
VSAOI darba ņēmēja 11.00%	$2500 * 11\%$	275.00
Neapliekamais minimums	Netiek piemērots	
Atvieglojumi par apgādājamajiem	$200 * 2$	400.00
IIN 20%	$(1667 - 275 - 400) * 20\%$	198.40
IIN 23%	$(2500 - 1667) * 23\%$	191.59
Neto alga	$2500 - 275 - 198.40 - 191.59$	1835.01
Darba devēja izmaksas	$2500 + 602.25 + 0.36$	3102.61

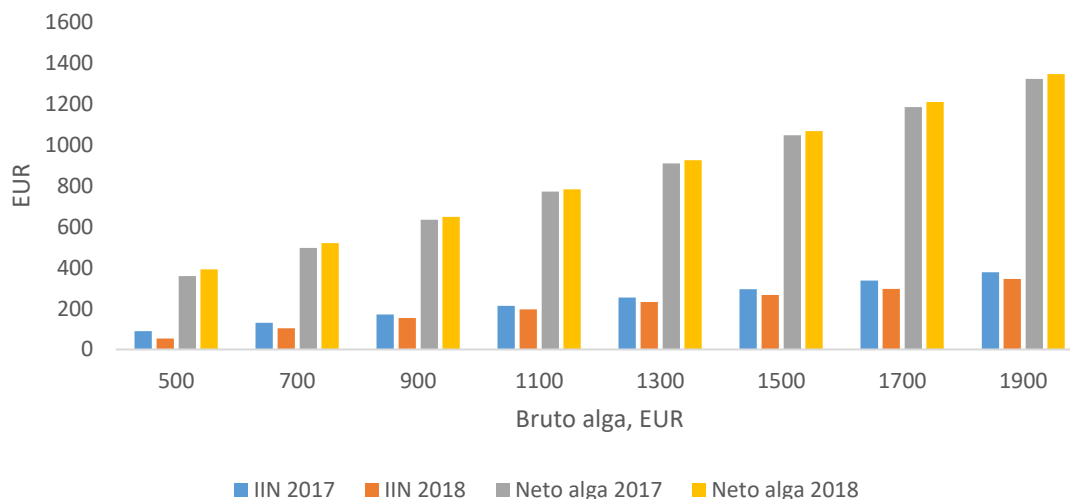
Kopējos aprēķinos redzams, kādu nozīmi iegūst algas nodokļu grāmatiņa 2018. gadā, personām, kurām tā nav iesniegta, iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir augstāks un neto alga ir zemāka, salīdzinot pret citām personām ar līdzvērtīgu bruto algu un iesniegtu algas nodokļu grāmatiņu, tāpat redzams, kā tiek piemērota jaunā norma, kad tiek atņemta korekcijas vērtība no kopējās summas, kura tiek aplikta ar iedzīvotāju ienākuma nodokli.

Darba samaksas aprēķināšanas kārtību, salīdzinot 2017. gadu pret 2018. gadu, ir skārušas ļoti būtiskas izmaiņas. 2018. gadā ir mainījies pats aprēķina algoritms, nodokļu likmes ir kļuvušas diferencētas, neapliekamais minimums tiek noteikts katram darba ņēmējam individuāli no datiem, kas pieejams Valsts ieņēmumu dienestam (Tabula 2).

Tabula 2. Nodokļu reforma (Avots: autores apkopojums no LR normatīvajiem aktiem)

Aprēķinu pozīcija	2017. gads	2018. gads
Minimālā mēneša darba alga, bruto, EUR	380.00	430.00
Atvieglojumi par apgādājamām personām, EUR	175.00	200.00
Personas mēneša neapliekamais minimums, EUR	60.00	Diferencēts
Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme, %	23	Diferencēts
VSAOI DD, %	23.59	24.09
VSAOI DŅ, %	10.50	11

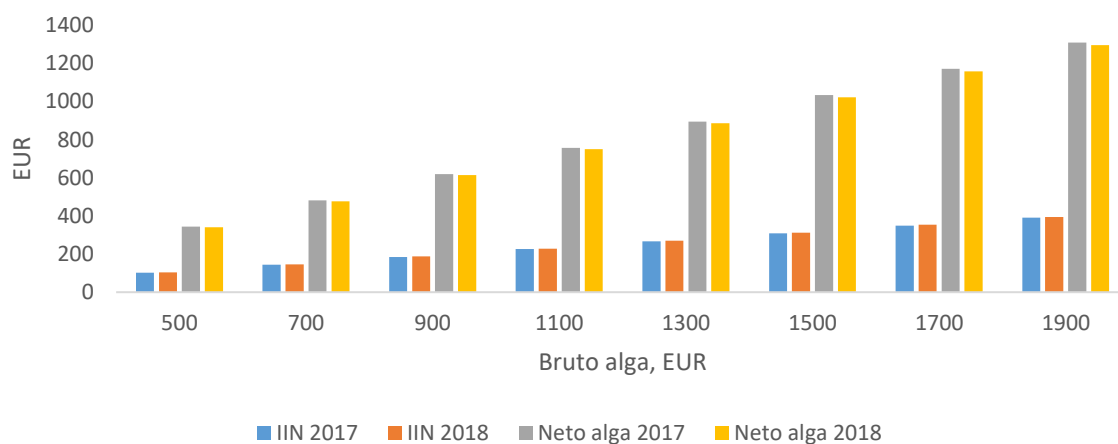
Lai objektīvi novērtētu nodokļu reformas izmaiņas salīdzinot 2017. gadu pret 2018. gadu, tika veikti algas aprēķini, pie vienādiem kritērijiem izmantojot katra gada algas aprēķināšanas algoritmu. Kā redzams (1. att.) gadījumā, kad algas nodokļu grāmatiņa ir iesniegta, personai apgādājamo nav, redzams, ka 2018. gadā IIN apmērs samazinās, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, savukārt, neto alga 2018. gadā pieaug.

1.att. Neto algas un IIN salīdzinājums par 2017. un 2018. gadu. Algas nodokļu grāmatiņa iesniegta, apgādājamo nav (Avots: autores aprēķini)

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa samazinājums 2018. gadā salīdzinot ar 2017. gadu pie bruto algas 500 EUR bija par 40%, pie bruto algas 700 EUR samazinājums bija par 21%, savukārt pie bruto algas no 900 EUR – 1900 EUR, samazinājums bija vidēji 10% apmērā. Savukārt, neto alga 2018. gadā pieauga, pie bruto algas 500 EUR pieaugums bija par 10%, pie bruto algas 700 EUR pieaugums bija 10% un no bruto algas 900 EUR – 1900 EUR pieaugums bija vidēji 2% apmērā.

2.att. Neto algas un IIN salīdzinājums par 2017. un 2018. gadu. Algas nodokļu grāmatiņa nav iesniegta (Avots: autores aprēķini)

Pretēja aina vērojama gadījumā, kad personai algas nodokļu grāmatiņa nav iesniegta – iedzīvotāju ienākuma nodoklis palielinās un neto alga samazinās, parādot algas nodokļa grāmatiņas nozīmīgumu 2018. gadā. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis 2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, gadījumā, kad algas nodokļu grāmatiņa nav iesniegta, visās bruto algas kategorijās samazinās vidēji par 1%, savukārt neto alga 2018. gadā, salīdzinot ar identiskiem apstākļiem 2017. gadā, samazinās vidēji par 1%.

Secinājumi

1. SIA “Reklāmas uzņēmums” darbinieki neizprot neto darba samaksas veidošanās principus, lai arī uzņēmums ir galvenais ienākumu gūšanas avots, algas nodokļu grāmatiņa nav iesniegta septiņiem darbiniekiem no trīspadsmit.
2. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes ir kļuvušas diferencētas, neapliekamais minimums piemērojas katrai personai atsevišķi, ja tāds pienākas, līdz ar to darbiniekam pašam jāseko līdzī bruto atalgojumam, lai neveidotos nodokļu parāds.
3. Diviem SIA “Reklāmas uzņēmums” darbiniekiem ar vienādu mēneša bruto algu 950 EUR apmērā, kur vienai personai algas nodokļu grāmatiņa ir iesniegta un ir divas apgādājamās personas, bet otrai personai nav iesniegta, kopējā neto algas starpības sastāda 112,17 EUR.
4. Ja personai mēneša bruto alga gan 2017. gadā, gan 2018. gadā bija 800 EUR, algas nodokļu grāmatiņa nebija iesniegta, tad 2018. gadā neto alga samazinājās par 23,32 EUR un IIN palielinājās par 19,32 EUR
5. Ja personai algas nodokļu grāmatiņa nav iesniegta, tad 2018. gadā iedzīvotāju ienākuma nodoklis palielinās vidēji par 1% un neto alga samazinās vidēji par 1% visās bruto algu kategorijās no 500 – 1900 EUR, salīdzinot ar 2017. gadu.
6. Ja personai bruto alga gan 2017. gadā, gan 2018. gadā bija 500 EUR, algas nodokļu grāmatiņa ir bijusi iesniegta, apgādājamo skaits nav mainījies, tad 2018. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa samazinājums bija 40% apmērā salīdzinot ar iepriekšējo gadu.
7. Ja personai algas nodokļu grāmatiņa ir iesniegta, tad 2018. gadā iedzīvotāju ienākuma nodoklis vidēji samazinās par 9% un neto alga palielinās par vidēji par 2%, visās bruto algu kategorijās no 1100 – 1900 EUR, salīdzinot ar 2017. gadu.

8. 2018. gada algas aprēķinos jāņem vērā, ka atvieglojumiem jāpiemēro 20% likme, tādēļ gadījumos, kad algas aprēķina bāzei tiek piemērota iedzīvotāju ienākuma likme 23% apmērā, tad no aprēķinātā iedzīvotāju ienākuma nodokļa jāatņem korekcijas vērtība 20% apmērā no iepriekš aprēķinātās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Grebenko, M. (2018). *Darba likums un grāmatvedība*. Rīga: SIA Lietišķās informācijas dienests.

Leibus, I., Pētersone, I., Jesemčika, A., Svarinska, A., Grigorjeva, R. (2018). *Finanšu grāmatvedība*. Rīga: SIA Lietišķās informācijas dienests.

LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 656 "Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu" (spēkā esošā redakcija) *Latvijas Vēstnesis*, 232 (5550), 26.11.2015. [skatīts 01.01.2019.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278067-noteikumi-par-minimalas-menesa-darba-algas-apmeru-normala-darba-laika-ietvaros-un-minimalas-stundas-tarifa-likmes-aprekinasanu>

LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 676 "Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai" (spēkā esošā redakcija) *Latvijas Vēstnesis*, 240 (6067), 04.12.2017. [skatīts 06.12.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295500-noteikumi-par-neapliekama-minimumaun-nodokla-atvieglojuma-apmeru-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-aprekinasanai>

LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 786 "Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem" (spēkā esošā redakcija) *Latvijas Vēstnesis*, 254 (6081), 21.12.2017. [skatīts 01.01.2019.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/296041-noteikumi-parvalsts-socialas-apdrosinasanas-iemaksu-likmes-sadalijumu-pa-valsts-socialasapdrosinasanas-veidiem>

Ilga Veidemane. DARBA DEVĒJU PRASĪBAS GRĀMATVEŽU PROFESIJAI NEPIECIEŠAMAJĀM PROFESIONĀLĀM KOMPETENCĒM UN PRASMĒM

*Alberta koledža, studiju programma „Uzņēmējdarbība, specializācija “Grāmatvedība un nodokļi”,
ilga23@inbox.lv*

Zinātniskais vadītājs: Mg.paed., Mg.oec., docents Armands Kalniņš

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: pētījuma tēma ir “Darba devēju prasības grāmatvežu profesijai nepieciešamajām profesionālām kompetencēm un prasmēm”. Darba autore izvēlējās pētīt grāmatveža profesiju uzņēmumā, jo grāmatvedim uzņēmumā ir ļoti liela nozīme. Ja grāmatvedis uzņēmumā nepildīs savus pienākumus profesionāli, tad uzņēmumā var rasties dažādu raksturu problēmas, pa kurām nevis atbild grāmatvedis, bet uzņēmuma vadītājs.

Pētījuma mērķis: pamatojoties uz grāmatvedības profesijas teorētisko analīzi, praktiski izanalizēt grāmatvedības profesiju dažādu nozaru uzņēmumos un sniegt priekšlikumus mūsdienu grāmatvedības profesijas pilnveidošanai.

Pētījuma metodes: lai sasniegtu pētījuma darba izvirzīto mērķi, darba autore izpētīja grāmatvedības profesijas aprakstošo literatūru un tās standartus, kā arī citus informācijas avotus atbilstoši darba tematam, izmantojot monogrāfisko metode. Tika izmantota anketēšanas metode, lai izpētītu un analizētu anketu rezultātus par uzņēmumā strādājošiem grāmatvežiem.

Sasniegtie rezultāti: aptaujāti 30 uzņēmuma vadītāji, atbildot rakstiski uz 23 anketā iekļauto jautājumu, rezultāti apkopoti un formulēti secinājumi.

Atslēgas vārdi: profesijas standarts; uzņēmums; grāmatvedis; vadītājs.

Ievads

Mūsdienās ļoti strauji attīstās tirgus ekonomika. Līdz ar to Latvija integrējas Eiropas Savienībā un bieži vien tiek veiktas izmaiņas likumos. Tāpēc katrā uzņēmumā neatkarīgi no uzņēmuma formas un darbības virziena ir nepieciešams zinošs, bilancspējīgs grāmatvedis. Grāmatvedis uzņēmumā uzrauga finansiālo stāvokli, kas savlaicīgi nodod informāciju uzņēmuma vadītājam, Valsts ieņēmuma dienestam, Latvijas valsts uzņēmuma reģistram, Centrālās statistikas pārvaldei, bankām un citām iestādēm. Lai uzņēmums varētu veiksmīgi darboties uzņēmumā ir jāstrādā profesionālam grāmatvedim ar savām kompetencēm un prasmēm.

Tāpēc pētījuma tēmas mērķis ir pamatojoties uz grāmatvedības profesijas teorētisko analīzi, praktiski izanalizēt grāmatvedības profesiju dažādu nozaru uzņēmumos un sniegt priekšlikumus mūsdienu grāmatvedības profesijas pilnveidošanai.

Pētījuma uzdevumi:

1. Izpētīt grāmatvedības profesijas aprakstošo literatūru un tās standartus.
2. Anketēt uzņēmuma vadītājus par grāmatvežiem savā uzņēmumā.
3. Apkopot pētniecisko darbu rezultātus un salīdzināt ar teorētisko izpēti.
4. Formulēt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus par darba devēja prasībām grāmatveža profesijā.

Pētījuma izstrādes procesā tika izmantotas monogrāfiskā jeb aprakstošā pētīšanas metode, lai apkopotu informāciju par grāmatvedības profesijai nepieciešamajām profesionālām kompetencēm un prasmēm.

Anketēšanas metode, lai varētu apkopot datus ar uzņēmuma vadītājiem par grāmatvežiem savā uzņēmumā un, lai izpētītu, analizētu rezultātus. Loģiski-konstruktīvā pētījuma metode tiks izmantota, izsakot secinājumus par mūsdienīgu profesionālu grāmatvedi.

Grāmatvedības būtība

Patiesībā pirmās liecības par grāmatvedības procesiem ir meklējamas jau periodā no 5 000. g. p.m.ē. līdz 4 500. gadam p.m.ē, Mezopotāmijā. Tā kā jau šajā laikā notika tirgošanās un citi finanšu darījumi, bija nepieciešamība to apliecināt, lai izvairītos no krāpšanas gadījumiem un stabilizētu sabiedriskās attiecības. Šajā laikā nozīmīgākie darījumi tika fiksēti uz māla plāksnītēm. Tos varētu uzskatīt par primitīviem grāmatvedības dokumentiem. Šo plāksnišu veidošanā parasti piedalījās vairāki cilvēki, lai šos primitīvos dokumentus nevarētu apstrīdēt. Protams, darījumu reģistrēšana vien nav uzskatāma par grāmatvedību, bet tas varētu būt aizsākums šim nozīmīgajam procesam.

Kaut kas daudz tuvāks mūsdienu grāmatvedībai izveidojās Senajā Grieķijā, aptuveni 600 g. p.m.ē. Šajā laikā sāka kalt monētas, līdz ar to izveidojās jaunas, sarežģītākas uzskaites sistēmas. Tiek uzskatīts, ka pastāvēja pat vienkārši datu reģistri, kurus dēvēja par Zenona papīriem. Tajos uzskaitīja visus veiktos darījumus un saistības, kādas cilvēki uzņēmās. Vēlāk arī citas civilizācijas pieņēma šādu veid līdžīgu uzskaites sistēmu. Piemēram, Senajā Romā tika ieviesta tāda pati uzskaites sistēma, kas pēc tam tika uzlabota, veidojot virsgrāmatu, (mananauda.lv bez dat.).

Pirmais sistematizētais grāmatvedības apraksts, kurā teorētiski tika pamatoti grāmatvedības metodoloģiskie principi, ieskaitot divkāršu ieraksta sistēmu, bija 1494.gadā izdots itāļu matemātiķa Lukasa Pačoli (Luca Pacioli) Traktāts par rēķiniem un ierakstiem. Šajā tirdzniecības attīstības posmā bija nepieciešama uzskaites veidošana. Tā pakāpeniski attīstījās mūsdienu modernās grāmatvedības uzskaites sistēma, (Leibus,2016).

Grāmatvedība ir plānveidīga, pilnīga un sistemātiska sakārtota viena uzņēmuma visu saimniecisko operāciju reģistrāciju uz attaisnojuma dokumentu pamata. Grāmatvedība ir nozīmīgs uzņēmuma vadīšanas instruments. Ar tās palīdzību tiek iegūta informācija par katra uzņēmuma saimniecisko un komercdarbību, par uzņēmējdarbībā izmantotajiem mantiskiem naudas līdzekļiem, to īpašniekiem, (Saksonova, bez.dat.).

Grāmatvedība ir ekonomiskās informācijas uztveršanas, reģistrācijas, sistematizācijas un uzkrāšanas process, kas nodrošina juridisko atbildību par saimnieciskiem darījumiem un dod iespēju šīs informācijas lietotājiem pieņemt lēmumus un spriedumus, (Leibus,2016).

Uzņēmums ir saimniekošanas primārais posms un vienlaikus grāmatvedības pielietojuma pamatvienība.

Uzņēmuma grāmatvedība ir plānveidīga, pilnīga un sistemātiski sakārtota viena uzņēmuma visu saimniecisko operāciju reģistrācija uz attaisnojuma dokumenta pamata.

Mūsdienīgu grāmatvedību izprot kā:

- Uzņēmuma pārvaldes struktūrvienību;
- Cilvēku profesionālās darbības nozari;
- Ekonomikas zinātnes apakš nozari;
- Ekonomikas informācijas uzkrāšanas līdzekli un sistēmu; tautsaimniecības uzskaites veidu,(Leibus,2016).

Grāmatvedība kā tautsaimniecības uzskaites veidam ir raksturīgi:

- Tā uztver un atspoguļo tikai saimnieciskās darbības faktus, kuri pakļauti naudas novērtējumam un kuru būtība ir ražošanas līdzekļu kustība un to finansēšanas avotu formas maiņa;

- Grāmatvedībā notiek nepārtraukta un hronoloģiska visu saimniecisko darījumu reģistrācija;
- Visus ierakstus izdara, pamatojoties uz attaisnojuma dokumentiem;
- Grāmatvedībā lieto divus uzskaites mērītājus: naudas un naturālos;
- Uzskaitē lieto kontu sistēmu;
- Lieto divkāršo ierakstu – katra darījuma summa tiek ierakstīta viena (vai vairāku) konta debetā un otra (vai vairāku) konta kredītā;
- Grāmatvedībā lieto bilances metodi – sagatavo bilanci;
- Grāmatvedībā atspoguļo norēķinu attiecības, (Leibus,2016).
- Uzņēmumā izšķir trīs veida grāmatvedības:
- Finanšu grāmatvedība
- Nodokļu grāmatvedība
- Vadības grāmatvedība, (Apsīte 2010).

Grāmatvedība ir svarīga katram iedzīvotājam, uzņēmumam un visai valstij kopumā. No grāmatvedības tiek iegūti dati, kuri par pamatu ir dažādām investīcijām un tiek pieņemti svarīgi lēmumi. Tāpēc grāmatvedim ir jābūt ar savām profesionālām kompetencēm un prasmēm.

Mūsu darba turpmākā apskatē tiks analizēts grāmatveža profesijas standarti. Pašreiz Latvijā izglītības jomā grāmatvežu profesionālās izglītības līmeņus nosaka profesijas standarti (3.-5.), bet 5.profesijas standarts vēl nav izstrādāts. Uzņēmumos bieži vien strādā vairāki grāmatvedības speciālistu pārstāvi ar dažādiem izglītības standartiem. 3313 (profesijas kods) Grāmatvedības speciālisti" profesijās nodarbinātie veic pilnu finanšu operāciju uzskaiti uzņēmumos un pārbauda dokumentu noformēšanas pareizību, seko bankas finanšu resursu stāvoklim, nodrošina valūtas darījumu grāmatvedības darbību, veic jebkura veida dokumentu norēķinus starptautiskā tirdzniecībā. Kā arī tiks apskatīts grāmatveža pamatprincipi: godprātība, objektivitāte, profesionāla kompetence un pienācīga rūpība, konfidencialitāte, profesionāla rīcība.

Metodoloģija

Lai sasniegtu darba mērķi un noskaidrotu darba devēju prasības grāmatvežu profesijai nepieciešamajām profesionālajām kompetencēm un prasmēm, tika veikta aptauja ar 30 uzņēmuma vadītājiem. Tika uzdoti 19 jautājumi par profesiju grāmatvedis uzņēmumā un 4 jautājumi par pašu vadītāju. Laika periodā, no 01.10.2018 līdz 01.12.2018. Darba sagatavošanā tika izmantotas dažādas pētījumu metodes: anketēšanas metode, lai varētu apkopot datus ar uzņēmuma vadītājiem par grāmatvežiem savā uzņēmumā un, lai izpētītu, analizētu rezultātus. Loģiski-konstruktīvā pētījuma metode tiks izmantota, izsakot secinājumus par mūsdienīgu profesionālu grāmatvedi. Uz anketa jautājumiem bija atbildēja deviņpadsmit sievietes un vienpadsmit vīrieši. Astoņpadsmit vadītāji ir vidzemnieki, desmit no Rīgas un tikai viens uzņēmējs ir no Zemgales un viens no Kurzemes.

Rezultāti

Lai noskaidrotu kāds ir respondenta vecums, tika uzdots jautājums – vecums, uz kuru atbildēja 8 respondenti no 20-30 gadiem, no 31-40 gadiem atbildēja 5 respondenti un no 41-50 gadiem atbildēja 7 respondenti. Bet vecāki par 51 gadu atbildēja 10 respondentu, kam jau ir liela dzīves pieredze par uzņēmuma vadīšanu

Uz otro jautājumu - kāda vadītājam ir izglītība? Piecpadsmit vadītājiem ir augstākā izglītība, astoņiem vadītājiem ir vidējā profesionālā izglītība, pieciem vadītājiem ir vidējā vispārēja izglītība, bet diviem vadītājam cits variants-nevēlējās atbildēt.

Uz trešo anketas jautājumu, kam dotu priekšroku algotam grāmatvedim vai grāmatvedim, kas sniedz ārpakalpojuma pakalpojumus? Astoņpadsmit vadītāji bija par ārpakalpojuma

grāmatvedību, ar pamatojumu, ka tas esot lētāks pakalpojums. Un divpadsmit vadītāji bija par algotu grāmatvedi, ar pamatojumu, grāmatvedim uzņēmumā ir jābūt uz vietas.

Uz jautājumu - vai jūsu uzņēmums algo grāmatvedi? Respondentu viedokļi bija vienādi 50% jeb 15 vadītāji izmanto ārpalpojuma grāmatvedību, un 50% jeb 15 vadītāji algo grāmatvedi.

Lielākā daļu respondentu, tas ir 94% jeb 28 respondenti uz jautājumu kādā sektorā darbojas jūsu uzņēmums privātajā vai valsts sektorā, atbildēja privātajā sektorā, tikai divi respondenti jeb 6% atbildēja darbojas valsts sektorā.

Lai noskaidrotu kādā nozarē strādā uzņēmuma vadītājs, tika uzdots jautājums- kurā nozarē strādā uzņēmums? Uz kuru atbildēja 7 respondenti tirdzniecības nozarē, 6 respondenti lauksaimniecības nozarē, 5 respondenti būvniecības nozarē, pa 2 respondentiem tūrisma, mežsaimniecības, transporta, loģistikas, pārvadājumā nozarē un citā nozarē. Viens respondents strādāja zivsaimniecības nozarē.

Uz septīto jautājumu - vai vadītājs ir apmierināts ar savu grāmatvedi. Gandrīz 97% jeb 29 respondenti atbildēja, ka ir apmierināti ar savu grāmatvedi, tikai viena vadītāja nebija apmierināta ar savu grāmatvedi – savstarpēja nesaprašanās.

Uz jautājumu - kāda izglītība ir jūsu grāmatvedim? Pusei 50% jeb 15 respondentu ir grāmatvedis ar augtāko izglītību ekonomikā un grāmatvedībā, 24% jeb 7 respondenti ir profesionālā izglītība grāmatvedības ievirzes jomā, 20% jeb 6 respondenti ir grāmatvedības kursi, bet 6% jeb 2 respondenti nevēlējās atbildēt uz šo jautājumu.

Lai noskaidrotu, vai grāmatvedis spētu organizēt un vadīt darbiniekus uzņēmumā? Kāpēc? Nē, bija norādījuši lielākā daļa 24 respondentu jeb 80% un pamatojuši, ka tas jādara vadītājam, un nav grāmatveža uzdevums, jo grāmatvedim uzņēmumā jākārtos finansiālā puse, seši vadītāji jeb 20% bija norādījuši jā, un divi vadītāji bija pamatojuši, ka tas atvieglotu vadītāja darbu un radītu draudzīgāku uzņēmuma kolektīvu.

Uz desmito jautājumu - vai vadītājs var uzticēties savam grāmatvedim? Tikai divi vadītāji nezināja vai var uzticēties saviem grāmatvežiem. Viens uzņēmuma vadītājs bija pieņēmis darbā jaunu grāmatvedi, tāpēc nebija vēl pārliecināts par jauno grāmatvedi un viens vadītājs nevēlējās atbildēt. Pārējie 24 vadītāji ir uzticīgi saviem grāmatvežiem.

Atbildēs uz anketas 11. jautājumā - vai grāmatvedis bieži kļūdās skaitļos? Divdesmit seši vadītāji ir pārliecināti par saviem grāmatvežiem, ka viņi neklūdās skaitļos. Bet četri vadītāji izteica varbūt, nebija pārliecināti par saviem grāmatvežiem.

Uz jautājumā - vai grāmatvedis spēj uzņemties atbildību par darbības rezultātiem? Visi vadītāji 100% ir droši pārliecināti, ka viņu grāmatveži spēj uzņemties atbildību par darbības rezultātiem.

Lai noskaidrotu, cik liels ir uzņēmums, kuru vada attiecīgais vadītājs ir jānoskaidro, cik uzņēmumā ir darbinieku. 16 respondenti vada mazus uzņēmumus, kuros strādā 1-10 darbinieku, 11 respondenti vada vidējus uzņēmumus, kuros strādā 11-25 darbinieki. Un tikai 3 respondenti vada lielākus uzņēmumus, kuros strādā 26-100 darbinieku.

Uz jautājumu - vai grāmatvedis spētu aizstāvēt jūsu uzņēmuma intereses, pamatot. Divdesmit seši vadītāji bija atbildējuši jā, un pamatojuši šādi: atrunāts līgumā, atbild par datu pareizību, tas nav jādara man, tas ir grāmatveža kompetencē, viņš nes atbildību, visa saziņa ar Vides ieņēmumu dienestu, grāmatvedim sava alga jānopelna, viņš gādā par darbinieku labklājību, viss notiek lielākas peļņas nolūkos. Viens vadītājs atbildējis nē, jo tas nav grāmatveža uzdevums. Un trīs vadītāji, ka, nezina, vai grāmatvedis spētu aizstāvēt viņa uzņēmuma intereses.

Piecpadsmitajā jautājumā - vai grāmatvedis patstāvīgi risina problēmas finanšu jautājumos? Trīspadsmit vadītāji bija atbildējuši: jā, tik cik ir viņa kompetencē, tad tas nav jādara man, tas ir grāmatveža pienākumi, es pati savā uzņēmumā esmu gan vadītāja, gan grāmatvedis, viņš ir atbildīgs par datu pareizību, tas atvieglot darbu citiem darbiniekiem. Desmit vadītāji bija

atzīmējuši, ka nezina. Bet septiņi vadītāji bija atbildējuši; nē, jo gala lēmums ir jāpieņem vadītājam, ka jādara abiem kopā, svarīgi pašam nezinot pareizo risinājumu ir iespēja atrisināt problēmu ar cita palīdzību.

Uz jautājumā - cik reizes gadā apmeklē grāmatvedis kursus, seminārus konferences? Septiņpadsmit vadītāji bija atzīmējuši, ka vienreiz gadā, astoņi vadītāji, ka 2-5 reizes gadā, bet pieci vadītāji bija atzīmējuši nekad. Ja nepieciešama palīdzība tiek veikta konsultācija pa telefonu ar Valsts ieņēmuma dienestu.

Atbildes uz jautājumu – ar kādām īpašībām jābūt, jūsuprāt, ideālam grāmatvedim? (5.5.att.). Vairākums respondentu 17% ir izteikuši, ka grāmatvedim ir jābūt ar precizitāti, jo viņš vairāk vai mazāk atbild par finanšu jautājumiem uzņēmumā, 16% respondentu atbildēja, ka jābūt uzticīgam, 15% respondenti atbildēja – godīgam, 13% respondenti, ka spējīgs saglabāt noslēpumus, 10% respondentu atbildēja grāmatvedim jābūt komunikabilitātei, 8% respondenti –interesei par aktualitātēm, 7% respondenti - grāmatvedim jābūt atjautīgam, 6% respondentu-grāmatvedim jābūt motivētam, 5% respondenti – grāmatvedim jābūt viltīgam, un tikai 3% respondentu, ka grāmatvedim jābūt piesardzīgam.

Veicot grāmatveža atlasī? Kam uzņēmuma vadītājs pievērš uzmanību?(5.6.att.). Vairākums 18 jeb 23% respondentu atbildējuši, ka, veicot grāmatvedības atlasī, uzmanību pievērš darba pieredzei, 14 jeb 18% respondenti, ka grāmatvedis ir zinošs likumos un normatīvos aktos, 11 jeb 14% respondentu, ka labām komunikācijas prasēm, 10 jeb 13% respondenti – izglītībai, 9 jeb 11% respondenti, ka grāmatvedī jābūt ar analītisku domāšanu un spēj prognozēt un analizēt skaitļus, 8 jeb 10% respondenti – ar stresa noturību, 4 jeb 5% respondenti – grāmatvedim ir organizatoriskās spējas un 2 jeb 3% respondenti veic pēc citām lietām. Bet interesanti bija tas, ka, atskatoties atpakaļ, uz astoto jautājumu, kurā bija jautāts, kāda izglītība ir jūsu grāmatvedim. Tad lielākā daļa atbildējuši, protams, augstākā izglītība. Bet šajā jautājumā par izglītību pievērš uzmanību tikai desmit respondenti.

Uz jautājumu par grāmatvedības adekvātu atalgojumu. Astoņpadsmit vadītāji bija atbildējuši: samaksa par padarīto saskaņā ar vienošanos. Pieci vadītāji bija atbildējuši no 430-700 EUR, jo nav lieli uzņēmumi, nav daudz dokumentu. Četri vadītāji bija atbildējuši 701-1200 EUR un divi bija pamatojuši, jo grāmatvedis ir ārpalpojums. Divi vadītāji bija atbildējis 1201-2500 EUR. Viens nevelējās sniegt atbildi, jo pats savā uzņēmumā ir grāmatvedis.

Uz jautājums - vai grāmatvedis ir “labā roka” vadītājam? Deviņpadsmit vadītāji bija atbildējuši jā, jo grāmatvedis dara finanšu lietas, viņš ir ieinteresēts nopelnīt, grāmatvedis noformē atbilstošus dokumentus, labs grāmatvedis-labs uzņēmums, no tā atkarīga uzņēmuma darbības nepārtrauktība, zinošs grāmatvedis ir puse no spējīga uzņēmuma. Seši vadītāji bija atbildējuši nē, viens bija pamatojis, ka atkarībā no uzņēmuma specifikas, bet četri vadītāji nezina.

Atbilde uz jautājumu - par Latvijas Republikas aktu pārkāpumiem un vai ir atbildīgs grāmatvedis, ja nav ziņojis vadībai? Sešpadsmit vadītāji ir atbildējuši jā, jo grāmatvedim viss ir jāzina, ja tas ir radījis zaudējumus uzņēmumā, grāmatvedim jāzina likumi. Astoņi vadītāji atbildēja nē jo tā ir vadītāja atbildība. Seši vadītāji par to nemaz nebija aizdomājušies.

Secinājumi

1. Grāmatvedības kārtošana ir jāveic ar lielu atbildību, jo par uzņēmuma grāmatvedības organizāciju atbild uzņēmuma vadītājs.
2. Grāmatvedim uzņēmumā ir jābūt profesionālam un zinošam.
3. Veiksmīgs uzņēmums var darboties tikai tad, ja grāmatvedis un vadītājs strādā ar kopīgiem mērķiem un viens pret otru ir atklāti. Strādā vienotā komandā.

4. Mazie uzņēmumi (1-10 darbinieki) izvēlas ārpakalpojuma grāmatvedību, jo šis pakalpojums ir lētāks, bet lielāki uzņēmēji izvēlas algotu grāmatvedi, jo grāmatvedim ir jābūt uz vietas.
5. Grāmatveža profesija ir bijusi un arī turpmāk būs nepieciešama, lai arī ir darba devēji, kas izvēlas pirkt ārpakalpojumu, tomēr pieprasīts ir un paliek grāmatveža pakalpojums kā tāds.
6. No anketu analīzes izriet, ka atšķiras darba devēju viedokļi par to, kāds grāmatvedis ir labs grāmatvedis, ko varam attiecināt uz darba devēju dažādajām vajadzībām: vieni vēlas grāmatvedī saskatīt savu finanšu konsultantu un uzņēmuma vadītāja labo roku, otri vēlas, lai grāmatvedis raiti paveic savu darbu - veic nepieciešamos aprēķinus, grāmatvedības ierakstus, nodod atskaites, bet dziļāka komunikācija šiem darba devējiem, nešķiet būtiska.
7. Lielākai daļai vadītājiem ir vecmodīgi uzskati, ka grāmatvedim ir tikai jāgrāmato uzņēmuma skaitļi, nevis jāorganizē, jāvada uzņēmumā esošie darbinieki.
8. Aptaujātie uzņēmuma vadītāji ir apmierināti gan ar saviem grāmatvežiem, gan ar grāmatveža darbu uzņēmumā.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Apsīte, I. (2010). Uzņēmuma gada pārskats, Rīga, Lietišķās apmācības centrs SIA .

Ilgak.lv. (bez.dat.).Grāmatvedība un tās uzdevumi [skatīts 11.12.2018]. Pieejams: <http://www.ilgak.lv/lv/gramatvedibas-butiba-un-uzdevumi/>

Latvijas Republikas Grāmatvežu asociācijas (LRGA) publikācija (bez dat.). [skatīts 11.12.2018]. Pieejams: <http://www.lrga.lv/sertifikacija/gramatvedibas-profesijas-vertibas-un-pamatprincipi>.

Leibus, I., Grigorjeva, R., Jesemčika, A., Svarinska, A. (2016). Grāmatvedības pamati uzņēmumos, Atkārtots un atjaunots 2.izdevums, Rīga, SIA Lietišķas informācijas dienests.

MANANAUDA.LV (bez dat.). [skatīts 11.12.2018]. Pieejams: <http://www.mananauda.lv/gramatvedibas-vesture-un-attistiba/>

Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām: Ministru kabineta noteikumi Nr. 264; Rīgā 2017. gada 23. maijā (prot. Nr. 27 11. §). Izdoti saskaņā ar Darba likuma 40. panta septīto daļu un Statistikas likuma 21. panta 1. Punktu. [skatīts 11.12.2018]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291004-noteikumi-par-profesiju-klasifikatoru-profesijai-atbilstosiem-pamatuzdevumiem-un-kvalifikācijas-pamatprasībām>

Ponomarjovs, A. (2008). Grāmatvežu un reidentu profesionālā ētika, Rīga, Latvijas universitāte.

Profizgl.lu.lv. Svetlana Saksonova. Ievads komercdarbība (e-grāmata). (bez dat.). [skatīts 11.12.2018]. Pieejams: <http://profizgl.lu.lv/mod/book/tool/print/index.php?id=19891&chapterid=4220>

Vid.gov.lv. (2017). [skatīts 11.12.2018]. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/gramatvedibas-organizesana>

Vid.gov.lv. (2016). [skatīts 11.12.2018]. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/kads-ir-datu-uzglabanas-laiks-ja-gramatvedibas-uzskaite-tiek-kartota-elektroniski>

Laila Umbraško. VIETĒJO KRAVU PĀRVADĀJUMU ORGANIZĒŠANAS PRINCIPI UZŅĒMUMĀ SIA „XXX”

*Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma „Starptautiskie tirdzniecības darījumi un loģistika”,
sic@eka.edu.lv*

Zinātniskais vadītājs: Mg. paed., doc. Inga Brasla

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Viena no Latvijas tautsaimniecības jomām ir transporta nozare, kurā būtiska nozīme ir vietējo kravu pārvadājumiem. Jebkura uzņēmuma mērķis ir peļņas gūšana, kuru var sasniegt efektīvi, plānojot un izmantojot pieejamos resursus. Lai nodrošinātu augstu sniegto pakalpojumu servisa līmeni ir jānodrošina preču piegādes laika un precizitātes faktori, kuri ietekmē uzņēmuma darbības efektivitāti un rezultātā valsts ekonomisko attīstību.

Pētījuma mērķis: ir noteikt efektīvas vietējo kravu pārvadājumu organizēšanas principus un izstrādāt piemērotu maršrutu plānošanas metodi uzņēmumam „XXX”.

Pētījuma metodes: literatūras analīzes, salīdzināšanas, klasificēšanas un statistiskās metodes.

Sasniegtie rezultāti: autors ir noteicis efektīvus vietējo kravu pārvadājumu organizēšanas principus, pamatojoties uz piegādes laika un precizitātes faktoriem kravu pārvadājumos ir izstrādājis vietējo kravas pārvadājumu piegādes metodi uzņēmumam „XXX” Latgales reģionā, kas nodrošinātu uzņēmuma darbības efektivitāti.

Atslēgas vārdi: maršrutu plānošana, transporta izmaksas, Latvijas transporta nozare

Ievads

Ikviena mūsdienu uzņēmuma mērķis ir gūt peļņu, kuras nodrošināšanai ir nepieciešams atrisināt saistītās problēmas, kā efektīva resursu izmantošana, sniegtā pakalpojuma līmeņa paaugstināšana un ar sniegto pakalpojumu saistīto izmaksu minimizēšana, kā arī būtiska nozīme paaugstināt sniegto pakalpojumu servisa līmeni, kuru ietekmē preču piegādes laika un precizitātes faktori, kuri ļauj noturēt sniegtā servisa līmeni atbilstoši klientu vēlmēm.

Zinātniskā darba mērķis ir izpētīt un novērtēt, kādi ir vietējo kravu pārvadājumu organizēšanas principi uzņēmumā SIA XXX.

Mērķa sasniegšanai uzstādīti veicamie uzdevumi:

1. Analizēt teorētiskos un informācijas avotus, lai noskaidrotu, kādi ir vietējo kravu pārvadājumu organizēšanas pamata veidi un iespējas
2. Izpētīt uzņēmuma SIA XXX vietējo kravu pārvadājumu organizēšanas principus
3. Izstrādāt secinājumus un priekšlikumus uzņēmuma SIA XXX vietējo kravu pārvadājumu organizēšanas pilnveidošanai.

Zinātniskajā darbā izmantotās metodes datu vākšanai un apstrādei:

1. Literatūras analīze
2. Dokumentu analīze
3. Kontentanalīze
4. Grafiskā

Autors analizē kravu transportēšanas sistēmu un tās ietekmējošos faktoros, kā arī vietējo pārvadājumu organizēšanas kārtību, plānojot maršrutus un piegādes grafikus, kravu transportēšanas sistēmu, maršrutu plānošanas principus.

Pētījuma rezultātā autors izstrādā secinājumus un priekšlikumus.

Literatūras apskats

Uzņēmumā nepārtraukti jāseko līdzi transporta vienību efektivitātei, to panākt var sekojot līdzi izmaksām, kuras rodas tieši piegādes un transportēšanas laikā.

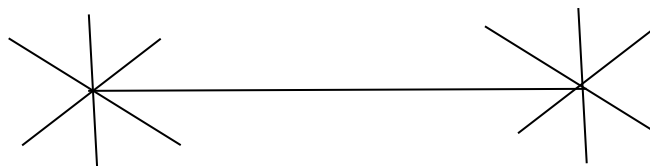
Southworths savā pētījumā uzsver un runā par to, ka kravu pārvadājumi ietver dažādu produktu pārvietošanu Piegādes laiks ir izšķiroša, lai veiksmīgi gūtu panākumus transportējot kravas droši un par saprātīgām izmaksām. Galvenās problēmas parasti saistītas ar kravu pārvadājumu analīzi. Tas ietver metožu pārskatīšanu kravu pārvadājumu apjomu mērīšanai un prognozēšanai, kā arī to ekonomisko, sociālo un vides ietekmi no tiem. Viņš uzsver, ka kravu pārvadājumu apjoma un jaudas attiecību ietekme ir noteicošās kravas pārvadājumu nozares produktivitātei (Southworths F., 2003).

G.Birzietis savā mācību līdzeklī min, ka transporta process - tas ir kravu un pasažieru pārvietošanas process, ieskaitot visas šim procesam nepieciešamās sagatavošanas un nobeigšanas operācijas. Pēdējās minētajās ietilpst:

- kravas sagatavošana pārvadāšanai
- iekraušana ritošajā sastāvā
- ekspedīcijas operācijas
- izkraušana un nodošana
- ritošā sastāva padošana nākošajai iekraušanai

No šī uzskaitījuma skaidri redzams, ka transportēšanas process ir sarežģīts un komplekss pasākumu kopums, kur viens otru papildina. Jeb kura aizkavēšanās vai neprecizitāte kādā no šiem posmiem var radīt liekas izmaksas un laika patēriņu (Birzietis, 2008)

Visu veidu transportu var nodarbināt kā vietējos, tā arī starptautiskajos pārvadājumos. Starptautisko transporta galapunktos ir nepieciešami termināli, kuros tiek uzkrātas preces. Termināli parasti savieno maģistrālo transportu ar vietējo transporta sistēmu pēc rumbas un spieķa principa.

1.1.att. Rumbas un spieķa princips (Avots: autora veidots pēc Sprancmanis, 2011)

Princips paredz vietējo klientu kravas nevis sūtīt pa taisno saņēmējam citā valstī, bet tās apvienot terminālī, no kura tās tālāk tiek nosūtītas uz saņēmējvalsts terminālu no kura tās tiks piegādātas saņēmējam ar mazākas kravnesības transportlīdzekli, lai samazinātu izmaksas (Sprancmanis, 2011).

Šis princips savā būtībā patērē ilgāku laiku kravas nogādāšanas procedūrā. Bet viennozīmīgi samazina kopējās transportēšanas izmaksas, jo nelielas kravas īpašniekam nav jāsedz visa transportlīdzekļa izmaksas dotajā maršrutā, bet tās tiek sadalītas uz vairākiem kravas īpašniekiem, kuru kravas tiek transportētas ar doto transporta vienību.

Praksē kravu pārvadājumus no ražotāja, līdz galīgajam patērētājam lielākoties nav, iespējams nodrošināt tikai ar vienu transportu. Transportēšanas sistēmu ar vienu transporta veidu parasti lieto, ja skaidri zināms loģistikas ķēdes sākums un gala punkts, un nav paredzēta kravas komplektēšanas un apstrāde. Izvēles kritēriji parasti ir:

- Kravas veids
- Kravas apjoms
- Kravas piegādes ātrums
- Pārvadājuma attālums
- Pārvadājuma izmaksas

Sistēma ar vienu transporta veidu paredz tikai viena veida dokumenta izmantošanu. Tas nebūtu iespējams transportējot kravu ar vairākiem transporta veidiem, jo katram no tiem paredzēta dažādu transportēšanas dokumentu noformēšana.

Transporta dokuments definējams kā dokuments, kas apliecina, ka pārdevējs ir precīzi nosūtījis, nododot to kravas pārvadātājam (Sprancmanis, 2013).

Auto transporta veids ir vispieejamākais un vienīgais spēj piedāvāt kravas īpašniekam piegādi no ražotnes, jeb kravas atrašanās vietai līdz klienta vēlamajai vietai, kas ir ērti un bieži tieši šīs īpašības dēļ autotransporta pārvadājumus izvēlas visbiežāk. Jāpiebilst, ka autotransportu klienti visbiežāk izvēlas nelielu kravu nogādāšanai, salīdzinoši nelielos attālos, jo ja nepieciešams transportēt liela izmēra kravas lielos attālos, tad jāvērtē ir arī citu transporta veidu sniegtās īpašības jeb iespējamās kombinācijas ar tiem.

Dažādu valstu loģistikas speciālisti ir izstrādājuši vairākus maršrutu un grafiku plānošanas principus, situācijām, kad pārvadājums tiek sākts no viena noteikta punkta, tiek veiktas apstāšanās vairākos punktos un beigās transporta vienība atgriežas izejas punktā:

1. Izvietot kravas transportēšanas vienībā tā, lai blakus atrastos kravas savstarpēji tuvākajiem punktiem. Tādējādi tiek samazinātas pārbraucienu distances uz nākamo punktu, kā arī kopējais maršruta laiks
2. Apstāšanās punkti dažādām dienām jācenšas izvietot cieši kopā. Principā katras dienas maršrutam ir jārisina savs labākā maršruta un efektīvākā grafika uzdevums. Turklāt vajadzētu izvairīties no dažādu dienu maršrutu pārklāšanās, jo šāda pārklāšanās pagarina maršruta kopējo laiku
3. Maršruta plānošana jāuzsāk no tālākā punkta. Kravas jāiekrauj tādā secībā, lai no tālākā punkta varētu apkalpot no tā tuvākos punktos paredzētos klientus. Līdzīgi jārikojas ar katru nākošo transportlīdzekli – jāatrod tālākais punkts un jāturpina plānošana virzienā uz izejas punktu
4. Apstāšanās vietu kārtība sākotnējā maršrutā jāplāno tā, lai maršruts nekrustotu pats sevi un tā forma atgādinātu ūdens pilienu. Pēc kravu piegādes, kad jāsāk kravu savākšana, principam vajadzētu būt līdzīgam, taču kravas uzkrāšanas laiku, transportlīdzekļa ietilpības un citu ierobežojumu dēļ ir pieļaujamas atkāpes
5. Visefektīvāk maršrutu plānošanu var veikt, ja tiek izmantota tikai viena transporta vienība, kas ir pietiekami liela, lai tajā varētu iekraut visas kravas, kas paredzētas konkrētajam maršrutam. Resursu ierobežotības dēļ dzīvē tas bieži vien nav iespējams. Taču vienmēr jācenšas vispirms izmantot ietilpīgākās transporta vienības, tādējādi panākot to efektīvāku izmantošanu un kopējo izmaksu samazināšanu

6. Atpakaļ kravas jācenšas iekraut paralēli izkraujamajām kravām. Šī principa pielietošana ierobežo izmantojamo transporta vienību uzbūve, atpakaļ kravu apjomi, kā arī izkraujamo kravu apjomi
7. Kravas nogādāšanai uz vietu, kura ir ievērojami, nobīdīta no plānotā maršruta, ir lietderīgi izmantot atsevišķu transporta vienību, kura ir mazāka nekā transporta apkalpošanai. Tādā veidā lielākajai transporta vienībai nav jāveic liels pārbrauciens, kas izmaksātu dārgāk, nekā, ja kravu uz to nogādātu, neliela transporta vienība
8. Viens no efektīva maršruta un grafika plānošanas posmiem ir kravas iekraušanai/izkraušanai paredzētā laika noteikšana. Šajā gadījumā ir jāveic praktiskie pētījumi, lai šos laikus noteiktu optimālus (Krūmiņš, 2004).

Piegādes grafika kavējumi novēršami ar optimālu pārvadājumu maršrutu izvēli. Tomēr pārvadājuma laikā iespējami autotransporta sabojāšanās gadījumi, kas novēršami transportam veicot regulāru tehnisko un profilaktisko apkopi, tomēr piesaistītajam transportam tādas garantijas nav, tādēļ jāveic rūpīga sadarbības partneru izvēle. Jāveic savlaicīga drošu sadarbības partneru pakalpojumu līguma nosacījumu izpildi, lai veidotos ilgtermiņa sadarbība ar uzticamiem partneriem. Autotransportā iekraušanas un izkraušanas darbu mehanizācijas līmenis ir zemāks nekā citos transporta veidos, un arī neizmantotās rezerves tā paaugstināšanai ir lielākas. Iepriekš tika noskaidrots, ka ļoti nozīmīgs posms transportēšanā ir maršruta plānošana. Taču tikpat svarīgs jautājums ir arī pareiza grafika izvēle. Laikam ritot parādās aizvien jauni ierobežojumi, kas padara sarežģītāku optimālākā grafika izvēli:

1. Katrai apstāšanās vietai var būt gan piegādājamā krava, gan arī atpakaļ krava
2. Transportēšanai var tikt izmantotas dažāda izmēra un ietilpības transportēšanas vienības (svara un apjoma ierobežojumi)
3. Nepārtraukta braukšanas laika ierobežojumi, saskaņā ar dažādu valstu likumdošanas aktiem
4. Kravas izkraušana/iekraušana var būt realizējama tikai noteiktās dienas/nakts stundās
5. Atpakaļ kravas var tikt iekrautas tikai pēc piegādājamo kravu izkraušanas un citi tamlīdzīgi (Krūmiņš, 2004).

Šie ierobežojumi padara transportēšanas grafika izvēli ļoti sarežģītu.

Metodoloģija

Pētījumā autors izmantoja vairākas pētījuma metodes, kā literatūras analīze, kuru autors analizēja, lai gūtu priekšstatu par piegāžu plānošanu un procesu vadību uzņēmumā. Izmantoja arī dokumentu un kontentanalīzes metodes, ar kuru palīdzību autors ieguva priekšstatu par situāciju uzņēmumā un varēja izdarīt arī secinājumus. Pētījuma izstrādes laikā neatņemama sastāvdaļa bija arī sarunas ar uzņēmuma darbiniekiem, par plānošanas procesiem un maršrutu plānošanu uzņēmumā.

Pētījumā tika veikti aprēķini, lai aprēķinātu automašīnas noskrējienus ar kravu:

$$\beta = \frac{1_{kr}}{L} \quad (1)$$

kur

β - lietderīgā noskrējiena izmantošanas koeficients:

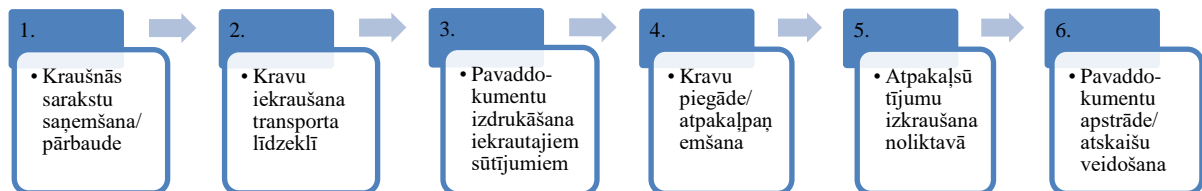
1_{kr} - noskrējienis ar kravu vienā reisā, km;

L - kopējais noskrējienis maršrutā. (Sprancmanis, 2011).

Rezultāti

Lai uzņēmums varētu pastāvēt konkurences apstākļos, nodrošinot kvalitatīvu pakalpojuma sniegšanu klientiem un gūt peļņu, tam nemitīgi ir jāmainās un jāpielāgojas tirgus situācijai. Veicot pētījumu, autors secināja, ka jāuzlabo maršrutu plānošanas process uzņēmumā, kā arī darbiniekiem uzticēto pienākumu apjoms.

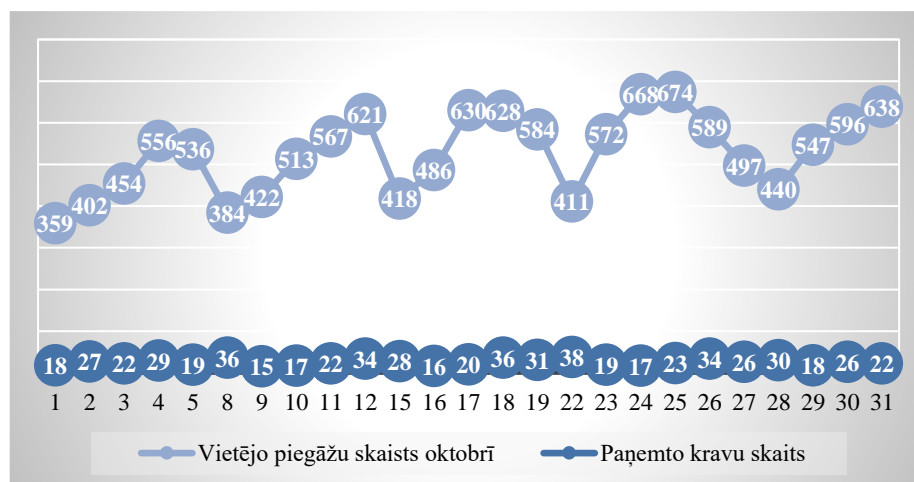
Autors noskaidroja, ka ikdienā kurjeru darba laiku var iedalīt 6 posmos.

1.2.att. Autovadītāju darba dienas galvenie uzdevumi (Avots: autora veidots pēc SIA "XXX" nepublicētajiem materiāliem)

Autors secina, ka uzņēmumā būtu jāmaina līdzšinējā darbību kārtība no procesiem, kuri jāveic, kurjeriem vajadzētu izslēgt 3. un 6. posmu no 1.2.attēlā atspoguļotajiem darba uzdevumiem, lai kurjeriem nevajadzētu veikt darbus, kas nav saistīti ar kravu piegāžu veikšanu un iekraušanas izbraukšanas darbiem.

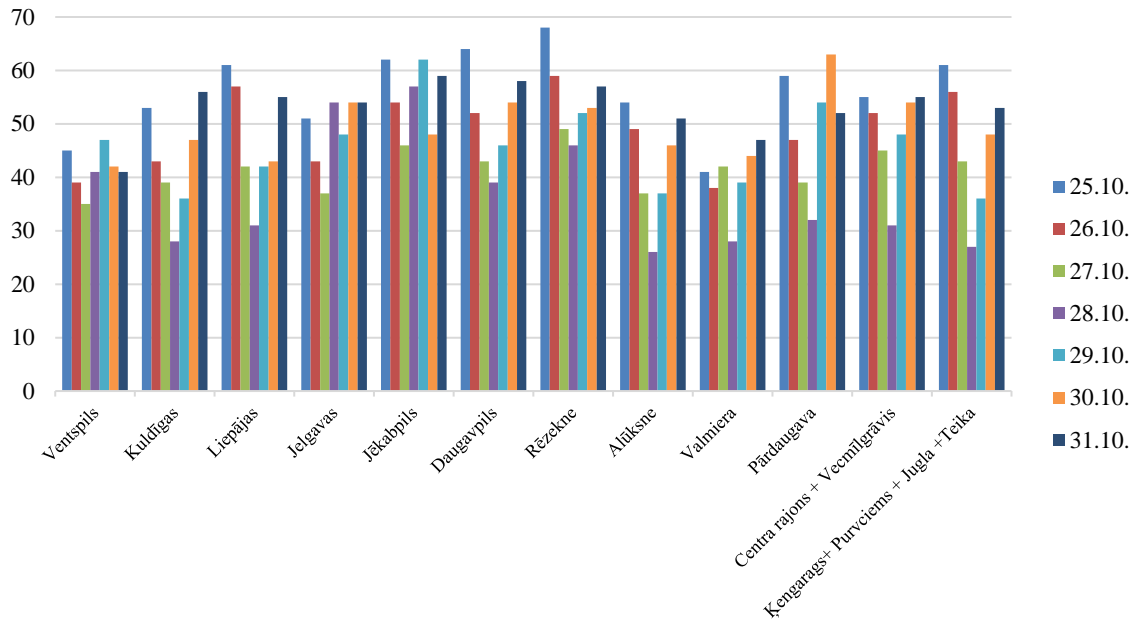
Plānojot vietējo kravu pārveidājumus uzņēmumā parasti tiek ņemts vērā piegāžu skaits un kravas apjoms. 1.3.attēlā atspoguļots kravu skaits vietējos pārveidājumos 2018. gada oktobra mēnesī.

1.3.att Vietējo kravu skaits oktobrī, 2018.gadā (Avots: autora veidots pēc SIA "XXX" nepublicētajiem materiāliem)

Kā viena no galvenām problēma uzņēmumā ir kurjeru darba laiks, piegādājot kravas klientiem. Šis laiks ir grūti prognozējams, jo uzņēmums vienlaikus veic gan kravu piegādes, gan atpakaļpaņemšanas procedūras, kuras ir laikietilpīgas. Lai risinātu šo problēmu autors veic aprēķinus par transportlīdzekļu ražīgumu. Lai gūtu vispārīgu ieskatu autors veiks aprēķinus par kravu skaita sadalījumu ikdienā pa maršrutiem no kopējā kravu skaits ikdienā, kurš attēlots 1.3.attēlā. Šāds kravu sadalījums nesniedz pilnīgu priekšstatu par katra maršruta noslogojumu, tādēļ autors apskata attēlā sniegtās informācijas detalizētu izklāstu pa maršrutiem. Kravu sadalījums pa maršrutiem tiks analizēts nedēļas griezumā no 2018.gada 25.oktobra līdz 31.oktobrim.

1.4.att. Piegādājamo sūtījumu skaits maršrutā, 2018.gada 25.oktobris līdz 31.oktobris (Avots: autora veidots pēc SIA "XXX" npublicētajiem materiāliem)

No 1.4.attēla redzams, ka katrā maršrutā ir liels piegādājamo kravu skaits, kas nav samērīgs ar piegādājamā maršruta kopējo veicamo distanci un tajā pavadāmo laiku. Kurjeriem, kuri veic piegādes reģionos ir jāveic liela transportēšanas distance bez kravu piegādes, turpretim Rīgas maršrutos tāds pats sūtījumu skaits vai līdzīgs ir veicams jau gandrīz no izbraukšanas bāzes punkta.

Šīs problēmas risināšanai autore rosina uzņēmumam izmantot tā saucamo CD (Cross-docking) punkta izveidi. Tas palīdzētu ekonomēt laiku, kurš tiek lietots maršrutā nelietderīgi. Autors uzskata, ka piemērotākais šī maršruta galapunkts varētu būt Jēkabpils, jo šī pilsēta atrodas ģeogrāfiski izdevīgā vietā, no kuras ved tiešie ceļi uz uzņēmuma šī brīža diviem maršrutu galapunktiem – Rēzekne un Daugavpils, kuros novērotas lielākās kurjeru aizkavēšanās.

1.5.att. CD punkta izveide uzņēmumam SIA "XXX" (Avots: autora veidots)

Autors izstrādājis priekšlikumu izveidot vienu šādu CD punktu (1.5.att.), kurš varētu kalpot kā pārkraušanas vieta, kur piegādājamās kravas nogādātu vilcējs ar puspiekabi visam Latgales reģionam, no kura kravas tiktu sadalītas lokālo maršrutu nelielas kravnesības furgoniem. Kā arī tiktu paņemtas visas atpakaļ sūtāmās kravas uz Rīgu. Šajā CD punktā sākotnēji pat nav jāveido noliktava, šādu sistēmu pielieto arī citi pārvadātāji, kā HRX uzņēmums.

Uzņēmums šo vietējo maršrutu īstenošanā varētu piesaistot starpnieku uzņēmumus, kuri risinātu lokālo piegāžu veikšanu. Tādējādi uzņēmums ekonomētu izmaksas, autovadītāji būtu motivētāku un nepārstrādātu savas darba stundas.

Secinājumi

Pētījuma rezultātā autors secina:

1. Tā kā konkurence transporta nozarē ir liela, tad uzņēmumam jādomā par stratēģijas uzlabošanu, lai iegūtu labākas konkurences priekšrocības.
2. Maršrutu plānošana uzņēmumā tiek veikta elastīgi un analizējot piegādāto kravu pieprasījumu dotajos maršrutos.
3. Maršrutu plānošanas principi uzņēmumā ir neefektīvi un rada uzņēmumam lielākas izmaksas kā efektīvāku, pārdomātāku metožu pielietošana, maršrutu plānošanas procesā.
4. Kurjeru darba laiks ir grūti prognozējams, jo uzņēmums vienlaikus veic gan kravu piegādes, gan atpakaļ paņemšanas procedūras.

Pamatojoties uz secinājumiem, autors izstrādā šādus priekšlikumus:

1. Transporta menedžerim būtu nepieciešams veikt maršrutu optimizāciju, jo dažkārt nav iespējams precīzi norādītajā laikā veikt kravu piegādi, kas samazina uzņēmuma servisa līmeni un klienti kļūst neapmierināti.
2. Uzņēmuma vadītājam vajadzētu lemt par vismaz viena CD (Cross-docking) punkta izveidi Latgales reģionā, kurš galapunktā tiek papildināts ar lokveida maršrutiem, lai izvairītos no neaizvestu kravu esamības un saīsinātu kurjeru un smago automašīnu vadītāju darba laiku.
3. Lai padarītu kurjeru darba laiku efektīvāku nepieciešams ieviest elektronisko kravas piegādes sistēmu, kura saīsinātu piegādes procedūru, un samazinātu pavaddokumentu sagatavošanas un apstrādes laiku, kuru neskaita autovadītāju darba laikā.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Ahmad Alshamran, Computers & Operations Research (2007). *Reverse logistics: simultaneous design of delivery routes and returns strategies*. Elektronisks resurss [skatīts 12.12.2018.]. Pieejams: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305054805001103?via%3Dihub>

Apsalons, R. (2012). *Loģistikas centru pārvaldība*. Rīga: Burtene.

Autotransporta direkcija (2018). *Autotransports Latvijā*. Elektronisks resurss [skatīts 2018. gada 17.novembrī]. Pieejams: http://www.atd.lv/sites/default/files/rtil%20-%202018%20LV%20v2_0.pdf

Autopārvadājumu likums (spēkā esošā redakcija, 23.08.1995.). Latvijas Vēstnesis, 138/142, 12.09.1995. [skatīts 17.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=36720>

Ērmanis, D. (2014) *Klientu apmierinātības pilnveidošanas iespējas uzņēmumā „DLW Latvija”*. Latvijas Universitāte.

Journal of Systems Science and Systems Engineering (2018). *Creating balanced and connected cluster to improve service delivery routes in logistics planning*. Elektronisks resurss [skatīts 12.12.2018.]. Pieejams: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11518-010-5150-x>

Kasjanovs, I. (2012). *Latvijas tautsaimniecības asinsrite - transporta nozare*. Elektronisks resurss [skatīts 15.11.2018.]. Pieejams: <http://www.makroekonomika.lv/latvijas-tautsaimniecibas-asinsrite-transporta-nozare>

Krūmiņš, N. (2004). *Rokasgrāmata loģistikas sistēmu vadīšanai*. Rīga: LR Ekonomikas ministrija.

Konvencija par kravu starptautisko autopārvadājumu līgumu (CMR) (spēkā esošā redakcija, 14.04.1994.). Latvijas Vēstnesis, 3/134, 12.01.1994. [skatīts 06.11.2018.]. <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/673>

Centrālā statistikas pārvalde (2018). *Kravu pārvadājumi ar autotransportu*. Elektronisks resurss [skatīts 12.12.2018.]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/transporta-galvenie-raditaji-30098.html>

Sprancmanis N. (2011) *Uzņēmējdarbības loģistikas pamati*. Rīga: Burtene.

Southworth, F. (2003) *Freight transportation planning: Models and Methods*. In: *Transportation systems planning. Methods and Applications*. Elektronisks resurss [skatīts 12.12.2018.]. Pieejams: <https://trid.trb.org/view/642986>

Uzņēmuma SIA "XXX" npublicētie materiāli

Diāna Maļceva. DARBA DEVĒJU PRASĪBAS GRĀMATVEŽU PROFESIJAI NEPIECIEŠAMAJĀM PROFESIONĀLAJĀM KOMPETENCĒM UN PRASMĒM

¹Alberta koledža, studiju programmas „Uzņēmējdarbība” un „Grāmatvedība un nodokļi”,
a.d.jankovskaja@mail.ru

Zinātniskais vadītājs: Mg.oec. Inta Grīnberga

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Grāmatvedība dod iespēju informācijas lietotājiem pieņemt lēmumus un spriedumus. Svarīgi, lai uzņēmumā grāmatvedis būtu zinošs un profesionāli pildītu savus darba pienākumus. Jo jebkurā, pat vismazākajā uzņēmumā, obligāti ir jābūt grāmatvedim, tāpēc, ka šis speciālists veic daudz un dažādu aprēķinu. Ja grāmatvedis uzņēmumā nepildīs savus pienākumus profesionāli, tad uzņēmumā var rasties dažādu raksturu problēmas, pa kurām nevis atbildīs grāmatvedis, bet uzņēmuma vadītājs.

Pētījuma mērķis: Teorētiski izpētīt grāmatvežiem izvirzītās profesionālās prasības, to atbilstību profesijas standartiem.

Pētījuma metodes: Pētījumā tika izmantotas: empiriska aptaujas metode, analīzes metode, grafiskā metode un sintēzes metode.

Sasniegtie rezultāti: Darba gaitā aptaujāti 16 darba devēji, atbildot rakstiski uz 16 anketā iekļauto jautājumu, rezultāti apkopoti, tika izstrādāti secinājumi un priekšlikumi.

Atslēgas vārdi: profesijas standarts; uzņēmums; grāmatvedis; darba devējs.

Ievads

Lielākā uzņēmuma vērtība un kapitāls ir darbinieks, kas palīdz uzņēmumam sasniegt izvirzītos mērķus un kļūt tam par vadošo sava nozarē.

Grāmatvedis ir mūsdienās, viena no visvairāk pieprasītajām specialitātēm ekonomikas un finanšu jomā. Jebkurā, pat vismazākajā firmā, obligāti ir jābūt grāmatvedim, tāpēc, ka šis speciālists aprēķina darba algas firmas darbiniekiem, veic nodokļu aprēķinus, pašizmaksas un produkcijas aprēķinus, veic daudz un dažādu aprēķinu, par kuriem, bieži vien, mums nav ne mazākās jausmas. (Grāmatnieku gilde, 2016.)

Katram vadītājam ir vīzija, biznesa mērķi, kurus viņš vēlas īstenot, un viņam ir zināmas izmaksas, ar ko jāaprēķinās, lai to izdarītu. Grāmatvedis šo informāciju savada programmā tā, lai uzņēmējs varētu redzēt, cik ilgā laika posmā viņš varētu atgūt savus ieguldījumus. Vadītājam ir jāizvēlas grāmatvedis, ar kuru viņam ir viegli komunicēt un kurš ir ieinteresēts uzņēmuma attīstībā un izaugsmē. (Ģinis, 2016.)

Darba mērķis ir teorētiski izpētīt grāmatvežiem izvirzītās profesionālās prasības, tās atbilstību profesijas standartiem.

Lai izvirzīto mērķi sasniegtu, ir jāveic šādi galvenie uzdevumi:

1. izpētīt Latvijas Republikas profesijas klasifikatora sistēmas, dažādus amatus attiecībā uz kvalifikāciju Grāmatvedis; literatūras avotu izpēti un analīzi;
2. veikt anketēšanu ar darba devējiem;
3. apkopot anketas atbildes un veikt analīzi;
4. formulēt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus.

Lai varētu izpildīt uzdevumus, darba autore izmantoja šādas metodes - emperiska aptaujas metode, analīzes metode, grafiskā metode un sintēzes metode.

Studiju darba tēma tika pētīta un analizēta ar literatūras avotiem, internēta resursiem un tika aptaujāti 16 darba devēji.

Grāmatvedim izvirzītās prasības

Grāmatvedības kārtošanas pamatprasības ir ietvertas grāmatvedības un nodokļu likumos un citos normatīvajos aktos. Šo prasību ievērošana uzņēmumu īpašniekus, finanšu iestādes un kreditorus aizsargā no maldinošas informācijas saņemšanas.

Grāmatvedim grāmatvedības kārtošanas prasības:

1. grāmatvedībai jābūt skaidrai un pārskatāmai;
2. grāmatvedībā sistemātiski jāiegrāmato visi saimnieciskie darījumi
3. visiem saimnieciskajiem darījumiem jābūt apliecinātiem ar attaisnojuma dokumentiem un iegrāmatotiem uzņēmuma grāmatvedības reģistros;
4. grāmatvedībai jānodrošina ieņēmumu un izdevumu norobežošana pa pārskata periodiem;
5. finanšu pārskatiem, grāmatvedības reģistriem, attaisnojuma dokumentiem un grāmatvedības organizācijas dokumentiem jābūt sistemātiski sakārtotiem, tie jāuzglabā visā to paredzētajā informācijas glabāšanas laikā;
6. grāmatvedībai jābūt racionālai – ar minimālu darbu un līdzekļu patēriņu jāiegūst maksimāli patiens informācijas apjoms.

Profesionāla grāmatveža uzdevumi

Grāmatvedības uzdevumi ir:

- ✓ nodrošināt uzņēmuma vadību ar informāciju saimnieciska rakstura lēmumu pieņemšanai;
- ✓ nodrošināt kontroli par uzņēmuma materiālo, darbaspēka un finanšu resursu lietderīgu izmantošanu un īpašuma saglabāšanu;
- ✓ nodrošināt finanšu pārskatu lietotājus ar patiesu un pilnīgu informāciju par uzņēmuma saistībām, saimnieciskās darbības rezultātiem un finansiālo stāvokli;
- ✓ nodrošināt pareizu nodokļu un nodevu aprēķināšanu;
- ✓ nodrošināt kārtējo nodokļu deklarāciju, finanšu pārskatu un gada pārskatu sagatavošanu noteiktos termiņos. (Leibus, Grigorjeva, Jesemčika, & Svarinska, 2014)

Grāmatveža profesionālās kvalifikācijas līmenis

Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr. 626 profesija grāmatvedīs atbilst trešās profesionālās kvalifikācijas līmenim (kas atbilst ceturtajam Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmenim) (Ministru kabineta noteikumi Nr. 626, 2018.) Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras 4. kvalifikācijas līmeni raksturo atbilstoši zināšanām, prasmēm un kompetencēm.

Zināšanas (zināšanas un izpratne): Spēj parādīt vispusīgas faktu, teoriju un likumsakarību zināšanas, kas ir nepieciešamas personiskai izaugsmei un attīstībai, pilsoniskai līdzdalībai, sociālajai integrācijai un izglītības turpināšanai.

Prasmes (spēja pielietot zināšanas, komunikācija, vispārējās prasmes): Spēj plānot un organizēt darbu, izmantot dažādas metodes, tehnoloģijas (tai skaitā informācijas un komunikācijas tehnoloģijas), ierīces, instrumentus un materiālus uzdevumu veikšanai.

Kompetence (analīze, sintēze un novērtēšana): Ir motivēts turpmākās karjeras veidošanai, izglītības turpināšanai, mūžizglītībai uz zināšanām orientētā demokrātiskā, daudzvalodu un daudz kultūru sabiedrībā Eiropā un pasaulē. (Latvijas kvalifikāciju ietvastruktūra, 2017.)

Saskaņā ar profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomi, grāmatvedis savas kompetences ietvaros veic grāmatvedības uzskaites pamatuzdevumus atbilstoši spēkā esošajam normatīvajam regulējumam patstāvīgi vai vadoša grāmatvedības speciālista uzraudzībā. (Valsts izglītības satura centrs, 2018.)

Viens no grāmatveža profesijas trūkumiem ir profesionālās atbildības līmenis. Jo kļūdas aprēķinos var radīt uzņēmumam finansiālas problēmas. Vēl viens trūkums ir nelīdzena slodzes sadalīšana - dažos periodos tas sasniedz diezgan lielus rādītājus, kas negatīvi ietekmē darba ņēmēja stāvokli un veselību.

Metodoloģija

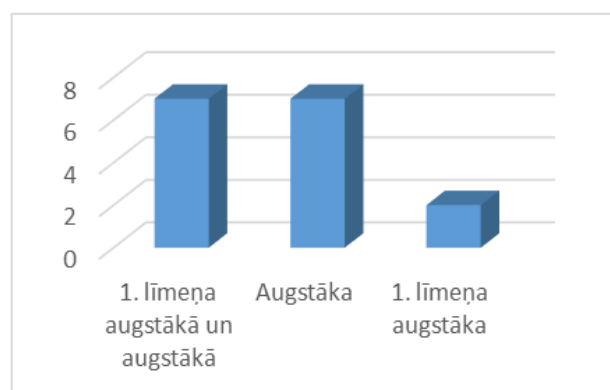
Šī darba izpēti pusi autore veica anketu analīzi, kopumā tika aptaujāti 16 darba devēji. Darba devēji sniedza atbildes uz jautājumiem, kuri saistīti ar grāmatvežu profesionālajām kompetencēm, kādu grāmatvedi redz vai grib redzēt darba devēji savā uzņēmumā.

Rezultāti

Kopumā darba devēji atbildēja uz 16 anketas jautājumiem. Jautājumi bija saistīti ar grāmatveža profesiju un tas atbilstību profesijas standartiem.

Kādam, Jūsaprāt, jābūt izglītībai darbiniekam, stājoties darba grāmatveža amatā?

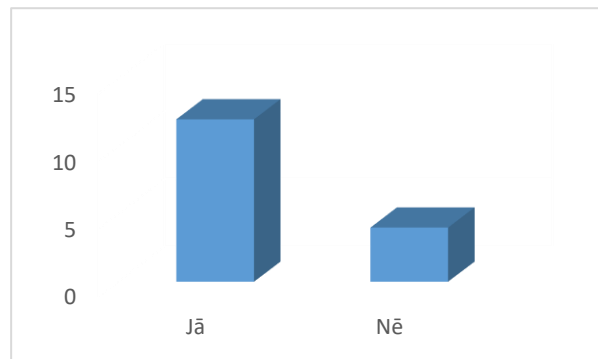
1. līmeņa augstākā un augstākā 7 (44%), augstāka 7 (44%), 1. līmeņa augstākā 2 (12%)

1. att. Respondentu atbildes uz 1. jautājumu par grāmatveža uzglītību (Avots: autores apkopojums)

Vai Jums ir svarīgi, ka darbinieks zina, kas ir profesijas standarts? Ja atbildi "Jā", pamatojiet.

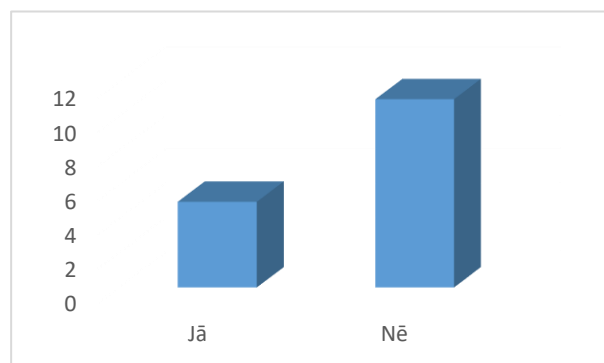
Jā 12 (75%) – lai, būtu priekšstats par profesiju; lai saprastu amata pienākumus; lai saprastu profesijas būtību. Nē 4 (25%).

2. att. Respondentu atbildes uz 2. jautājumu par grāmatveža zināšanām par grāmatvedības standartu (Avots: autores apkopojums)

Kā uzskatāt, vai grāmatveža profesiju var apgūt jebkura persona? Pamatojiet savu viedokli.

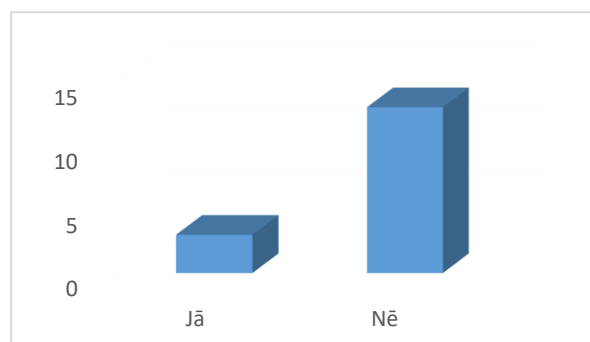
Jā 5 (31%) – ieguldot laiku var iemācīt un apgūt visu; Nē 11 (69%) – jābūt loģikai un precizitātei; jābūt matemātiskāi domāšanai; jo visi nevar strādāt ar skaitļiem.

3.att. Respondentu atbildes uz 3. jautājumu (Avots: autores apkopojums)

Kā uzskatāt, vai pietiekami tiek apgūtas zināšanas un prasmes grāmatveža profesijai, apmeklējot grāmatveža kursus\seminārus?

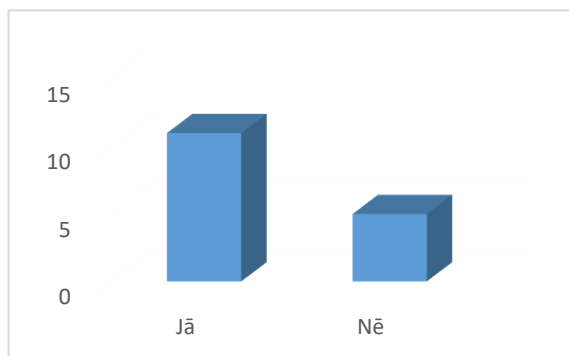
Jā 3 (19%) – var iegūt virspusējo informāciju; ja neveic pilnu grāmatvedības ciklu. Nē 13 (81%) – jo zināšanas pastāvīgi jāpapildina, sekojot līdzī izmaiņām likumos, programmu attīstībā; tik īsā laikā nevar apgūt visu informāciju; jābūt tomēr speciālāi izglībai.

4. att. Respondentu atbildes uz 4. jautājumu (Avots: autores apkopojums)

Vai, Jūsaprāt, darba devēja prasības grāmatveža amatam atbilst profesiju standartam? Pamatojiet savu viedokli

Jā 11 (69%) – prasītas amatam atbilstošas zināšanas. Nē 5 (31%) – bieži no grāmatveža tiek prasīts daudz vairāk.

5.att. Respondentu atbildes uz 5. jautājumu par prasībām grāmatveža amatam (Avots: autores apkopojums)

Uz jautājumu “Kā uzskatāt, vai grāmatveža profesiju var apgūt jebkura persona? Pamatojiet savu viedokli.” Tika saņemtas šādas satbildes: Jā 5 (31%) – ieguldot laiku var iemācīt un apgūt visu; Nē 11 (69%) – jābūt loģikai un precizitātei; jābūt matemātiskāi domāšanai; jo visi nevar strādāt ar skaitļiem. Tatād grāmatvedim jābūt plašām zināšanām.

Uz jautājumu “Kāds ir\būtu Jūsu ideālais grāmatvedis?”. Tika saņemtas šādas atbildes.

Ar kuru viegli kontaktēties, uzticams; kurš ir saprotošs un cilvēcis; iedvesmojošs, enerģisks, profesionālis savā jomā, pretimnākošs; lai būtu motivācija mācīties kaut ko jaunu; godīgs, ar augstu atbildības sajūtu; domājošs, gudrs, kurš nebaidās izteikt savu viedokli un pamatot to, spēj diskutēt.

Secinājumi

1. Pamatojoties uz Latvijas Republikas profesijas klasifikatora sistēmu, ir dažādi amati, attiecībā uz profesiju grāmatvedis (galvenais grāmatvedis, vecākais grāmatvedis, grāmatveža palīgs, grāmatvedis konsultants, grāmatvedības uzskaitvedis, u.c.);
2. Amata apraksts ir nepieciešams katrā uzņēmumā, kas strukturizē, sistematizē uzņēmuma darbību un veicina attīstību.
3. Darba devējam nepietiek ar neformālu izglītību (kursi, semināri), ir ieteicams apgūt formālo izglītību, kur attiecīgi tiek iegūta kvalifikācija/specialitāte.
4. Būtiskākās īpašības labam grāmatvedim – jābūt godprātīgam, objektīvam, ar profesionālām kompetencēm, ar pienācīgu rūpību, konfidencialam un ar profesionālo rīcību.
5. Lai kļūtu par profesijas speciālistu, nepieciešams ilgāku laiku posmu izglītoties, apgūstot zināšanas un iemaņas, kas nepieciešamas praktiskajā darbā. Profesijas statusa prestiža pakāpe ir atkarīga no tās apgūšanai nepieciešamā laika: jo ilgāks laiks, jo augstāks profesijas prestižs.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Ķinis, M., 2016. www.tiesibas.lv. [Tiešsaiste] Available at: <https://itiesibas.lv/raksti/ibizness/uznemumavadiba/gramatvedis-vaditaja-laba-roka/8714>

Grāmatnieku gilde, 2016. www.gramatniekugilde.lv. [Tiešsaiste] Available at: <http://gramatniekugilde.lv/profesija-gramatvedis/>

Latvijas kvalifikāciju ietvastrūcūra, 2017. www.nki-latvija.lv. [Tiešsaiste] Available at: <http://www.nki-latvija.lv/content/files/LKI%20limenu%20aprakstu%20tabula%202017.pdf>

Leibus, I., Grigorjeva, R., Jesemčika, A. & Svarinska, A., 2014. Grāmatvedības pamati uzņēmumos. Rīga: SIA Lietišķas informācijas dienests.

Ministru kabineta noteikumi Nr. 626, 2018. www.likumi.lv. [Tiešsaiste] Available at: (<https://likumi.lv/ta/id/302154-noteikumi-par-obligati-piemerojamo-profesiju-standartu-un-profesionalas-kvalifikācijas-prasību-sarakstu-un-tāja-ieklauto-profesiju>)

Signe Jānelseiņa. STARPTAUTISKI FINANSĒTO PROJEKTU GRĀMATVEDĪBAS ORGANIZĀCIJAS UN UZSKAITES KĀRTĪBA “VIDZEMES PLĀNOŠANAS REĢIONĀ”

*Ekonomikas un kultūras augstskola, Bakalaura programma “Grāmatvedība un audits,,
s.janelsina@gmail.com*

Zinātniskais vadītājs: Mg.oec. Maija Ķuda

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pārraudzībā esoša atvasināta publiska persona “Vidzemes plānošanas reģions” savas pamatdarbības ietvaros piesaista finanšu līdzekļu dažādu aktivitāšu īstenošanai reģiona attīstības vecināšanai un tai, kā jebkurai citai budžeta iestādei, ir jānodrošina grāmatvedības organizācijas un uzskaites kārtība, kas normatīvo aktu noteiktā kārtībā nosaka konkrētus principus, nostādnes, metodes, pieņēmumus un praksi, ko lieto veicot grāmatvedības uzskaiti un praksi. Lai esošo grāmatvedības uzskaites kārtību pilnveidotu, nepieciešams apkopot informāciju par starptautiski finansētu projektu grāmatvedības uzskaiti un kārtību 2018.gada pēdējā ceturksnī un izmaiņām, kas tajā veicamas saskaņā MK noteikumiem Nr. 87 “Grāmatvedības uzskaites kārtība budžeta iestādēs”, kas stājas spēkā no 01.01.2019. un nosaka grāmatvedības uzskaites kārtību budžeta iestādēm no 01.01.2019.

Pētījuma mērķis: Apkopot informāciju par Vidzemes plānošanas reģiona starptautiski finansētiem projektiem 2018.gada pēdējā ceturksnī un to ieņēmumu, izdevumu atzīšanas un uzskaites kārtību saskaņā ar normatīvos aktos noteikto.

Pētījuma metodes: Kvalitatīvā pētījuma metode un aprakstošā metode, izmantojot spēkā esošos normatīvos aktus, specializēto literatūru, interneta resursos pieejamās uzziņas, rakstus par darba tēmu darba teorētiskās sadaļas izstrādei, kā arī “Vidzemes plānošanas reģiona” datus empīriskās sadaļas izstrādei.

Sasniegtie rezultāti: Apkopota informācija par Vidzemes plānošanas reģiona:

1. Starptautiski finansētiem projektiem, kas tika īstenoti 2018.gada pēdējā ceturksnī;
2. Starptautiski finansēto projektu īstenošanu un grāmatvedības uzskaiti regulējošiem normatīvie aktiem;
3. Starptautiski finansēto projektu finansēšanas kārtību, ieņēmumu un izdevumu veidiem, to atzīšanas teorētisko pamatojumu;
4. Starptautiski finansēto projektu grāmatvedības uzskaiti un kārtību līdz 2018.gada pēdējam ceturksnim;
5. Izmaiņām starptautiski finansēto projektu grāmatvedības uzskaiti un kārtību no 2019.gada.

Atslēgas vārdi: projekti; ieņēmumi; izdevumi; uzskaitē; metodika.

Ievads

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 87 “Grāmatvedības uzskaites kārtība budžeta iestādēs”, kas stājas spēkā no 01.01.2019. un nosaka grāmatvedības uzskaites kārtību budžeta iestādēm, Vidzemes plānošanas reģionam kā budžeta iestādei ir nepieciešams aktualizēt grāmatvedības organizācijas un uzskaites kārtību no 01.01.2019., kas nodrošinātu, ka kvalificēta trešā persona:

1. spētu gūt skaidru, patiesu priekšstatu par kārtību kādā tiek veikta grāmatvedības organizācija un kārtība, t.sk. starptautiski finansēto projektu ieņēmumu un izdevumu uzskaitē;

2. spētu konstatatēt katra saimnieciskā darījuma sākumu un izsekot tā norisei, t.sk. par starptautiski finansēto projektu ieņēmumu un izdevumu norēķiniem.

Pētījuma mērķis ir apkopot informāciju par Vidzemes plānošanas reģiona starptautiski finansētiem projektiem 2018.gada pēdējā ceturksnī un to ieņēmumu, izdevumu atzišanas un uzskaites kārtību.

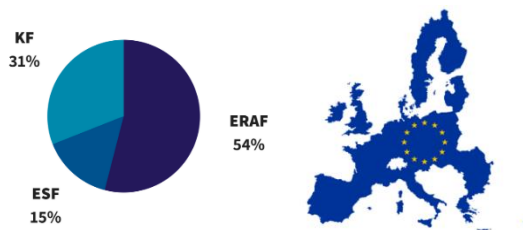
Mērķa sasniegšanai pētījuma ietvaros ir veikti sekojoši uzdevumi:

1. Iepazīti ar starptautiski finansētu projektu īstenošanu un grāmatvedības uzskaiti regulējoši normatīvie akti;
2. Iepazīti starptautiski finansētu projektu ieņēmumu un izdevumu veidi, to atzišanas teorētiskais pamatojums;
3. Raksturots Vidzemes plānošanas reģions un tā pamatdarbība;
4. Raksturot kādi starptautiski finansēti projekti kādās programmās tiek īstenoti Vidzemes plānošanas reģionā;
5. Aprakstīts, kā Vidzemes plānošanas reģionā tiek veikta starptautiski finansēto projektu grāmatvedības organizācijas un uzskaites kārtība.

Starptautiski finansētu projektu īstenošana Latvijā un Vidzemes plānošanas reģionā

No LR Finanšu ministrijas publicētiem datiem mājaslapā www.esfondi.lv, izriet, ka 2014.-2020.gada plānošanas periodā, Latvija saņem 4,4 miljardus eiro, kurus iegulda 3 fondu atbalsta jomā sadalījumā:

1. 54% Eiropas reģionālās attīstības fonds (turpmāk - ERAF);
2. 15% Eiropas Sociālais fonds (turpmāk - ESF);
3. 31% Kohēzijas fonds.

1.att. Fondu ieguldījums 2014.-2020.gada plānošanas periodā (Avots: Finanšu ministrija 2015)

Eiropas Savienības (turpmāk – ES) pamatā ir tiesiskums, kas nozīmē, ka ES darbības pamatojas uz līgumiem, kurus apstiprinājušas ES dalībvalstis, t.sk. arī Latvija. ES tiesību akti palīdz īstenot ES mērķus un īstenot politiku.

Apkopojot informāciju par starptautiski finansētu Projektu ieviešanu, īstenošanu un uzraudzību regulējošiem normatīviem aktiem, jāsecina, ka to ieviešanu, īstenošanu, uzraudzību regulē:

1. Eiropas Savienības tiesību akti;
2. Latvijas Republikas tiesību akti;
3. Programmas īstenošanu regulējošie normatīvie akti un dokumenti;
4. Projekta īstenošana iekšējie normatīvie akti.

Savukārt, Reģionālās attīstības likums, kas pieņemts 2002.gadā ar mērķi veicināt un nodrošināt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību, kā arī saglabāt katras teritorijas dabai un kultūrvidēi

raksturīgās iezīmes un attīstības potenciālu (2.att.), nosaka kompetences, reģionālās attīstības finansēšanas avotus un finansējuma piešķiršanas kārtību, reģionālās politikas mērteritoriju jēdzienu, statusu un noteikšanas kārtību, valsts pārvaldes darbību reģionos.

2.att. Latvijas plānošanas reģioni (Avots: Valsts reģionālās attīstības ministrija, 2018)

Vidzemes plānošanas reģions ir Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (turpmāk arī – VARAM) pārraudzībā esoša atvasināta publiska persona, kuru veido 26 administratīvās teritorijas.

Vidzemes plānošanas reģiona:

1. Lēmējinstītūcija ir Attīstības padome, kas ir Vidzemes reģiona pašvaldību priekšsēdētāju kopsapulcē ievēlēta koleģiāla instītūcija, kuras sastāvu veido pašvaldību ievēlēti 26 dalībnieki;
2. Izpildinstītūcija ir administrācija, ko veido Teritorijas plānošanas nodaļa, Finanšu un budžeta plānošanas nodaļa, Attīstības un projektu nodaļa, Sabiedriskā transporta nodaļa, Vidzemes uzņēmējdarbības centrs.

Vidzemes plānošanas reģions 2015.gadā ir izstrādājis ilgtermiņa plānošanas dokumentu “Vidzemes plānošanas reģiona ilgtspējas attīstības stratēģija 2030”, kurā ietverts reģiona ilgtermiņa attīstības redzējums, stratēģiskie mērķi, telpiskās attīstības perspektīva un attīstības prioritātes, kā rezultātā viens no galvenajiem instrumentiem, kā ieviest Vidzemes plānošanas reģiona stratēģiju un attīstības programmu, ir piedalīties starptautisko projektu konkursos papildus finansējuma piesaistei.

Saskaņā ar normatīvos aktos noteikto, projektu īstenošanas vajadzībām:

1. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija par plānošanas reģioniem sagatavo valsts budžeta līdzekļu pieprasījumu, ņemot vērā normatīvo aktu par attiecīgā specifiskā atbalsta mērķa īstenošanu, kā arī nepieciešamo pieprasīto informāciju no plānošanas reģiona;
2. Plānošanas reģions kā projektu finansējuma saņēmējs veic maksājumus projektu ietvaros no saņemtajiem valsts budžeta līdzekļiem (kas plānoti atbilstoši 1. punktam) un, ja tas paredzēts projektā, no cita šim mērķim paredzētā līdzfinansējuma (Avots: MK noteikumi Nr. 130 spēkā esošā redakcijā).

Metodoloģija

Pētījums tika veikta laikā no 2018. gada 1.oktobra līdz 2019. gada 15.janvārim. Pētījuma mērķu sasniegšanai pētījuma izstrādes procesā izmantotas vairākas pētījuma metodes, kā piemēram, dokumentu analīzes metode izmantojot spēkā esošos normatīvos aktus, specializēto literatūru, interneta resursos pieejamās uzziņas, rakstus par darba tēmu darba teorētiskās sadaļas izstrādei. Papildus tam pētījuma ietvaros tikai veikta monogrāfiskā jeb aprakstošā pētīšanas metode izmantojot Vidzemes plānošanas reģiona datus un nedokumentēta Vidzemes plānošanas reģiona

darbinieku aptauja empīriskās sadaļas izstrādei. Pētījuma rezultātu un secinājumu izstrādāšanai tika izmantota loģiski konstruktīvā metode, ar kuras palīdzību tika analizēti iegūtie rezultāti un izteikti spriedumi.

Rezultāti

Vidzemes plānošanas reģions (turpmāk – VPR) 2018.gada nogalē vienlaicīgi īsteno vairāk kā 26 starptautiski finansētus projektus (turpmāk – Projekti vai Projekts) no dažādiem finansēšanas avotiem, kas savstarpēji atšķiras ar īstenošanas termiņiem, finansēšanas avotiem, pasākumu mērķiem, iesaistītiem partneriem un darbībām, no kuriem 19 ir Eiropas Reģionālās attīstības fonda un 1 Eiropas Sociālais fonda projekti (1.tabula).

Tabula 1. Starptautiski finansēti projekti, kurus VPR īsteno 31.10.2018. (Avots: autora apkopots)

Programmas nosaukums	Projektu skaits	ERAF	ESF
Baltijas jūras reģiona transnacionālās sadarbības programma		1334822,95	
Inovācijas spējas	2	424770	
Efektīva dabas resursu pārvaldība	2	470533	
Ilgspējīga transporta nozare	2	439519,95	
Centrālā Baltijas jūras reģiona pārrobežu sadarbības programma		394610,69	
Ilgspējīga kopīgu resursu izmantošana	2	394610,69	
Igaunijas—Latvijas pārrobežu sadarbības programma		672860,77	
Aktīva un atraktīva uzņēmējdarbības vide	1	125985,97	
Tīra un augstvērtīga dzīves vide	4	546874,8	
INTERREG EUROPE starpreģionu sadarbības programma		908817	
Pētniecība, tehnoloģiskā attīstība un inovācijas	4	568132	
Mazo un vidējo uzņēmumu konkurētspēja	1	179175	
Apkārtējā vide un efektīva resursu izmantošana	1	161510	
Izaugsme un nodarbinātība			7740707,83
Sociālā iekļaušana un nabadzības apkarošana	1		7740707,83
Kopā:	20	3311111,41	7740707,83

Pēc budžeta lieluma apjomīgākais no VPR īstenojamiem Projektiem pēc datiem uz 31.10.2018. ir ESF projekts “Vidzeme iekļauj”, kura šī brīža noteiktais īstenošanas ilgums ir 2023.gada 31.decembris un, kura mērķis ir palielināt kvalitatīvu institucionālai aprūpei alternatīvu sociālo pakalpojumu dzīvesvietā un ģimeniskai videi pietuvinātu pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti un bērniem. ESF Projektu “Vidzeme iekļauj” VPR īsteno kā finansējuma saņēmējs sadarbībā ar vairāk kā 26 sadarbības partneriem, t.sk. reģiona pašvaldībām, Projekta darbības gaitā, sadarbības partnerim kompensējot Projekta darbības nodrošināšanā radušās izmaksas atbilstoši:

1. Normatīvos aktos noteiktai kārtībai;
2. Noslēgtiem sadarbības līgumiem;
3. VPR izstrādātai Projekta „Vidzeme iekļauj” izdevumu kompensācijas uzskaites metodikai.

Pareizai finanšu pārvaldībai Eiropas Strukturālo un investīciju fondu mērķa "Eiropas teritoriālā sadarbība" programmu projektiem un Eiropas sociālā fonda projektiem, atbildīgās iestādes izstrādā vadlīnijas, kurās sniedz:

1. Attiecināmo izmaksu skaidrojumu atbilstoši programmu rokasgrāmatās noteiktām budžeta līnijām, kurās nosaka kādas izmaksas ir attiecināmas katrā no budžeta līnijām;

2. Informāciju par normatīviem aktiem, kas nosaka programmas projektu ieviešanu, uzraudzību Latvijā.

Apkopojot VPR īstenojamo Eiropas Strukturālo un investīciju fondu mērķa "Eiropas teritoriālā sadarbība" programmu Projektu vadlīnijas (2.tabula) noteikto informāciju par normatīviem aktiem, jāsecina, ka normatīvo aktu apjoms, kas jāņem vērā īstenojot Projektus minētajās programmās, ir iespaidīgs, bet var būt arī norādīts nepilnīgs, ņemot vērā, ka informācija netiek pietiekami aktualizēta, lai vadlīnijās norādītajos aktos neparādītos informācija par spēkā neesošiem normatīviem aktiem, kā piemēram:

1. MK 2011.gada 17.maija noteikumi Nr.390 "Minimālās mēneša darba algas noteikšanas un pārskatīšanas kārtība" (Zaudējis spēku 01.01.2017.);
2. MK 2004.gada 15.jūnija noteikumi Nr.537 "Kārtība, kādā finanšu pārskatos atspoguļojams valsts, pašvaldību, ārvalstu, Eiropas Kopienas, citu starptautisko organizāciju un institūciju finansiālais atbalsts (finanšu palīdzība), ziedojumi un dāvinājumi naudā vai natūrā" (Zaudējis spēku 01.01.2016.);
3. MK 2009.gada 15.decembra noteikumi Nr.1486 "Kārtība, kādā budžeta iestādes kārto grāmatvedības uzskaiti" (Zaudējis spēku 01.01.2019.).

Tabula 2. Normatīvie aktu apkopojums no Eiropas Strukturālo un investīciju fondu mērķa "Eiropas teritoriālā sadarbība" programmu Projektu vadlīnijām (Avots: autora apkopots)

	Igaunijas —Latvijas pārrobežu sadarbības programm a	Centrālā Baltijas jūras reģiona pārrobežu sadarbības programma	INTERREG EUROPE starpreģion u sadarbības programma	Baltijas jūras reģiona transnacionā lās sadarbības programma
ES normatīvie akti, kuri regulē Programmas ieviešanu	5	5	5	9
Latvijas Republikas normatīvie akti, t.sk	54	55	55	55
Būvniecību regulējošie galvenie normatīvie akti	8	7	8	7
Darba samaksas kārtību regulējošie normatīvie akti	10	9	9	10
Papildus piemērojamie normatīvie akti Finansējuma saņēmējiem, kuri ir publisko tiesību subjekti un atvasinātie publisko tiesību subjekti:	8	9	9	9
Finanšu vadību regulējošie galvenie normatīvie akti	11	12	12	12
Iepirkumu regulējošie galvenie normatīvie akti	8	8	8	8
Programmas īstenošanu regulējošie normatīvie akti un dokumenti	9	10	9	9
Sadarbības programmas rokagrāmata (Programma Maua)	1	1	1	1
Vadlīnijas finansējuma saņēmējiem pareizai finanšu pārvaldībai	1	1	1	1

Nemot vērā, ka VPR vienlaicīgi īsteno dažādu programmu, mēroga, apjoma Projektus no dažādiem finansējuma avotiem un, ka VPR pamatdarbība ir saistīta arī ar Projektu īstenošanu, VPR atsevišķa grāmatvedības organizācijas un uzskaites kārtība katram projektam individuāli netiek sagatavota, bet tiek nodrošināts, ka:

1. VPR kopējā grāmatvedības organizācijas un uzskaites kārtībā tiek iekļauta sadaļa par projektu ieņēmumu un izdevumu uzskaiti, kurā konkrētīzē projektu grāmatvedības uzskaites principus, ieņēmumu un izdevumu atzīšanas, uzskaites, grāmatošanas kārtību;

2. Ieņēmumu un izdevumu atzīšana tiek veikta ārējo normatīvo aktu, kas saistīti ar konkrētā projekta īstenošanu, noteiktā kārtībā.

Saņemot ārvalstu finanšu palīdzību vai Eiropas Savienības politiku instrumentu līdzekļus, Projektu īstenošanai grāmatvedības uzskaitē tiek nodrošināta, nodalot katru Projektu atsevišķi,

1. Ieviešot grāmatvedības uzskaitē izmantojamo pazīmi attiecīgajam Projektam, kas nodrošina, ka maksājumi ir identificējami – uz Projekta līguma un maksājumu apliecinājošiem dokumentiem tiek norādīts Projekta numurs/nosaukums;
2. Maksājumi ir nodalīti – ir atvērts Valsts kasē katram Projektam savs norēķinu konts;
3. Dokumenti ir pārbaudāmi – Projekta dokumenti tiek glabāti atsevišķi no VPR pamatdarbības dokumentiem.

Projektu sagatavošanai, īstenošanai VPR saņem priekšfinansējumu Projektam paredzētajā norēķinu kontā Valsts kasē, finansējuma saņemšanas dienā Projekta grāmatvedības uzskaitē atzīstot naudas līdzekļu palielinājumu un saistību vai ieņēmumu palielinājumu, attiecīgi nodrošinot detalizācijas pakāpi analītiskai uzskaitē:

1. Ja VPR saņem no nerezidenta pieprasīto Projektu līdzekļu daļu, atzīst saistības un naudas līdzekļu palielinājumu;
2. Ja VPR saņem no rezidenta (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija) avansā transfertu, saņemto transfertu atzīst kā ieņēmumus un naudas līdzekļu palielinājumu;
3. Ja VPR saņem no pašu līdzekļiem, tikai atsevišķos gadījumos, ja nepieciešams steidzams priekšfinansējums Projekta uzsākšanai, VPR saskaņā ar rīkojumu no pašu līdzekļiem vai Projektu administratīvajām izmaksām uz attiecīgā Projekta naudas līdzekļu kontu pārskaita nepieciešamo finansējumu, VPR atzīst ieņēmumus un naudas līdzekļu palielinājumu.

Projektu īstenošanas gaitā radušās izmaksas atbilstoši Projektu programmu nosacījumiem var iedalīt:

1. Tiešās attiecināmās izmaksas;
2. Netiešās attiecināmās izmaksas (Projektu administratīvās izmaksas), ko aprēķina atbilstoši Projektu programmu nosacījumiem atbildīgās VPR nodrošinātā tiešsaistes sistēmā iesniedzot kontrolei finanšu pārskatu jeb maksājuma pieprasījumu par Projektu ietvaros veiktām attiecināmajām izmaksām.
3. Neattiecināmās izmaksas.

Tiešās attiecināmās izmaksas ir Projekta īstenošanas izmaksas, kas tieši saistītas ar Projekta mērķa sasniegšanu un, kas atbilstoši Projektā paredzētam un normatīvos aktos noteiktam var būt:

1. Personāla atlīdzības izmaksas;
2. Komandējumu un dienesta braucienu izmaksas, t.sk. transporta izmaksas;
3. Pasākumu organizēšanas un īstenošanas izmaksas;
4. Uzņēmuma/ pakalpojumu līgumu izmaksas;
5. Inventāra un ierīču iegādes vai nomas izmaksas;
6. Citas izmaksas, kas var tikt noteiktas ar Projekta īstenošanu un darbību saistītos normatīvos aktos.

Projektu netiešās attiecināmās izmaksas veido izmaksas, kas tieši nav saistītas ar Projektu rezultātu sasniegšanu, bet VPR rodas no apstākļu Projekta realizācijai un rezultātu sasniegšanai nodrošināšanas, kuru uzskaitē VPR tiek nodrošināts atsevišķs norēķinu konts Valsts kasē un

konts kontu plānā, kods grāmatvedības uzskaitē. Projektu netiešās attiecināmās izmaksas VPR var būt:

1. Kancelejas preces, biroja piederumi un biroja aprīkojuma īre vai iegāde;
2. Degvielas iegāde, ko nevar tieši attiecināt uz Projektu izmaksām;
3. Telpu noma, t.sk. komunālie maksājumi;
4. Telekomunikācijas, interneta izmaksas un pasta pakalpojumu izmaksas;
5. IT uzturēšanas izmaksas;
6. VPR vadības un administrācijas personāla izmaksas, kas tieši vai netieši iesaistīti Projektu īstenošanā, bet kas nav iekļautas Projektu tiešajās attiecināmajās personāla izmaksās;
7. Veselības apdrošināšanas izmaksas, obligātās veselības pārbaudes nodrošināšanas izmaksas, redzes korekcijas līdzekļu izmaksas;
8. Citas izmaksas, kas nav iekļautas Projekta tiešajās attiecināmajās izmaksās, bet ir nepieciešamas Projekta rezultātu sasniegšanai vai radušās neparedzētu apstākļu dēļ.

Projektu netiešo attiecināmo izmaksu uzskaites VPR tiek nodrošināts atsevišķs norēķinu konts Valsts kasē un konts, kods grāmatvedības uzskaitē.

Neattiecināmās izmaksas ir Projektu ietvaros veiktās izmaksas, ko neapstiprina atbildīgā iestāde, par ko VPR norēķinās ar priekšfinansējuma devēju no VPR netiešo attiecināmo izmaksu (Projektu administratīvo izmaksu) līdzekļiem vai citiem pašu līdzekļiem, atgriežot priekšfinansējuma devējam līdzekļus neapstiprināto izmaksu apmērā.

Saņemot (no nerezidenta) finansējumu par daļēju vai pilnīgu Projektu realizāciju saskaņā ar apstiprinātiem finanšu pārskatiem vai maksājuma pieprasījumiem:

1. Saņemšanas dienā VPR atzīst ieņēmumus un naudas līdzekļu palielinājumu
2. Pēc saņemšanas atgriež priekšfinansējuma devējam, VPR atzīstot izdevumus un naudas līdzekļu samazinājumu.

Gada slēguma procedūras VPR veic gada beigās atbilstoši normatīviem aktiem, kas paredz, ka pārskata perioda beigās VPR apkopo grāmatvedības uzskaites informācija no slēguma procesiem un darbībām, kā arī pārlicinās par visu grāmatvedības procedūru izpildi, veicot:

1. Pamatlīdzekļu un nemateriālo ieguldījumu nolietojuma (amortizācijas) aprēķins un pareizības pārbaudi;
2. Visu veidu saistību salīdzināšanu;
3. Uzkrāto ieņēmumu un izdevumu aprēķināšanu;
4. Vērtības samazināšanas novērtēšanu visām aktīvu kategorijām;
5. Saistību un prasību īstermiņa un ilgtermiņa daļas noteikšanu un uzskaiti;
6. Gada inventarizāciju;
7. Kontu slēgšanu;
8. Pārskata gada rezultāta aprēķināšanu un iegrāmatošanu, grāmatojot katra Projekta pārskata gada rezultātu, VPR:
  - dzēš saistības par saņemto priekšfinansējumu (no nerezidenta), pārskata perioda (gadā) izlietoto līdzekļu apmērā atzīstot ieņēmumus tos palielinot un samazinot saistības par saņemto ārvalstu finanšu palīdzību.

- atzīst saņemtos transfertu neizlietos līdzekļus kā īstermiņa saistības par saņemto finanšu palīdzību (no rezidenta), saņemtos un neizlietos transfertus atzīstot kā ieņēmumu samazinājumu un saistību palielinājumu par saņemto finanšu palīdzību.

Nākamajā pārskata periodā (gadā) grāmatojot Projekta iepriekšējā pārskata gada rezultātu, VPR iepriekšējā pārskata gada (no rezidenta) saņemto neizlietos transfertu atlikumu pārgrāmato uz pārskata gada ieņēmumiem.

Secinājumi

Pētījuma laikā tika izstrādāti šādi secinājumi:

1. Vidzemes plānošanas reģions 2018.gada nogalē īsteno vairāk kā 20 starptautiski finansētu projektus, kuru darbību, ieņēmumu un izdevumu klasifikāciju, atzišanu un uzskaiti regulē gan starptautiska mēroga, gan vietēja mēroga normatīvie akti, gan Projekta īstenotāja iekšējie normatīvi dokumenti.
2. VPR kā finansējuma saņēmējs ievēro normatīvos tiesību aktus, atbilstoši tās statusam:
  - Neatkarīgi no īstenotā Projekta aktivitātes, publiskā sektora grāmatvedības uzskaiti regulējošos normatīvos aktus;
  - Atkarībā no Projekta aktivitātes normatīvos aktus, kas regulē konkrētas programmas un Projekta darbību.
3. Tā kā izmaiņas normatīvos aktos tiek veiktas regulāri, tad VPR tām pastāvīgi jāseko līdzi, papildus Projektā, kur VPR ir kā vadošais partneris un finansējuma saņēmējs, VPR ir jāinformē arī sadarbības partneri par izmaiņām normatīvos aktos, kas skar Projekta attiecināmās darbības, izmaksas un ieviešanas gaitu, lai samazinātu risku gūt neattiecināmās izmaksas.
4. Apkopojot informāciju par Projektu programmu vadlīnijās noteikto, nākas secināt, ka vadlīnijās var tik norādīti normatīvie akti, kas nav spēkā esoši un, tanī pat laikā, vadlīnijās var netikt norādīti tādi normatīviem akti, kas Projektu īstenotājam var būt saistoši, kā piemēram:
  - likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”; likums „Par valsts sociālo apdrošināšanu” utt., kas arī ir saistoši ikvienam Projektu īstenotājam;
  - MK 2018.gada 13.februāra noteikumi Nr.87 “Grāmatvedības uzskaites kārtība budžeta iestādēs” (Spēkā no 01.01.2019.), kas ir saistošs budžeta iestāžu finanšu vadībai.
5. Jo vairāk tiek izstrādādāti un pieņemti dažādi normatīvie akti, jo lielāka ir iespējamība, ka finansējuma saņēmējs var neievērot kādā normatīvā aktā noteiktās prasības, par ko finansējuma saņēmējam varētu nākties atbildēt un samaksāt pašam, jo rastos Projektu neattiecināmās izmaksas, ņemot vērā, ka nezināšana neatbrīvo no atbildības.
6. Visaugstākie riski gūt neattiecināmās izmaksas ir ESF Projektā “Vidzeme iekļauj”, kur ir plašs iesaistīto sadarbības partneru loks un daudz, dažādi aspekti, normatīvie akti, kas jāņem vērā īstenojot Projektu.
7. Tā kā VPR pamatdarbība ir saistīta arī ar Projektu īstenošanu no dažādiem finansējuma avotiem, VPR ir pieņemts lēmums atsevišķu grāmatvedības politikas kārtību katram Projektam individuāli neveidot, vienlaicīgi nodrošinot katram Projektam atsevišķu grāmatvedības uzskaiti un kārtošānu, kas nodrošina Projekta finanšu rādītāju iekļaušanu VPR kopējos grāmatvedības uzskaites reģistros un finanšu atskaitēs, kā arī vienlaicīgi nodrošinot atsevišķi Projekta grāmatvedības uzskaiti un datu pieejamību.

8. Lai grāmatvedības organizācijas un uzskaites kārtībā nebūtu iekļauti noteikumi, kas nosaka citādāku regulējumu kā arējie normatīvie akti, tad nākas secināt, ka kārtībā nevar ļoti detalizēti atrunāt likmes, aprēķinu metodes, Projektu attiecināmās vai neattiecināmās izmaksas, kas var mainīties atbilstoši izmaiņām normatīvos aktos un/vai Projektu programmu darbībā.
9. Katra Projekta īpatnības pilnībā iekļaut vienā kopīgā grāmatvedības organizācijas un uzskaites kārtībā fiziski nav iespējams, lai kārtībā norādītā informācija būtu nepārprotama viegli attiecināma tikai uz konkrēto Projektu. Savukārt, katram izstrādāt savu lielo grāmatvedības organizācijas un uzskaites kārtību nevar, lai prasības uz Projekta grāmatvedības organizācijas un uzskaites kārtību nedublētos vai nebūtu pretrunīgas.
10. VPR Projektu ieņēmumus un izdevumus uzskaita atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai budžetu ieņēmumu un izdevumu klasifikācijai, piemērojot to darbības specifikai, budžeta un finanšu vadības jomā noteikto budžetu plānošanā, uzskaitē un pārskatu sagatavošanā.
11. Projektu attiecināmo izdevumu attaisnojuma dokumenti ir dokumenti, kas saistīti ar Projekta darbībām un sasniegtiem rezultātiem, kas noformēti atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kurus atbilstoši katra Projekta programmas specifikai, nosaka nozares normatīvie akti un atbildīgā iestāde.
12. Nākotnē ieteiktu pilnveidot grāmatvedības uzskaites metodiku, katram Projektam vai konkrētas Projekta programmas Projektiem tomēr izstrādāt savu individuālo nelielo grāmatvedības organizācijas un uzskaites kārtību, kurā iekļautu tikai informāciju, kas ir atšķirīga no vispārējās grāmatvedības organizācijas un uzskaites kārtības, lai konkrētā Projekta vai programmas Projekta finanšu kontrolējošai iestādei un, nepieciešamības gadījumā, trešajai personai viegli būtu saprotams kā konkrētam Projektam tiek veikta grāmatvedības uzskaitē.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

- Centrālā finanšu un līgumu aģentūra (2018). *ES fondi 2014-2020*. [skatīts 29.11.2018.]. Pieejams: <https://www.cfla.gov.lv/lv/es-fondi-2014-2020/paligs-finansejuma-sanemejiem>
- Finanšu ministrija (2015). *Kas ir ES fondi jeb Kohēzijas politika?*. [skatīts 15.11.2018.]. Pieejams: http://www.esfondi.lv/upload/00-vadlinijas/2-1--attiecinamibas-vadlinijas_2014-2020.pdf
- Finanšu ministrija (2015). *Vadlīnijas attiecināmo un neattiecināmo izmaksu noteikšanai 2014.-2020. Gada plānošanas periodā*. [skatīts 15.11.2018.]. Pieejams: <http://www.esfondi.lv/upload/infografikas/kas-ir-es-fondi.png>
- Finanšu ministrija (2018). *Vadlīnijas par Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda līdzfinansētā projekta pārbaudēm 2014.-2020.gada plānošanas periodā*. [skatīts 15.11.2018.]. Pieejams: https://www.esfondi.lv/upload/00-vadlinijas/2_5_parbauzu_vadlinijas_07.05.2018._3_versija.pdf
- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (2018). *Eiropas Teritoriālā sadarbība 2014-2020*. [skatīts 15.11.2018.]. Pieejams: http://www.varam.gov.lv/lat/fondi/ets_1420/
- LR Ministru kabineta noteikumi Nr.87 "Grāmatvedības uzskaites kārtība budžeta iestādēs" (spēkā esoša redakcija). *Latvijas vēstnesis*, (34), 16.02.2008. [skatīts 30.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/297134-gramatvedibas-uzskaites-kartiba-budzeta-iestades>
- LR Ministru kabineta noteikumi Nr.130 "Noteikumi par valsts budžeta līdzekļu plānošanu Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda projektu īstenošanai un maksājumu veikšanu 2014.-2020.gada plānošanas periodā" (spēkā esoša redakcija). *Latvijas vēstnesis*, (62), 27.03.2015. [skatīts 05.12.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/273118-noteikumi-par-valsts-budzeta-lidzeklu-planosanu-eiropas-savienibas-strukturfondu-un-kohezijas-fonda-projektu-istenosanai-un-mak>
- LR Ministru kabineta noteikumi Nr.200 "Valsts budžeta līdzekļu piešķiršanas kārtība Eiropas Strukturālo un investīciju fondu mērķa "Eiropas teritoriālā sadarbība" programmu finansējuma saņēmējiem no Latvijas" (spēkā esoša redakcija). *Latvijas vēstnesis*, (84), 30.04.2015. [skatīts 12.11.2018.]. Pieejams:

<https://likumi.lv/ta/id/273752-valsts-budzeta-lidzeklu-pieskirsanas-kartiba-eiropas-strukturalo-un-investiciju-fondu-merka-eiropas-teritoriala-sadarbiba>

LR Ministru kabineta noteikumi Nr.313 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.2.specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt kvalitatīvu institucionālai aprūpei alternatīvu sociālo pakalpojumu dzīvesvietā un ģimeniskai videi pietuvinātu pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti un bērniem" 9.2.2.1.pasākuma "Deinstitutionalizācija" īstenošanas noteikumi" (spēkā esoša redakcija). *Latvijas vēstnesis*, (124), 30.06.2015. [skatīts 10.12.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/274957-darbibas-programmas-izaugsme-un-nodarbinatiba-9-2-2-specifiska-atbalsta-merka-palielinat-kvalitativu-institucionalai-aprupei>

Reģionālās attīstības likums (spēkā esoša redakcija, 16.06.2016.). *Latvijas Vēstnesis*, (56/2628), 09.04.2002. [skatīts 24.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/61002-regionalas-attistibas-likums>

Eiropas Strukturālo un investīciju fondu mērķa "Eiropas teritoriālā sadarbība" programmu vadības likums (spēkā esoša redakcija, 17.09.2014.). *Latvijas Vēstnesis*, (183/5243), 16.09.2014. [skatīts 12.12.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=268864>

Agita Villeruša¹, Anna Done², Aranta Melkurte³. ĒDINĀŠANAS UZŅĒMUMU PAKALPOJUMU VEIDU IZPĒTE LATVIJĀ UN EIROPĀ.

¹Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma "Grāmatvedība un audits", agitavillerusa@inbox.lv

²Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma "Grāmatvedība un audits", done12528@gmail.com

³Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma "Grāmatvedība un audits",
aranta.melkurte@inbox.lv

Zinātniskais vadītājs: Dr.oec., prof., Vita Zariņa

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Situāciju Eiropas sabiedriskajā ēdināšanā mūsdienās nosaka vairāki faktori: tūrisma attīstība, intensīva savstarpējā komunikācija, kā arī lielāku vai mazāku ēdināšanas uzņēmumu ķēžu radīšana, strauja jaunu dzīves modeļu izplatība. Šie faktori veido statistiski vidēja patērētāja tēlu, kas liek ēdināšanas uzņēmumu profesionāļiem izstrādāt un piedāvāt mūsdienīgākus sabiedriskās ēdināšanas virzienus un stilus. Ēdināšanas sektorā parādās arvien vairāk jaunu ideju un risinājumu. Tiek radīti tematiskie ēdināšanas uzņēmumu veidi: zupu bārs, desertu restorāns, veģetārais restorāns u.c. Līderpozīcijas šajā segmentā ieņem Vācija, Francija, Apvienotā Karaliste, Itālija un Spānija.

Lursoft datu bāzē atrodamā informācija liecina, ka ēdināšanas pakalpojumu nozarē reģistrēti 5297 uzņēmumi, no kuriem 65,37% izvēlējušies darboties restorānu un mobilo ēdināšanas vietu pakalpojumu jomā, 17,41% nodarbojas ar ēdināšanu pēc pasūtījuma un citām ēdināšanas pakalpojumu darbībām, bet 17,22% saistīti ar bāru darbību. No visiem uzņēmumiem, kuri norādījuši, ka to darbība saistīta ar ēdināšanas pakalpojumu nozari, 12,54% piesaistījuši ārvalstu pamatkapitālu. ("Ēdināšanas joma Latvijā – cik apgroza..." 2018)

Pētījuma mērķis: Izpētīt ēdināšanas uzņēmumu nozīmi, tipus, klasifikācijas teorētiskos aspektus, izpētīt un analizēt Latvijas un pasaules ēdināšanas uzņēmumu pakalpojumus.

Pētījuma metodes: Analīzes un sintēzes metode, dedukcijas un indukcijas metode, mediju monitorings.

Sasniegtie rezultāti: Pētījuma rezultātā tiks noteikts aktuālākais ēdināšanas uzņēmumu pakalpojuma veids.

Atslēgas vārdi: uzņēmums; Latvija; ēdināšana; Eiropa; pakalpojumi;

Ievads

Ēdināšanas uzņēmumu attīstības vēsture ir datējama ar antīkās pasaules sākumu, kad Senajā Romā imperatori tērēja lielas naudas summas, lai apmierinātu savas vajadzības, pārvēršot vienkāršu virtuvi par pārpilnības ragu. Ēdināšanas uzņēmējdarbība piedzīvojusi dzimšanu antīkajā pasaulē, pagrimumu viduslaikos un atdzimšanu renesansē, attīstoties un pilnveidojoties līdz mūsdienām. Šobrīd pasaulē ir bezgala daudz ēdināšanas uzņēmumu ar savu unikālo vēsturi, tradīcijām, kultūru, darba organizāciju un apkalpojošo personālu, to piedāvājums ar katru gadu attīstās un pilnveidojas, strikti sekojot pasaulē ieviestajiem jauninājumiem gan ēdināšanas, gan viesu apkalpošanas jomā, no kuriem patērētāji izvēlas tos labākos, ietekmējoties no piedāvājuma, kvalitātes, cenas, arī no uzņēmuma atpazīstamības, popularitātes, apkalpošanas veida un personāla attieksmes. ("Latgales Tautsaimniecības pētījumi" 2013)

Situāciju Eiropas sabiedriskajā ēdināšanā mūsdienās nosaka vairāki faktori: tūrisma attīstība, intensīva savstarpējā komunikācija, kā arī lielāku vai mazāku ēdināšanas uzņēmumu ķēžu radīšana, strauja jaunu dzīves modeļu izplatība. Šie faktori veido statistiski vidēja patērētāja tēlu, kas liek ēdināšanas uzņēmumu profesionāļiem izstrādāt un piedāvāt mūsdienīgākus sabiedriskās

ēdināšanas virzienus un stilus. Ēdināšanas sektorā parādās arvien vairāk jaunu ideju un risinājumu. Tiek radīti tematiskie ēdināšanas uzņēmumu veidi: zupu bārs, desertu restorāns, veģetārais restorāns u.c. Līderpozīcijas šajā segmentā ieņem Vācija, Francija, Apvienotā Karaliste, Itālija un Spānija.

Izmantojot analīzes, sintēzes, dedukcijas un indukcijas metodes, kā arī mēdiņu monitoringu, veicām ēdināšanas uzņēmumu klasifikācijas tipu un teorētisko aspektu izpēti un analīzi Latvijas un Eiropas ēdināšanas uzņēmumu pakalpojumos, lai noteiktu aktuālākos ēdināšanas uzņēmumu pakalpojuma veidus Latvijā un Eiropā

Atslēgas vārdi: uzņēmums; ēdināšana; pakalpojumi; Latvija; Eiropa.

Literatūras apskats

Ēdināšanas uzņēmumi var būt lieli un ar daudziem darbiniekiem, taču tie var būt arī nelieli ģimenes biznesi, kuros strādā tikai daži cilvēki (bieži vien arī paši īpašnieki), kas veic visus darbus.

Ēdināšanas uzņēmumi mēdz būt dažādi, atkarībā no piedāvātā ēdienu sortimenta un apkalpošanas veida:

1. ātrās ēdināšanas uzņēmums, bistro – parasti specializējas noteiktos ātri pagatavojamos pamatēdienos, ko klienti var viegli paņemt līdzi vai apēst uz vietas (piemēram, piedāvā hamburgerus, picas, pelmeņus u.tml.); bieži vien atrodas gājēju un tirdzniecības zonās, pie autoceļiem, to krustpunktos utt.;
2. ēdnīca – pašapkalpošanās ēdināšanas uzņēmums, kurā piedāvā dažādus, tomēr ierobežota sortimenta ēdienus, kas ir vienkārši pēc sastāva un pagatavošanas tehnoloģijas, kā arī bezalkoholiskos un atspirdzinošos dzērienus;
3. kafejnīca, kafetērija, konditoreja – galvenokārt piedāvā kafiju, saldējumu un dažādus konditorejas izstrādājumus un uzkodas;
4. restorāns – piedāvā plašu ēdienu un dzērienu klāstu, kā arī dažādus izklaides pakalpojumus; mēdz specializēties – piemēram, ir nacionālo ēdienu (itāļu, ķīniešu, taizemiešu u.c.), speciālu ēdienu (veģetāro, jūras velšu, putnu gaļas u.c.), tematiski (roka, teātra, dzejas, ģimenes u.c.) restorāni; apmeklētājus restorānā apkalpo viesmīļi, un no pavāriem tiek prasīta salīdzinoši lielāka meistarība un bagātīgākas profesionālās zināšanas;
5. bārs – piedāvā atspirdzinošus un alkoholiskus dzērienus, uzkodas, arī izklaides priekšnesumus; bārus iedala pēc piedāvāto dzērienu sortimenta (balzama, kokteiļu, alus u.c.), pēc atrašanās vietas (baseina, restorāna), pēc izklaides tēmas (disko, sporta).

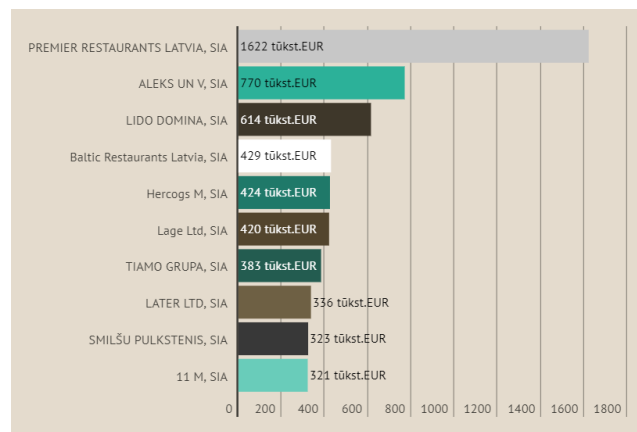
Ķēdes ēdināšanas uzņēmumos ir izstrādāta vienota ēdienu un dzērienu receptūra, kas tiek izmantota visās filiālēs. Savukārt individualizēti ēdināšanas uzņēmumi veido savas, unikālas receptes. (Semjonova 2011)

Ideja par pārtikas produktu pārdošanu, lai gūtu sev peļņu jau ir sākusies daudzus gadus atpakaļ, senāko civilizāciju laikā. Nepieciešamība pēc publiskās ēstuve savu lomu ieguva tālajā Romas impērijas un Senās Ķīnas laikā. Lauku tirgotāji, kuri devās vairākas dienas līdz pilsētas tirgum pārvarēja ceļā pat vairākas dienas. Tāpēc, loģiski, ka ceļojuma laikā viņi vēlējās kaut ko ieēst. Tieši šim mērķim tika izveidotas dažādas ēstuves ceļmalās. Parasti maltīte tika pasniegta pie viena kopīgā lielā galdā. Tomēr vēl tajos laikos nepastāvēja izvēles iespējas, kādu ēdienu pasūtīt. Katra diena, ko pasniegt galdā bija šefpavāra lēmums. Šis iebraucamās ēstuves vietas un krodziņi bija kas vairāk kā tikai vieta kur paēst. Tie kalpoja arī kā sociālā funkcija, kas apvienoja cilvēkus vienuviet. Tur varēja uzklaut dažādus ceļotāju stāstus un dalīties pieredzē.

Eiropā Viduslaikos populāri bija krodziņi, trakteri, bodegas (Spānijā) – tā bija galvenā vieta, lai iegādātos jau pagatavotu maltīti. Anglijā populāra pārtika, ko iegādājās ēdināšanas iestādēs bija pīrādziņi un desas, bet Francijā piedāvājumā visbiežāk bija dažādas zupas un sautējumi. Visi šie agrīnie restorāni pasniedza ļoti vienkāršotus ēdienus .

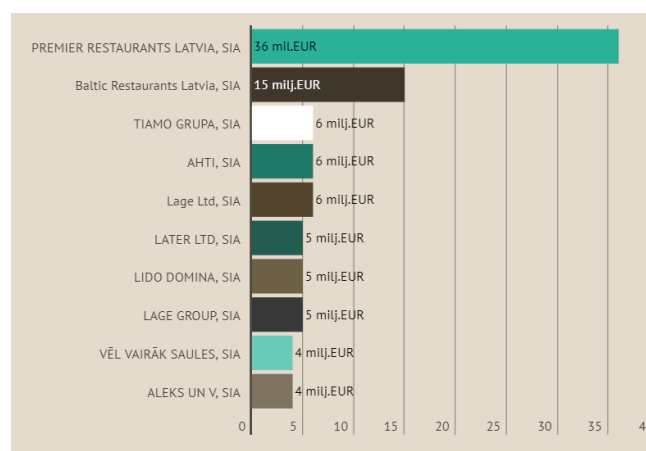
Pēc Kolumba ceļojuma uz Ameriku 1492. gadā, pasaules tirdzniecība pieauga, tādējādi ievēdot jaunus pārtikas produktus uz Eiropu. Kafija, tēja, šokolāde drīz vien tika pasniegta krogos, līdzās vietējam alum, vīnam. Līdz pat 17. gadsimtam pilns pusdienu komplekts vēl joprojām netika piedāvāts šādās ēdināšanās vietās. Cilvēki vēl labprātāk tikai uzkoda un iedzēra šādās vietās, bet maltīti labāk ēda mājās vai ne tik publiskās vietās. (“Restorānu vēsture” 2019)

Tāpat kā Eiropā, arī Latvijā ēdināšanas pakalpojumu skaits un veidi laika gaitā ir ievērojami pieauguši, tādējādi veicinot jaunu konkurētspējīgu uzņēmumu attīstību. Balstoties uz Lursoft datiem 2017. gadā šajā nozarē Latvijā pelnošākais uzņēmums ar 1622 tūkst. eiro peļņu bija SIA “Premier Restaurants Latvia”, pēc kura, ar vairāk kā divām reizēm zemāku peļņu (770 tūkst. eiro), ierindojas SIA “Aleks un V”, bet trešo vietu ieņem SIA “LIDO DOMINA” (1. att.).

1.att. Uzņēmumi ar lielāko peļņu 2018. gadā (tūkst. eiro). (Avots: autora kompilācija pēc statistikas datiem pieejams: <http://blog.lursoft.lv/2018/07/23/edinasanas-joma-latvija-cik-apgroza-nopelna-un-nodoklos-samaksa-nozares-lideri/>)

Iedalot pēc apgrozījuma, SIA “Premier Restaurants Latvia” joprojām pārliecinoši atrodas pirmajā vietā, savukārt otro ieņem SIA “Baltic Restaurants Latvijas”, bet trešo vietu ar 614 tūkst. eiro peļņu ieņem SIA “TIAMO GRUPA” (2. att.).

2.att. Uzņēmumi ar lielāko apgrozījumu 2018. gadā (milj. eiro). (Avots: autora kompilācija pēc statistikas datiem, pieejams: <http://blog.lursoft.lv/2018/07/23/edinasanas-joma-latvija-cik-apgroza-nopelna-un-nodoklos-samaksa-nozares-lideri/>)

Metodoloģija

Visām pasaules valstīm nav vienota ēdināšanas uzņēmumu iedalījuma. Viens no iemesliem, kas traucē to izveidot, ir nozares nemitīga attīstība. Daudzās valstīs visus ēdināšanas uzņēmumus dēvē par restorāniem un tos iedala:

- Pilna servisa restorāni ar plašu ēdienu izvēli, viesmīļu pakalpojumiem utt
- Specializētie restorāni (ātrās apkalpošanas, nacionālie u. c.).

Pilna servisa uzņēmumi pieder vienīgi restorāni. Pārējos var uzskatīt par specializētiem, jo katram no tiem ir kāda noteikta pazīme. (Sjomina 2011)

Pārtikas pakalpojumi, kas pazīstami arī kā ēdināšanas pakalpojumi, attiecas uz visiem pakalpojumiem, kas saistīti ar pārtiku un dzērienu patēriņu ārpus mājām, tostarp restorāniem, kafejnīcām, bāriem, ēdnīcām, pārtikas piegādēm, ēdināšanas līgumiem, kafejnīcām un citiem pārtikas pārdevējiem. Patērētāju ēdināšanas pakalpojumu tirgus Rietumeiropā 2016. gadā bija novērtēts 427 miljardu eiro apmērā un Austrumeiropas tirgū - 45,6 miljardi eiro.

Divi no lielākajiem pārtikas un dzērienu pakalpojumu nozares tirgiem ir Apvienotajā Karalistē un Francijā, kur 2015. gadā uzņēmumi guva attiecīgi 87,8 miljardus eiro un 63,2 miljardus eiro ieņēmumus. Runājot par klātbūtni, konkurē arī Itālija un Spānija, kas ir augstākais pārtikas pakalpojumu uzņēmumu skaits ES 2014. gadā.

Restorāni, iespējams, ir galvenie noieta veidi, ko patērētāji izmanto pārtikas pakalpojumu nozarē, sākot no pilnas apkalpošanas restorāniem, līdz ierobežotam pakalpojumu un ikdienas restorāniem. Eiropas Savienības restorānu un mobilo ēdināšanas pakalpojumu kopējais apgrozījums 2015. gadā sasniedza aptuveni 237 miljardus eiro, un Francija un Apvienotā Karaliste atkal piedzīvoja tirgu. Lielākais restorānu uzņēmumu skaits ir atrodams Francijā, lai gan restorānu skaits Apvienotajā Karalistē ir nepārtraukti palielinājies, sasniedzot 72 794 uzņēmumus 2015. gadā.

Ātrās apkalpošanas un ātrās ēdināšanas restorāni ir viens no galvenajiem restorānu nozares segmentiem. Ātrās ēdināšanas zīmoli, tostarp Subway, McDonalds, Burger King un KFC, dominē Eiropā restorānu franšīzes ainavā. ASV ātrās ēdināšanas gigants McDonalds atrodas lielākajā daļā Eiropas valstu. Bieži iekļauti ātrās apkalpošanas restorānu tirgū ir kafejnīcas un kafejnīcas, kurās Costa, Starbucks un McCafé ir vadošie dalībnieki Eiropā. ("Restaurants and food services in Europe – Statistics & Facts" 2016)

Situāciju Eiropas sabiedriskajā ēdināšanā mūsdienās nosaka vairāki faktori: dažnedažāda tūrisma attīstība, intensīva savstarpēja komunikācija, lielu ēdināšanas uzņēmuma ķēžu radīšana, jauno dzīves modeļu izplatība –, un tie visi veido Eiropas statistiski vidējā patērētāja tēlu.

Šis jaunais patērētājs piespiež restorānu biznesa profesionāļus izstrādāt un ieviest Eiropā mūsdienīgākus sabiedriskās ēdināšanas stilus un virzienus.

Sabiedriskās ēdināšanas sektors plašajā Eiropas tirgū ir ļoti dažāds, tomēr ataino katrai valstij specifisko. Dažu Eiropas valstu sabiedriskās ēdināšanas tirgus apskats.

Vācijā lielu tirgus daļu aizņem ģimenes uzņēmumu tīkli, kuros līdera pozīcijas pieder tradicionālās virtuves segmentam, neraugoties uz amerikāņu sabiedriskās ēdināšanas standartu popularitāti gados jaunāko iedzīvotāju vidū.

Francija turpina saglabāt uzticību vēsturiskajām kulinārijas tradīcijām. Turklāt franči dod priekšroku saviem sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu tīkliem, izveidojot daļēji «franciskus» arī amerikāņu uzņēmumus. Tas jo īpaši raksturīgs servisa jomā.

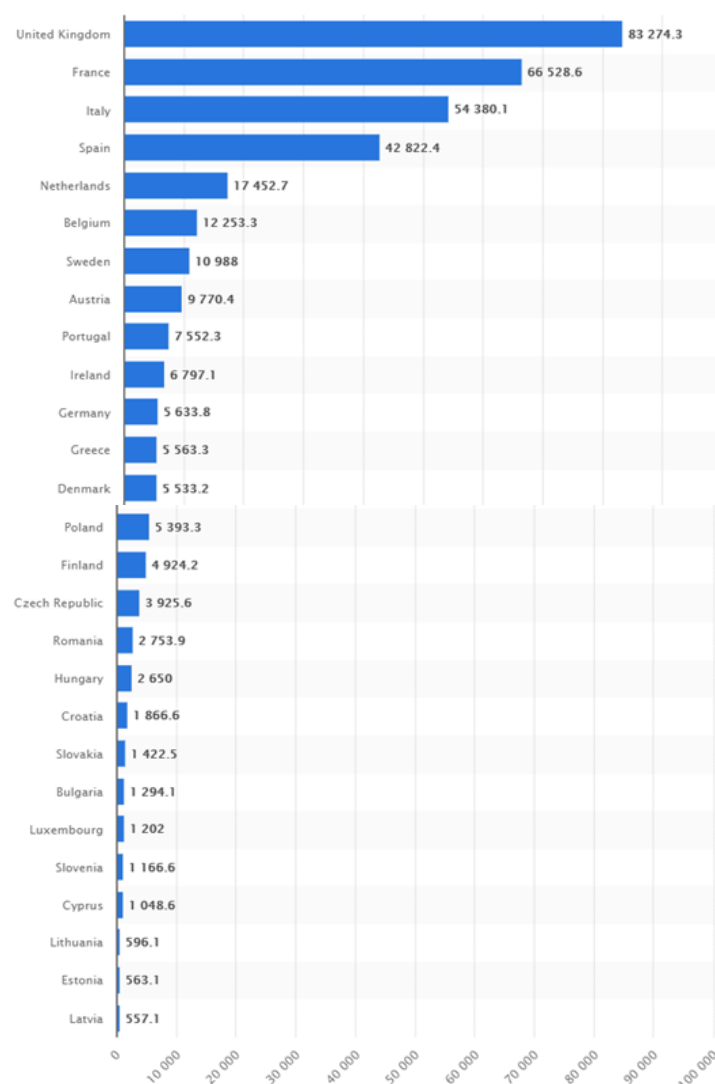
Apvienotajā Karalistē uzsvars tiek likts uz ātrās apkalpošanas uzņēmumiem. Piemēram, lielākos panākumus šajā valstī gūst tipiskais britu tīkls, kura devīze ir: «Gatavs lietošanai!»

Itālijā lielāko sabiedriskās ēdināšanas tirgus daļu aizņem ģimenes uzņēmumi. Nozīmīgi arī tas, ka daži līderprodukti — galvenokārt tie ir kafija, saldējums un pica, īsā laikā ir parādījušies arī citu valstu tirgū.

Portugālē un Spānijā beidzot ir sākusies ekonomiskā augšupeja, un ir gaidāms, ka līdz 2004. gadam sabiedriskās ēdināšanas daļa palielināsies par 40 procentiem.

Galvenokārt šīs nozares attīstību Eiropā vieno ēdināšanas veids, kurš sevī apvieno gan vietējās, gan ASV, gan Tālo Austrumu un citu pasaules reģionu tradīcijas.

Patlaban šo valstu tirgus ir labvēlīgs jauna tipa ēdināšanas uzņēmumu dibināšanai. Jauni iedzīvotāju patēriņa ieradumi, veselības aizsardzības līmeņa celšanās un pirktspējas pieaugums veicina straujāku ēdināšanas uzņēmumu attīstību. ("Sabiedriskās ēdināšanas tendences Eiropā..." 2003)

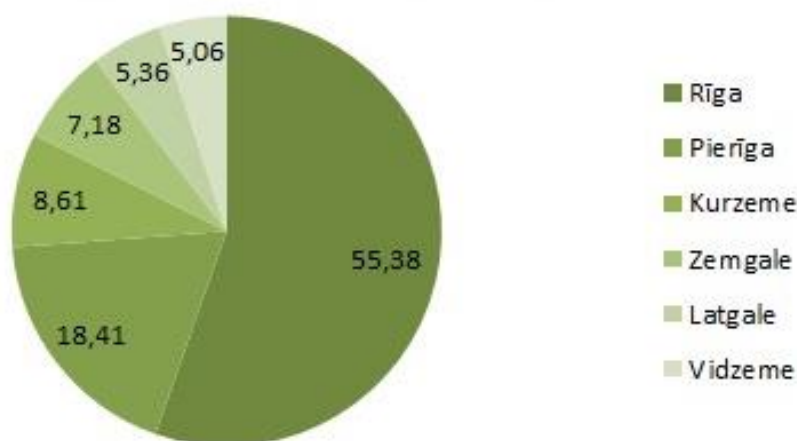

3.att. Pārtikas un dzērienu pakalpojumu nozares apgrozījums Eiropas Savienībā (ES-28) 2016. gadā, pa valstīm (miljonos eiro). (Avots: autora kompilācija pēc statistikas datiem, pieejams: <https://www.statista.com/statistics/684161/turnover-of-the-food-beverage-service-industry-in-the-eu-by-country/>)

Rezultāti

Modernās tehnoloģijas kā daļa no ātrās ēdināšanas ikdienas – mūsdienu tehnoloģijas un mobilā vide ir kļuvušas par ikdienas neatņemamu sastāvdaļu, un tās pārtop par būtisku daļu arī ātrās ēdināšanas nozares darbībā. Tehnoloģiju attīstību klientiem ietekmē visu, sākot no pasūtīšanas procesa līdz piegādei mājās, birojā un citur. Jo vairāk iespēju paver tehnoloģijas, jo vairāk tās izmanto arī ātrās ēdināšanas uzņēmumi, veidojot īpašas aplikācijas, uzlabojot servisu restorānos uz vietas, lai klientiem nodrošinātu vēl ātrāku un ērtāku apkalpošanu. Tāpat var šķist, ka arī ēdienu piegāde nav jauna tendence, taču tā tikai pamazām sasniedz ātrās ēdināšanas nozari Baltijā. Piemēram, “Hesburger” Latvijā ir sastopams “Foodout.lv”, kas nodrošina ēdiena piegādi, tāpat piedāvājam elektroniskos kuponus, kuriem ir liels pieprasījums. (“Ātrās ēdināšanas top tirgus tendences 2017. gadā” 2017)

Lai veiktu izvēli par labu vienam vai otram ātrās ēdināšanas restorānam, Latvijā kā svarīgākos kritērijus respondenti norādījuši ēdiena garšu (94%), pareizu ēdiena pasniegšanu (92%), personīgu pieeju apkalpošanā (89%), pieejamas cenas (88%) un produktu izejvielu kvalitāti (87%). Salīdzinot ar 2016. gadu, Latvijas iedzīvotāji par būtisku izvēles kritēriju norādījuši arī ātro ēdināšanas restorānu atrašanās vietu un pasūtījuma gaidīšanas laiku. (“Pētījums: 67% Latvijas iedzīvotāju...” 2017)

4.att. Ēdināšanas nozares uzņēmumu reģionālais sadalījums, %. (Avots: autora kompilācija pēc statistikas datiem, pieejams: <http://blog.lursoft.lv/2018/07/23/edinasanas-joma-latvija-cik-apgroza-nopelna-un-nodoklos-samaksa-nozares-lideri/>)

Latvijā galveno konkurenci veido ātrās apkalpošanas uzņēmumu straujš pieaugums, ko lielā mērā nosaka cilvēku dzīvesveids. Pēdējos gados ātrās apkalpošanas restorāni McDonalds un Hesburger veido uzņēmumu tīklu arī ārpus galvaspilsētas. Daudz jaunu uzņēmumu piedāvā specializētu produkciju, piemēram, konditoreju, Āzijas virtuvju, kebabu u.c. viendabīgu produktu piedāvājums. Pašreizējās ekonomikas apstākļos cilvēku interese tiek pievērsta ēdināšanas uzņēmumiem, kuri spēj piedāvāt lētākus un vienkāršākus produktus. (Management training system. (“Management training system (2009. – 2011.)” 2011)

Lēni, bet pastāvīgi palielinās arī to uzņēmumu skaits, kas izmanto Latvijā ražotus, vai bioloģiskos produktus, piedāvājot patērētājam konceptuālu Latvijas produktu. Ievērojama interese patērētājiem ir arī par vīnu, kafijas kultūru, ko apliecina pēdējo gadu laikā izplatījušies vīna bāri un kafijas nami, kuros līdztekus plašai dzērienu kartei tiek piedāvātas uzkodas, salāti un dažī ēdieni.

Tiek secināts, ka ļoti daudzdos gadījumos Latvijas ēdināšanas uzņēmuma veids, par ko liecina tā nosaukums (piem. restorāns), nekādi neatspoguļo uzņēmuma būtību – galveno piedāvājuma saturu, uzņēmuma raksturu. Tas lielā mērā saistīts ar to, ka ēdināšanas uzņēmumu īpašnieki, kas nosaka uzņēmuma veidu un saturu, neizprot un neskata plānojamo darbību un rezultatīvo rādītāju kopsakarības no tirgus puses. Tādējādi jau sākotnēji tiek pieļautas pieprasījuma - piedāvājuma novirzes attiecībā pret noteiktām ēdināšanas uzņēmumu precēm un pakalpojumiem. Taču var izdalīt populārākos uzņēmumu veidus Latvijā: restorāni, kafejnīcas, bāri, bistro, ēdnīcas, ātras apkalpošanas uzņēmumi (t.sk. picērijas, pelmeņi, hamburgeri, kebabi u.c.), tējnīcas, kafijas nami, bufetes.

Tā kā ēdināšanas nozares ieņēmumi un apgrozījums lielā mērā ir atkarīgi no iedzīvotāju brīvā laika daudzuma un ienākumu līmeņa, tad šī ir arī viena no nozarēm, kas visvairāk cieš no ekonomikas svārstībām. ("Management training system (2009. – 2011.)." 2011)

Secinājumi

Viens no būtiskākajiem ekonomikas izaugsmes virzītājiem ēdināšanas pakalpojumu nozarē, kas pēc kopējā neto apgrozījuma valstī un pievienotās vērtības rādītāja ieņem lielu lomu valsts ekonomikā. Šādi pakalpojumi kļūst aizvien pieprasītāki strauju, jaunu dzīves modeļu izplatības rezultātā un laika trūkuma dēļ, tāpēc cilvēki ir gatavi ietaupīt laiku, bet ne naudu un ieturēt maltīti ārpus mājās.

Apskatot ēdināšanas nozares reģionālo sadalījumu procentos varam secināt, ka Rīgas un Pierīgas ēdināšanas uzņēmumu skaits ir pietiekošs esošajam iedzīvotāju skaitam, taču Latgales un Vidzemes reģionam būtu nepieciešams vairāk attīstīt esošos un izveidot jaunus ēdināšanas uzņēmumus, jo priekš iedzīvotāju skaita šajos reģionos ēdināšanas uzņēmumi ir par maz. Ēdināšanas pakalpojumu nozari mūsu valstī varam pamatīgāk attīstīt pateicoties gan tūristu pieplūdumam valstī, gan arī mūsu pašu iedzīvotāju ienākumu palielināšanai, tādējādi arī rast jaunas darba vietas, kurās varētu būt nodarbināti iedzīvotāji ar dažāda veida un pakāpju izglītību.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Blogs. *Ēdināšanas joma Latvijā - cik apgroza, nopelna un nodokļos samaksā nozares līderi?* [Skatīts 05.03.2019.] Pieejams: <http://blog.lursoft.lv/2018/07/23/edinasanas-joma-latvija>

Brīvbrīdis. *Sabiedriskās ēdināšanas tendences Eiropā. 1.daļa.* [Skatīts 20.03.2019.] Pieejams: <https://www.tvnet.lv/6226941/sabiedriskas-edinasanas-tendences-eiropa-1-dala>

Interesanti vēsturiski fakti. *Restorānu vēsture.* [Skatīts: 02.03.2019.] Pieejams: <http://www.bludni.sk/restoranu-vesture/>

Restorāni. *Restorāni un pārtikas pakalpojumi Eiropā.* [Skatīts 20.03.2019.] Pieejams: <https://www.statista.com/topics/3966/restaurants-and-food-services-in-europe/>

Restorānu un pārtikas pakalpojumi Eiropā - statistika un fakti. *Pārtikas un dzērienu pakalpojumu nozares apgrozījums Eiropas Savienībā 2018.* [Skatīts 20.03.2019.] Pieejams: <https://www.statista.com/statistics/684161>

Rēzeknes Augstskolas Reģionālistikas zinātniskais institūts (2013). *Latgales tautasimniecības pētījumi. Sociālo zinātņu žurnāls, (1(5)), 180.-181.* [skatīts: 12.03.2019.] Pieejams: [https://www.rta.lv/uploads/source/content_EN/Science%20publications/Journal%20of%20Social%20sciences/Nr_1\(5\).pdf](https://www.rta.lv/uploads/source/content_EN/Science%20publications/Journal%20of%20Social%20sciences/Nr_1(5).pdf)

Sabiedrība. *Ātrās ēdināšanas top tirgus tendences 2017. gadā.* [Skatīts 12.03.2019.] Pieejams: http://epadomi.lv/sabiedriba/07032017-atras_edinasanas_top_tirgus_tendences_201

Sjomina, J. (2011). *Darba organizācija ēdināšanas uzņēmumos.* Latvija: Talsu tipogrāfija.

Uzņēmumu saraksts. *Ēdināšanas uzņēmums.* [Skatīts 01.03.2019.] Pieejams: <http://www.profesijupasaule.lv/edinasanas-uznemums>

Laura Kreicberga¹, Inta Prisjažnaja². METĀLAPSTRĀDES NOZARES PIENESUMS LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAI

¹*Ekonomikas un kultūras augstskola, Bakalaura programma "Grāmatvedība un audits", laurakreicberga666@inbox.lv*

²*Ekonomikas un kultūras augstskola, Bakalaura programma "Grāmatvedība un audits", prisjaznajainta@gmail.com*

Zinātniskais vadītājs: Dr.oec., profesore Vita Zariņa

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Metālapstrādes nozare ir stratēģiska nozare: tā ir augstas pievienotās vērtības nozare, kurā nepieciešamas plašas zināšanas un pieredze un kas apgādā visas pārējās tautsaimniecības nozares ar mašīnām, ražošanas sistēmām, sastāvdaļām un saistītajiem pakalpojumiem, kā arī ar minētajām nozarēm vajadzīgajām tehnoloģijām un zināšanām. Metālapstrāde ir ļoti daudzveidīga nozare, kas aptver ļoti daudzas apakšnozares. Tiek uzskatīts, ka metālapstrāde nozare sniedz lielu pienesumu tautsaimniecības attīstībai, jo šī nozare spēj radīt efektīvāku ražošanu un tādējādi veicinot ekonomiskajai izaugsmei paredzēto resursu atsaisti.

Pētījuma mērķis: Rast priekšstatu par metālapstrādes nozares pienesumu Latvijas tautsaimniecības attīstībai.

Pētījuma metodes: Informācijas iegūšana, apkopošana un grupēšana, sekundāro datu analīze, statistiskās analīzes metodes, t.sk. salīdzināšana, grupēšana, relatīvo lielumu aprēķināšana, tendenču atspoguļošana.

Sasniegtie rezultāti: Metālapstrādes nozare sniedz būtisku ieguldījumu Latvijas tautsaimniecības attīstībā. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2010. gadā metālapstrādes nozares apgrozījuma un pievienotās vērtības īpatsvars bija attiecīgi 27,66 % un 25,83 % no apstrādes rūpniecības kopējiem rādītājiem. 2010. gadā apstrādes rūpniecība veidoja 12,04% no Latvijas IKP. Attīstības pamatā bija gan aktīva ārējo tirgu apgūšana, gan vietējais pieprasījums. Pēc CSP pieejamiem datiem metālapstrādes nozare ir orientēta uz eksportu, proti, vidēji ap 80 % saražotās produkcijas tiek realizēta eksporta tirgū. Apakšnozare ieņem vadošo vietu Latvijas preču eksporta struktūrā, nodrošinot vienu trešo daļu kopējā preču eksporta. Viens no attīstību ietekmējošiem faktoriem bija tehnoloģiju modernizācija, kas aktīvi tika īstenota, piesaistot ES fondu līdzfinansējumu.

Atslēgas vārdi: metāls; metalapstrāde; tautsaimniecība; NACE klasifikators; nozare

Ievads

Metālapstrādes nozare ir stratēģiska nozare: tā ir augstas pievienotās vērtības nozare, kurā nepieciešamas plašas zināšanas un pieredze un kas apgādā visas pārējās tautsaimniecības nozares ar mašīnām, ražošanas sistēmām, sastāvdaļām un saistītajiem pakalpojumiem, kā arī ar minētajām nozarēm vajadzīgajām tehnoloģijām un zināšanām. Metālapstrāde ir ļoti daudzveidīga nozare, kas aptver ļoti daudzas apakšnozares. Tiek uzskatīts, ka metālapstrāde nozare sniedz lielu pienesumu tautsaimniecības attīstībai, jo šī nozare spēj radīt efektīvāku ražošanu un tādējādi veicinot ekonomiskajai izaugsmei paredzēto resursu atsaisti. ("Metālapstrādes, mašīnbūves, mašīnzinību nozares apraksts" 2011)

Lai dziļāk izprastu šīs nozares īsto pienesumu Latvijas tautsaimniecībai, ir jārada priekšstats pat to, cik apjomīga ir metālapstrādes nozare un kādas ir tās attīstības tendences un to rezultāti.

Pētījuma veikšanai izmantojām dažādas informācijas krātuves, apkopojām un grupējām iegūtos datus, analizējām sekundāros datus, izmantojām statistiskās analīzes metodes, t.sk. salīdzināšanu, grupēšanu, relatīvo lielumu aprēķināšanu un tendenču atspoguļošanu.

Pētījuma rezultātā ir iegūti rezultāti par reālo metālapstrādes nozares pienesuma apjomu Latvijas tautsaimniecībai.

Metālapstrādes nozares attīstības tendences un to rezultāti

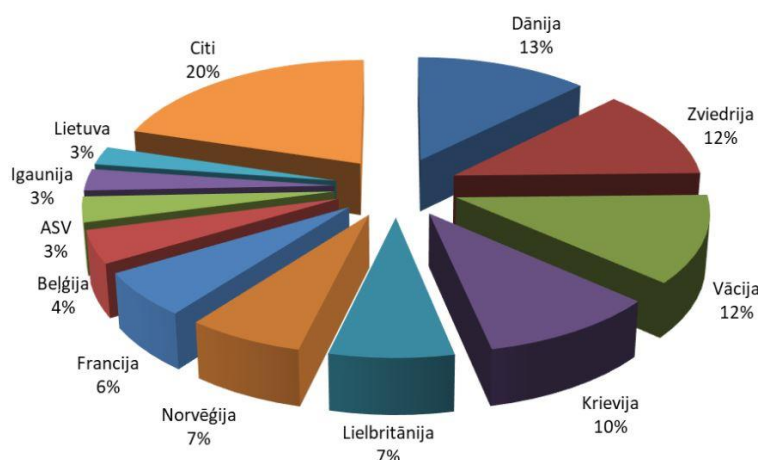
Līdz pat 2008. gada nogalei mašīnbūve un metālapstrāde bija viens no visstraujāk augošajiem sektoriem Latvijā, uzrādot vidēji ap 20% ikgadēju pieaugumu. Attīstības pamatā bija gan aktīva ārējo tirgu apgušana, gan vietējais pieprasījums. Viens no attīstību ietekmējošiem faktoriem ir tehnoloģiju modernizācija, kas aktīvi tika īstenota 2004. - 2005. gados, t.sk. piesaistot ES fondu līdzfinansējumu. ("Par nozari" 2018)

2009. gads mašīnbūves nozarei, saistībā ar globālo ekonomisko krīzi, bija smags ne vien Latvijā, bet arī visā Eiropā. Ražošanas apjomi Latvijā 2009. gadā samazinājās par aptuveni 40%, ietekmējot praktiski visas apakšnozares. Galvenie ietekmējošie faktori - pieprasījuma mazināšanās pēc investīciju precēm citās nozarēs, ražošanas apjomu kritums saistītajās nozarēs ārvalstu tirgos, pieprasījuma kritums iekšējā tirgū, t.sk. būvniecības sektorā. Īpaši liels kritums bija iekšējā tirgū, tādejādi eksporta īpatsvars nozares produkcijas realizācijā 2009. gadā pārsniedza 80% līmeni. ("Par nozari" 2018)

Zemākais punkts tika sasniegts 2009. gada vasarā, kā arī 2010. gada sākumā. Kopš 2010. gada sākuma nozarē ir vērojama stabilizācija un ir atsākusies izaugsme. ("Par nozari" 2018)

Metālapstrādes nozare sniedz būtisku ieguldījumu Latvijas tautsaimniecības attīstībā. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2010. gadā metālapstrādes nozares apgrozījuma un pievienotās vērtības īpatsvars bija attiecīgi 27,66% un 25,83% no apstrādes rūpniecības kopējiem rādītājiem. 2010. gadā apstrādes rūpniecība veidoja 12,04% no Latvijas IKP. ("Kopējais pievienotās vērtības īpatsvars sadalījumā pa darbības veidiem" 2018)

Mašīnbūves un metālapstrādes nozare ir izteikti eksporta orientēta, vidēji ap 75 - 80% no saražotās produkcijas tiek eksportēts. Atbilstoši Latvijas ārējās tirdzniecības statistikai, nozares produkcija tiek eksportēta uz vairāk nekā 100 Pasaules valstīm, līdz ar to eksporta tirgu ģeogrāfija ir ļoti plaša. Kopumā ap 73% no produkcijas tiek realizēta Eiropas Savienības valstīs. ("Par nozari" 2018)

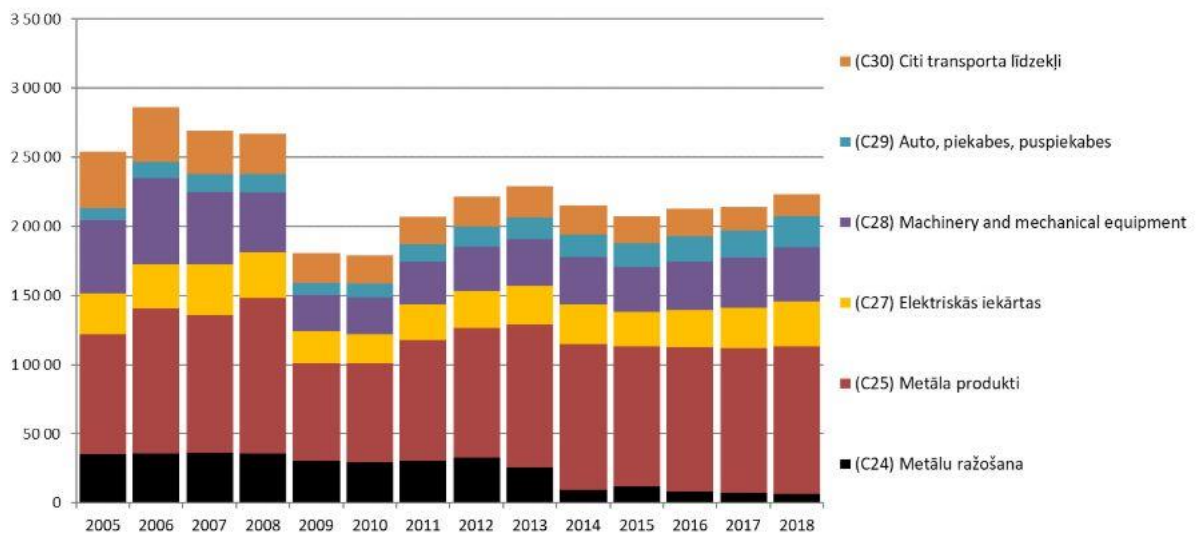

1.att. Metālapstrādes un mašīnbūves nozares galvenie eksporta tirgi 2018. gadā (Avots: Mašīnbūves un metālapstrādes rūpniecības asociācija, www.masoc.lv)

Analizējot eksporta tirgus sadarbības partnerus valstu sadalījumā, redzams, ka galvenās eksporta valstis ir Dānija (13 % visas eksportētās produkcijas), Zviedrija un Vācija (12 %) un Krievija (10 %) (1. att.).

Pamatojoties uz statistikas datiem galvenokārt produkcija tiek eksportēta uz Eiropas Savienības valstīm ar labiem transporta tīkliem, kā piemēram – Vācija, Dānija, Zviedrija, u.c. Šīs valstis ir lielākie eksporta partneri arī valstij kopumā.

Nodarbinātības rādītājiem ir visumā līdzīgas attīstības tendences kā kopējai ekonomiskai attīstībai nozarē. Arī nodarbinātības rādītājus ietekmē globālie ekonomiskie procesi, līdz ar to arī izmaiņas lielā mērā korelē ar citiem rādītājiem kā kopējais apgrozījums un eksports. Tomēr, līdz ar uzņēmumu efektivitātes paaugstināšanu un tehnoloģisko modernizāciju, pakāpeniski pieaug produktivitātes rādītāji un līdz ar to nodarbinātības pieauguma tempi atpaliek no apgrozījuma un pievienotās vērtības pieauguma tempiem. Neskatoties uz to, kvalificēti speciālisti nozarē ir pieprasīti un to pieejamība ir minama kā viena no galvenajām prioritātēm. ("Par nozari" 2018)

2.att. Strādājošo skaits metālapstrādes un mašīnbūves apakšnozarēs 2018. gadā (Avots: Mašīnbūves un metālapstrādes rūpniecības asociācija, www.masoc.lv)

Analizējot strādājošo skaitu metālapstrādes un mašīnbūves apakšnozarēs 2018. gadā var secināt to, ka lielākais nodarbināto skaits ir tieši metāla produktu izgatavošanā, taču vismazākais nodarbināto skaits ir vērojams auto, piekabju un puspiekabju ražošanas uzņēmumos (2. att.).

Luminor bankas ekonomists, Pēteris Strautiņš, 2019. gadā prognozē, ka ekonomika augs lēnāk nekā pērn, turpretim apstrādes rūpniecībai šis gads varētu būt veiksmīgāks par iepriekšējo, kad tās pievienotā vērtība auga tikai par 2,7%.

“Apvienojot augsta līmeņa ražošanas iekārtas, tehniskās zināšanas, pārdošanas prasmi un joprojām diezgan lētos vietējos resursus, ražojoši uzņēmumi Latvijā var sasniegt patiesi izcilus rezultātus. To apliecina pērn Kronospan Rīga nopelnītie 119,9 miljoni eiro, kas ir visu laiku lielākā rūpniecības uzņēmuma gada peļņa mūsu valstī.” (Pēteris Strautiņš, Luminor bankas ekonomists)

Metodoloģija

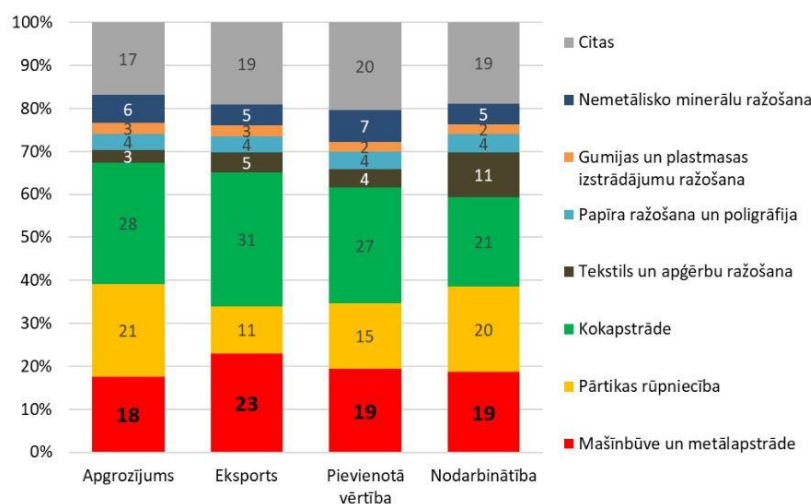
Saskaņā ar pētījuma mērķi un pētījuma uzdevumiem tika izmantotas vairākas pētīšanas metodes:

1. Teorijas atziņu izpratnei tika izmantota dokumenta izpēte jeb dokumentu pētījums - datu vākšanas metode, kas ļauj iegūt informāciju, lai izvērtētu noteiktas parādības/procesus.

- Datu vākšana un apstrāde, izmantojot daudzveidīgas metodes; to funkcija ir iegūt informāciju, kas ļautu izvērtēt noteiktas parādības un procesus; noteikt kritērijus dokumentu atlasē, kādā veidā notiks iegūto rezultātu fiksācija;
2. Tika veikta kvalitatīva kontentanalīze, kura tiek definēta kā pētījumu metode tekstuālu datu satura subjektīvai interpretācijai, izmantojot kodēšanas un tēmu vai modeļu izdalīšanas sistemātisku klasifikācijas procesu;
  3. Iegūtās informācijas grupēšana, lai iegūtu datus par nozares attīstības tendencēm Latvijā, nozares uzņēmumiem un to darbību raksturojošiem rādītājiem.

Rezultāti

Mašīnbūve un metālapstrāde ir viena no vadošajām rūpniecības nozarēm Latvijā. 2018. gadā nozare nodrošināja 18% no kopējās apstrādes rūpniecības apgrozījuma un 23% no kopējā preču eksporta. ("Par nozari" 2018)

3.att. Apstrādes rūpniecības struktūra 2018, % no kopējās apstrādes rūpniecības (Avots: Mašīnbūves un metālapstrādes rūpniecības asociācija, www.masoc.lv)

Analizējot apstrādes rūpniecības struktūru 2018. gadā ir skaidri redzams, ka mašīnbūves un metālapstrādes nozare apgrozījuma, eksporta, pievienotās vērtības un nodarbinības jomā ir ierindojusies 2. vietā nedaudz zem 1. vietas – kokapstrādes nozares. Mašīnbūves un metālapstrādes nozare visvairāk ir tendēta uz eksportu (23 %), pēc tam seko nemazāk nozīmīgas jomas kā pievienotā vērtība (19 %), nodarbinātība (19 %) un apgrozījums (18 %), kurās mašīnbūve un metālapstrādes nozare sniedz lielu pienesumu (3.att.).

Secinājumi

Metālapstrādes nozare sniedz būtisku ieguldījumu Latvijas tautsaimniecības attīstībā. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2010. gadā metālapstrādes nozares apgrozījuma un pievienotās vērtības īpatsvars bija attiecīgi 27,66 % un 25,83 % no apstrādes rūpniecības kopējiem rādītājiem. 2010. gadā apstrādes rūpniecība veidoja 12,04% no Latvijas IKP. Attīstības pamatā bija gan aktīva ārējo tirgu apgūšana, gan vietējais pieprasījums. ("Metālapstrādes, mašīnbūves, mašīnzinību nozares apraksts" 2011)

Pēc CSP pieejamiem datiem metālapstrādes nozare ir orientēta uz eksportu, proti, vidēji ap 80 % saražotās produkcijas tiek realizēta eksporta tirgū. Apakšnozare ieņem vadošo vietu Latvijas

preču eksporta struktūrā, nodrošinot vienu trešo daļu kopējā preču eksporta. (“Metālapstrādes, mašīnbūves, mašīnzinību nozares apraksts” 2011)

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Kopējais pievienotās vērtības īpatsvars sadalījumā pa darbības veidiem (2018). [skatīts 06.03.2019.]. Pieejams:

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=IK0061&ti=IKG061%2E+KOP%C7J%C2S+PIEVIENOT%C2S+V%C7RT%CEBAS+SADAL%CEJUMS+PA+DARB%CEBAS+VEIDIEM+%28NACE+2%2Ered%2E%29%2C+%28faktiskaj%E2s+cen%E2s%2C+t%FBkst%2E+latu%29&path=../DATABASE/ekfin/lkgad%E7jie%20statistikas%20dati/lk%F0zemes%20kopprodukts/&lang=16>

Mašīnbūves un metālapstrādes rūpniecības asociācija (2018). [skatīts 25.02.2019.]. Pieejams: http://www.masoc.lv/masoc/index.php?option=com_content&view=article&id=152&Itemid=21&lang=1

Metālapstrādes, mašīnbūves, mašīnzinību nozares apraksts (2011). [skatīts 25.03.2019.]. Pieejams: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201206/metalapstrade_masinbuve_masinzinibas_2012_pet.pdf

Strautiņš P. (2019) Latvijas rūpniecību arī šogad darbinās mašīnas. *Mašīnbūves un metālapstrādes rūpniecības asociācija* [skatīts 29.03.2019.]. Pieejams: <https://www.masoc.lv/jaunumi/nozares-informacija/latvijas-rupniecibu-ari-sogad-darbinas-masinas>

Mārtiņš Geidels, Kaspars Karasevskis. PĀRTIKAS MAZUMTIRDZNIECĪBAS NOZARES RAKSTUROJUMS LATVIJĀ

Ekonomikas un Kultūras augstskola, studiju programma "Biznesa ekonomika", geidels.m@gmail.com

Ekonomikas un Kultūras augstskola, studiju programma "Biznesa ekonomika", kkarasevskis@hotmail.com

Zinātniskais vadītājs: Dr.oec., prof. Vita Zariņa

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Pēdējā laikā mazumtirdzniecības nozares attīstība Latvijā ir ar pozitīvu pieauguma tendenci, ko labvēlīgi iespaido iedzīvotāju ienākumu pieaugums, kuru savukārt veicina straujā ekonomiskā izaugsme, kā arī likumdošanas pārmaiņas. Minētās veicinošās izmaiņas ir minimālās algas palielināšana, atalgojuma kāpums daudzās nozarēs atsevišķi un vidējās algas pieaugums Latvijā kopumā, daļēji arī iedzīvotāju ienākumu nodokļa pārmaiņas un pievienotās vērtības nodokļa samazināšana Latvijai raksturīgiem dārzeniem un augļiem. Kas nozīmē – jo vairāk cilvēku Latvijā, jo lielāks tiem ir atalgojums, jo vairāk tiek stimulēta pārtikas mazumtirdzniecības nozare. Ņemot vērā iepriekšminētos faktorus, pašlaik šajā nozarē pastāv īpaši liels potenciāls uzsākt veiksmīgu uzņēmējdarbību.

Pētījuma mērķis: Izzināt, kādas ir tendences mazumtirdzniecības nozarē pēdējos gados Latvijā, kā arī noskaidrot būtiskākās problēmas tajā, kā arī noskaidrot iespējamās šķēršļus veiksmīgai darbībai nozarē tikko ienākušam tirgus dalībniekam.

Pētījuma metodes: Literatūras analīze, Statistikas datu apstrāde, grafiskā analīze.

Sasniegti rezultāti: apkopojot informāciju, ir veikti secinājumi par pārtikas mazumtirdzniecības nozari Latvijā, izklāstītas svarīgākas iezīmes, tendences, kā arī noteiktas būtiskākās problēmas nozarē.

Atslēgas vārdi: pārtikas mazumtirdzniecība, uzņēmējdarbība.

Ievads

Mūsdienu cilvēka dienas gaitas nav iedomājamas bez ikdienišķas došanās uz veikalu, lai sevi nodrošinātu ar primārās nepieciešamības produktiem, galvenokārt pārtikas precēm. Nepārtrauktās cilvēka mīļdarbības rezultātā ar pārtikas ražotāju un tirgotāju mūsu naudas maka biežumu ļoti ietekmē šajā nozarē aktuālākās tendences. Latvija ir viena no tam valstīm, kurā pārtikas mazumtirdzniecības nozare veido lielu valsts iekšējā kopprodukta daļu – vidēji 9% no IKP. Tai pat laikā var apgalvot, ka šī nozare atstāj vēl ievērojamāku ietekmi uz darba tirgu, jo tajā tiek nodarbināti 16% valstī strādājošo. Fakts, ka vidējais latvietis tieši pārtikā iztērē aptuveni trešdaļu no saviem tēriņiem, arvien apliecina šīs nozares nozīmību mūsu ekonomikā, taču vienlaikus tas norāda arī uz zemo pirktspēju. (Eurostat, 2018).

Līdz ar to pētījuma mērķis ir izzināt, kādas ir tendences mazumtirdzniecības nozarē Latvijā, kā arī noskaidrot būtiskākos izaicinājumus šajā nozarē. Lai sasniegtu mērķi, tiek izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Sniegt ieskatu mazumtirdzniecības nozares aktualitātēs Latvijā;
2. Analizēt iegūto informāciju un identificēt būtiskākos izaicinājumus šajā nozarē;
3. Izdarīt secinājumus par pārtikas mazumtirdzniecības nozari Latvijā.

Izvirzītā hipotēze: Pārtikas mazumtirdzniecības nozarē Latvijā ir vērojama izaugsme, savukārt, negatīvi ietekmējošais faktors attīstībai ir iedzīvotāju zemā pirktspēja. Izmantotās pētījuma metodes: literatūras analīze, statistikas datu apstrāde un grafiskā analīze.

Pētījuma rezultāti: ir veikti secinājumi par pārtikas mazumtirdzniecības nozari Latvijā, izklāstītas svarīgākas iezīmes, tendences, kā arī noteiktas būtiskākās problēmas nozarē.

Galvenie pārtikas mazumtirdzniecības nozares izaicinājumi Latvijā

Lai īstenotos veiksmīgs pārtikas mazumtirdzniecības bizness, viens no būtiskākajiem faktoriem ir iedzīvotāju vēlme vai nepieciešamība iegādāties konkrētā uzņēmuma piedāvātās preces. Tā kā fizioloģisku iemeslu dēļ cilvēks nespēj dzīvot bez pārtikas, tad jebkurā gadījumā viņš vērsīsies pie vietējā pārtikas tirgotāja, lai iegādātos, ja ne luksusa pārtikas preces (saldumi, alkohols, delikateses), tad vismaz primāros produktos, lai nodrošinātu savu pamata uzturu. Tālākie patērētāja iepirkšanās lēmumi ir atkarīgi no ārējiem aspektiem, piemēram, cik daudz naudas šī persona ir gatava tērēt pārtikā un kādas ir pārtikas mazumtirgotāja cenas patērētāju interesējošām precēm. Protams, arī tirgotāja piedāvāto produktu kvalitāte ir ļoti svarīgs aspekts, taču par šo lai spriež pārtikas tehnologi.

Viens no būtiskākajiem izaicinājumiem, kas jāņem vērā pārtikas mazumtirgotājam, ir cilvēku zemā pirktspēja. Saskaņā ar Eurostat datiem, reālais individuālais patēriņš uz vienu iedzīvotāju, kas raksturo mājāsaimniecību labklājību, Latvijā 2018. gadā ir bijis piektais zemākais Eiropas Savienībā (Eurostat, 2018), kas ir 0.69% no vidējās ES pirktspējas paritātes, kas tiek izteikta ar 1. Par Latviju zemāka pirktspēja ir konstatēta Rumānijai, Ungārijai, Horvātijai un Bulgārijai. Pirktspējas rādītājs ir labs instruments ekonomiskās situācijas salīdzināšanai starp dažādām valstīm, jo, to aprēķinot, netiek ņemtas vērā, piemēram, valūtas kursu vai cenu atšķirības.

Var eksistēt dažādi iemesli iedzīvotāju zemajai pirktspējai, taču būtiskākais no tiem ir atalgojuma apmērs un pārtikas produktu cenas. Jau iepriekš izskanējis publiskajā telpā, ka pērn Latvijā vidējā alga pārsniegusi 1000 eiro bruto, un tie bija 1004 eiro pirms nodokļu nomaksas. (Latvijas Sabiedriskie Mediji (LSM.LV), 2019) Taču, iespējams, lai analizētu cilvēku spēju sevi apgādāt, nebūtu korekti skatīties uz kopējo vidējo algu valstī, jo tā neatspoguļos lielākās sabiedrības daļas ienākumus. Saskaņā ar pieejamo informāciju Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapā Latvijā vislielākais iedzīvotāju īpatsvars nopelnīja no 450 – 700 eiro bruto (34% iedzīvotāju), un pēc tam līdz 450 eiro (30.5%), kas nozīmē, ka vairāk kā puse valsts iedzīvotāju ir saņēmusi mazāku atalgojumu, kā vidēji valstī izmaksātais. Pie šīs grupas “vidējais atalgojums valstī vai mazāk” varētu pieskaitīt arī tos 16.9%, kas saņēma valstī noteikto minimālo atalgojumu vai mazāk. Rezultātā atalgojumu, kas ir zemāks par vidējo algu valstī, pagājušajā gadā saņēmuši aptuveni 81.8% Latvijas iedzīvotāju, kas ļauj secināt, ka šis iedzīvotāju kopums veido lielāko daļu Latvijas patērētāju. (Centrālais Statistikas birojs, 2019)

Viena no tendencēm, kas varētu iezīmēties, ņemot vērā to, ka Latvijā lielākajai daļai iedzīvotāju ir zema pirktspēja, ir zemākas kvalitātes pārtikas produktu izvēle. Attiecīgi, lai sekmīgāk pārvaldītu savas finanses, cilvēki vairāk domā par precēm, ko iegādājas, un, iespējams, ir gadījumi, kuros izšķirošais faktors būs nevis kvalitāte, bet cena. Šis faktors spēlē nelabvēlīgu lomu uzņēmējdarbības uzsākšanai, jo tad topošajam uzņēmējam atliek divi varianti. Viens no tiem būtu piedāvāt zemākas kvalitātes pārtikas produktus, kas var atstāt negatīvu iespaidu uz nesen dibinātā uzņēmuma reputāciju, kā arī jaundibinātais uzņēmums nespētu sasniegt pilnīgi visus patērētājus, bet gan noteiktu mērķauditoriju – to, kas vēlas ietaupīt. Otrs variants būtu samazināt savu peļņu, un cenas pielīdzināt lielajiem pārtikas mazumtirdzniecības smagsvariem, kā Rimi, Maxima.

Otra iezīme, balstoties uz Uzņēmuma reģistra datiem, ir tā, ka Latvijas tirgus patlaban ir mēreni koncentrēts, tajā ir līdzīga situācija kā Lielbritānijā, un pastāv ievērojama konkurence starp diviem lieliem mazumtirgotājiem, kas ieņem vairāk kā pusi no tirgus, un tie turpina paplašināties (loģistikas centri), strauji attīstīties (tehnoloģiski, piemēram, pašapkalpošanās kases, tirdzniecība internetā ar piegādes iespējām, moderni praktiski risinājumi veikalos iekštelpās), līdz ar to vietējiem, mazajiem pārtikas tirgotājiem ir grūti konkurēt ne tikai cenu ziņā, bet arī piedāvājuma klāstā, modernu risinājumu ieviešanā, mārketinga aktivitātēs, ja tam nav pietiekami sākuma kapitāla.

Metodoloģija

Veicot pētījumu tika izmantota literatūras analīze - tika atlasīta pēc autoru domām svarīgākā informācija, kā arī vadošo nozares speciālistu domas par pārtikas mazumtirdzniecības nozari Latvijā, kas tika ņemta no dažādām publikācijām, ziņu rakstiem un citas literatūras. Tā tika apkopota un pielietota, lai sniegtu ieskatu nozares tendencēs. Tāpat tika veikta grafiskā analīze – attēloti pētījuma dati tabulu un diagrammu veidā, kas tika iegūti gan no Centrālā Statistikas biroja, gan no EUROSTAT un citiem avotiem. Kā arī autori izmantoja sekundāro datu analīzi – publicētie statistikas dati par nozares rādītājiem, iedzīvotāju ienākumiem, ar kuras palīdzību bija iespējams izveidot nozares precīzāku aprakstu, tirgus raksturojumu.

Rezultāti

Pārtikas mazumtirdzniecības nozarē 2017.gadā attiecībā pret 2016.gadu ir novērojams par 3,9% lielāks apgrozījums, bet 2018.gadā tas ir kāpis vēl straujāk, sasniedzot par 4,4 % vairāk kā gadu iepriekš (skat. 1.tabulu). Līdz ar to var secināt, ka apgrozījums pārtikas mazumtirdzniecības nozarē ievērojami pieaug, kas saistīts arī ar pēdējo divu gadu straujo ekonomisko izaugsmi (algu pieaugums, bezdarba samazinājums u.c.) Ir labvēlīgi tirgus apstākļi peļņas kāpumam.

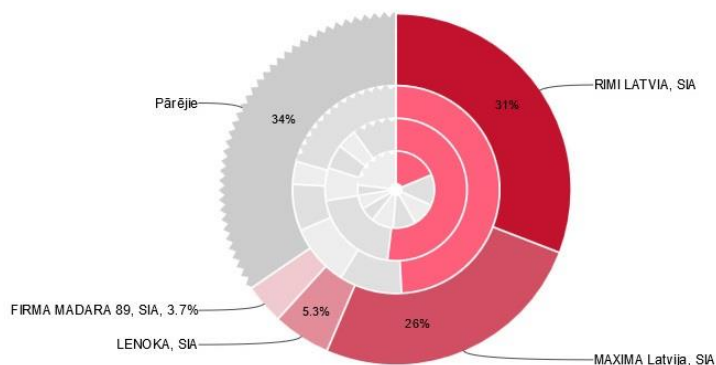
1.tabula. Mazumtirdzniecība pārtikas veikalu apgrozījuma indeksi attiecībā pret iepriekšējo gadu (Avots: autora aprēķini, izmantojot CSP datus)

2016	2017	2018
-1,1	3,9	4,4

Savukārt, analizējot konkurenci tirgū, pēc 2018.gada datiem ir redzams, ka lielāku tirgus daļu pārtikas mazumtirdzniecībā Latvijā daļa divi lieli spēlētāji, kas ir RIMI un Maxima (57% no tirgus), un ieguvēji no šo uzņēmumu konkurences ir pircēji, jo tirgotāji sadarbībā ar ražotājiem un piegādātājiem spēj nodrošināt zemākas piegādes cenas, līdz ar to arī pārdošanas cenas klientiem.

Salīdzinoši lielu tirgus daļu ieņem arī „FIRMA MADARA (zināms kā zīmols „TOP”) – 5,3%, kā arī Lenoka SIA (zināms kā zīmols Mego) – 3,7%. Savukārt atlikušo trešdaļu veido ievērojami mazāki tirgotāji (1. att.), kuriem būtu nepieciešamas lielas investīcijas, lai spētu konkurēt un aizņemt lielāku tirgus daļu par iepriekš nosauktajiem uzņēmumiem. Kā arī jaunu tirgus dalībnieku ienākšana (piemēram, „Lidl”) tuvākajā laikā noteikti šo konkurenci nozarē palielinās.

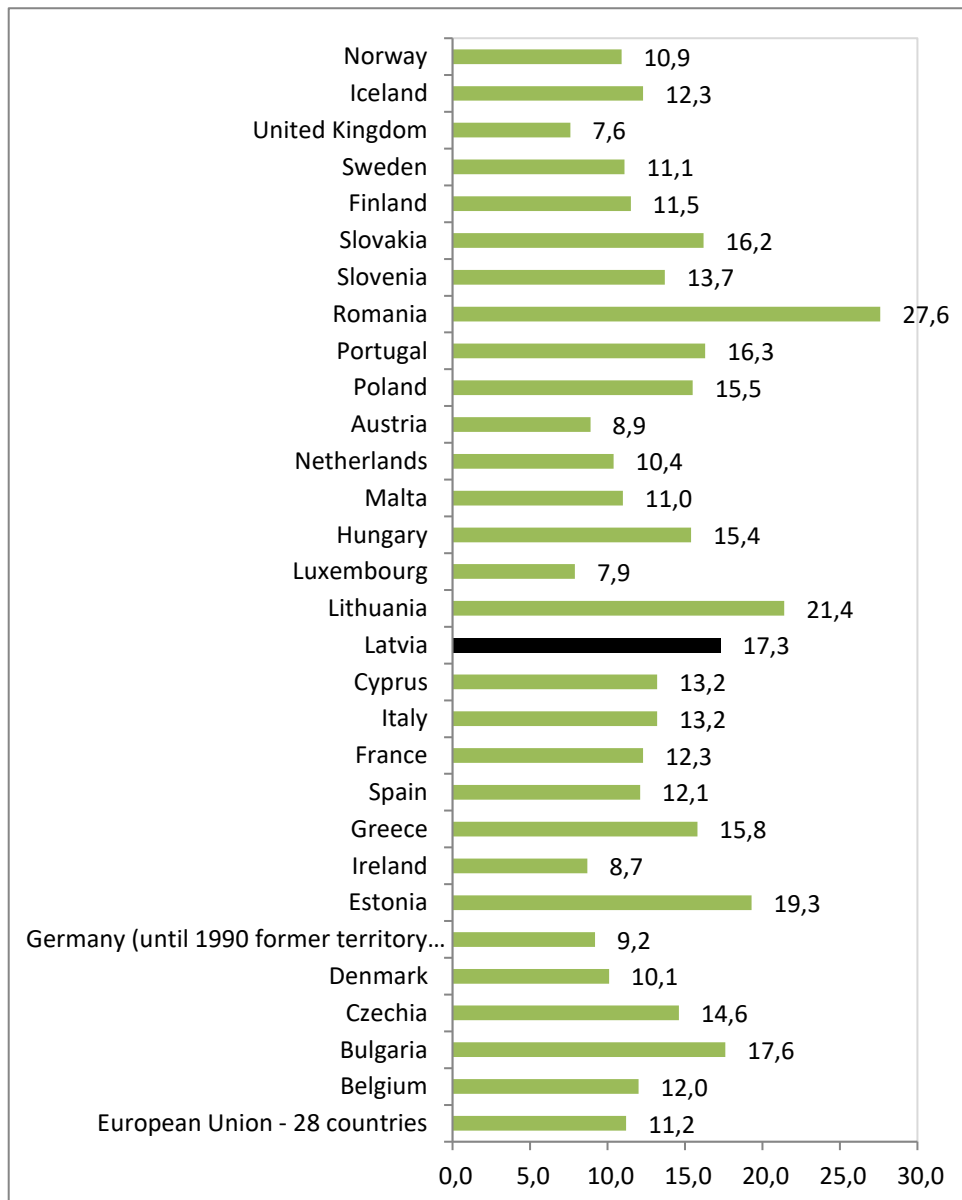
Līdz ar to, lai sekmīgi darbotos nozarē, uzsākot pārtikas mazumtirdzniecību, ir ļoti svarīgi apzināties, ka tirgus ir piesātināts un, lai sasniegtu pozitīvus rezultātus, ir nepieciešama pārdomāta ilgtermiņa stratēģija, jāspēj sekot līdzi tirgus aktualitātēm, kā arī vēlams ir atrast savu tirgus nišu, piedāvāt ko vismaz nedaudz atšķirīgu no konkurentiem, un, protams, lielu lomu spēlē arī ģeogrāfiskā atrašanās vieta.

1.att. Pārtikas mazumtirdzniecības uzņēmumu tirgus daļu sadalījums (Avots: Uzņēmumu reģistrs)

Bet, pievēršoties problēmām pārtikas mazumtirdzniecības nozarē, būtiskāka no tām pēc autoru domām, kas ietekmē nozari kopumā ir zemā pirktspēja, un zemāk redzamajā attēlā ir attēlots, cik procentuāli lielu daļu no ieņēmumiem tikai pārtikas precēm atvēl Latvijā, kas tērē pārtikas iegādei teju uz pusi vairāk proporcionāli saviem ienākumiem nekā, piemēram, Īrijā, Luksemburgā, Vācijā. (2.att.)

Visticamāk tomēr, ka turpmākajos gados mājāsaimniecības novirzīs ar vien mazāku daļu savu izdevumu pārtikas iegādei, jo pēdējo četru gadu laikā palielinās pirktspēja (Eurostat, 2018) un pārtikas cenu inflācija ir salīdzinoši neliela.

2.att. Eiropas Savienības dalībvalstu procentuālais sadalījums izdevumiem par pārtikas precēm procentuālā izteiksmē attiecībā pret kopējiem izdevumiem. (Avots: Autora apkopojums, izmantojot Eurostat 2018.gada datus)

Lai cik kvalitatīvi un atšķirīgi būtu produkti, lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju zemo ienākumu dēļ izvēlas veikt mazāk kvalitatīvu, toties lētāku iepirkumu, kas būtiski ietekmē daudzu tirgotāju peļņu, kuriem nav iespējas piešķirt tik zemas cenas precēm.

Secinājumi

Šajā darbā izvirzītais mērķis bija izziņāt, kādas ir tendences mazumtirdzniecības nozarē Latvijā, kā arī noskaidrot būtiskākos izaicinājumus tajā. Darba gaitā tika secināts, ka ir vairāki faktori, kas ietekmē uzņēmuma attīstību.

Tika secināts, ka Latvijas iedzīvotāju zemā pirktspēja var būtiski ietekmēt pārtikas mazumtirgotāju. Latvijā ir viens no zemākajiem pirktspējas rādītājiem visā Eiropas Savienībā, kas norāda uz to, ka mājāsaimniecībās nav augsta labklājība. Šī apstākļa dēļ cilvēki ir spiesti vai nu izvēlēties zemākas kvalitātes preces, kas ir lētākas, vai iegādāties tikai pašas nepieciešamākās preces. Šādu apstākļu rezultātā iespaids tiek atstāts arī uz mazumtirgotāju, kuram ir vai nu jāsamierinās ar zemākiem pārdošanas apjomiem vai jātirgo mazā kvalitātes preces.

Vēl darba gaitā tika secināts, ka pārtikas mazumtirgotāju vidū valda liela konkurence. Pamatā par lielāko tirgus daļu Latvijā cīnās divi lielie pārtikas tirgotāji: Rimi un Maxima. Taču ieguvēji šīs konkurences rezultātā ir pircēji, jo minētie veikali, pateicoties pieprasījumam, spēj nodrošināt zemākas cenas pircējiem. Šie lielie tirgus spēlētāji var atļauties pazemināt preces cenu, nesamazinot piedāvātā sortimenta kvalitāti, kas arī var būt viens no iemesliem, kādēļ cilvēki varētu izvēlēties doties tieši uz šiem veikaliem. Tas ļauj secināt, ka eksistējošajā pārtikas mazumtirgotāju vidū kādam jaunam uzņēmumam būtu ļoti grūti ielauzties.

Tomēr, pastāvot šiem visiem minētajiem apstākļiem, pārtikas mazumtirdzniecības nozarē ir novērojams apgrozījuma ievērojams pieaugums pēdējo divu gadu laikā. 2017.gadā attiecībā pret 2016.gadu ir novērojams par 3,9% lielāks apgrozījums, bet 2018.gadā tas ir kāpis vēl straujāk, sasniedzot par 4,4 % vairāk kā gadu iepriekš (Tabula Nr.1). Tas saistīts arī ar straujo ekonomisko izaugsmi (algu pieaugums, bezdarba samazinājums u.c., sakarā ar to arī augusi sabiedrības apmierinātība ar dzīvi, kas sekmē arī to, ka pieaug mazumtirdzniecības pārdošanas apjomi ne tikai pārtikas nozarē).

Līdz ar to darbā izvirzītā hipotēze, ka pārtikas mazumtirdzniecības nozarē Latvijā ir vērojama izaugsme, savukārt, negatīvi ietekmējošais faktors attīstībai ir iedzīvotāju zemā pirktspēja, apstiprinājās daļēji. Lai gan tika pierādīts, ka Latvijā iedzīvotājiem ir zema pirktspēja, tas nav būtiskākais apstāklis, kas ietekmē attīstību, jo tikpat būtiskas ir tirgotāju piedāvātās cenas, kas ir ļoti atkarīgas no tirgū valdošās konkurences.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Capitalia (2019). *KAS IR VĒRTĪGĀKIE TIRDZNICĪBAS UZŅĒMUMI LATVIJĀ?* Elektroniskais resurss [skatīts 18.03.2019]. Pieejams: <https://www.capitalia.com/web/file/Vertigakie-Tirdzniecibas-Uzņemumi-Latvija-2019-02-14.pdf>

Centrālā statistikas pārvalde (2019). *2018. gadā bija nodarbināti 64,5 % Latvijas iedzīvotāju.* Elektroniskais resurss [skatīts 16.03.2019]. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nodarbinatiba/meklet-tema/2582-nodarbinatiba-2018-gada>

CSB (2019). *Latvija 2018: Galvenie statistikas rādītāji.* Elektroniskais resurss [skatīts 16.03.2019]. Pieejams: https://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publication/2018-05/Nr%2002%20Latvija%20Galvenie%20statistikas%20raditaji%202018%20%2818_00%29%20LV.pdf

European Commission (2014). *The economic impact of modern retail on choice and innovation in the EU food sector. Final Report.* Elektroniskais resurss. Pieejams: <http://ec.europa.eu/competition/publications/KD0214955ENN.pdf>

Eurostat (2018). *Household expenditure by consumption purpose – COICOP* Elektroniskais resurss [skatīts

- 16.03.2019]. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Household_expenditure_by_consumption_purpose_-_COICOP_Member_States_2017_share_of_total.png
- Finanšu ministrija (2018, 2019). *Mazumtirdzniecība*. Elektroniskais resurss [skatīts 17.03.2019]. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/tautsaimniecibas_analize/tautsaimniecibas_analize/mazumtirdznieciba/
- Firmas.lv (2019). *Latvijas biznesa gada pārskats*. Elektroniskais resurss [skatīts 17.03.2019]. Pieejams: <https://www.firmas.lv/lbgpp/2018/raksti/tirdznieciba>
- LETA (2018). *Mazumtirdzniecība: Nākotnē augs autoveikalu un internetveikalu loma*. Elektroniskais resurss [skatīts 17.03.2019]. Pieejams: <https://www.db.lv/zinas/nakotne-aug-autoveikalu-un-internetveikalu-loma-473728>
- LSM.LV (2018). *Pētījums: Pārtikas mazumtirdzniecības izaugsme samazināsies*. Elektroniskais resurss. [skatīts 17.03.2019]. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/petijums-partikas-mazumtirdzniecibas-izaugsme-samazinases.a273770/>
- Mazumtirdzniecības kompass: Maxima pārskats (2018). *Mazumtirdzniecības nozares tendences 2018.gadā*. Elektroniskais resurss [skatīts 17.03.2019]. Pieejams: https://www.maxima.lv/fileman/Uploads/2018/Kompass/Maxima_Kompass_parskats_12.12.2018.pdf
- OECD (2019). *Final consumption expenditure of households*. Elektroniskais resurss [skatīts 17.03.2019]. Pieejams: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SNA_TABLE5
- Oļegs Krasnopjorovs (2019). *Gads ar samazināto PVN likmi augļiem un dārzeņiem: pirmie rezultāti*. Elektroniskais resurss [skatīts 18.03.2019]. Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/gads-ar-samazinato-pvn-likmi-augliem-un-darzeniem-pirmie-rezultati>

Linda Rogoļeva¹, Džeina Švedenberga². EKOĻĢISKAS PĀRTIKAS TIRDZNICĪBAS NOZARES ANALĪZE

^{1,2}Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma "Grāmatvedība un audits", linda.ro@inbox.lv, chiepinja2010@gmail.com

Zinātniskais vadītājs: Dr.oec., profesore Vita Zariņa

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Mazumtirdzniecības nozare Latvijā pēdējos gados ir attīstījies arvien vairāk un vairāk. Pārtikas preču tirdzniecība ir devusi vienu lielākajiem piensumiem mazumtirdzniecības izaugsmei. Cilvēki, palielinoties ienākumiem ir gatavi pirkt kvalitatīvākas preces, nevis pirkt tās lielāko daudzumos par mazākām cenām, lai turētu tās krājumos. No tā arī izriet tas, ka mazumtirdzniecības jomā ir jūtams pieaugums. Iedzīvotāju pēdējo gadu tendence ir mainīt paradumus pārtikas izvēlē, arvien vairāk izvēloties ekoloģisku un kvalitatīvu produktu, nevis preces par zemākām cenām.

Pētījuma mērķis: Veikt ekoloģiskās pārtikas tirdzniecības nozares analīzi.

Pētījuma metodes: Dokumentu analīze, lai izveidotu analītisko aprakstu par tirdzniecības nozari, nozares statistikas datu analīze, mēdiju monitorings.

Sasniegtie rezultāti: Veikts analītiskais apraksts nozarei, izstrādāts nozares raksturojums, analizēti pēdējo gadu attīstības tempi un raksturotas nozares attīstības perspektīvas.

Atslēgas vārdi: mazumtirdzniecība; nozares analīze; ekoloģisks; pārtika.

Ievads

Viena no Latvijas problēmām ir iedzīvotāju skaita samazināšanās, kas nozīmē, ka arī potenciālo patērētāju skaits ik dienas sarūk. Šajā ziņā sevišķi jutīga nozare ir pārtikas tirdzniecība. Tomēr, neskatoties uz sliktu demogrāfisko situāciju, iedzīvotāju ienākumu palielināšanās un pieprasījums no mūsu valsti apmeklējošajiem tūristiem ļauj tirdzniecības nozarei kāpināt apjomus. Piemēram, mazumtirdzniecība pārtikas veikalos bija augusi visu iepriekšējo gadu, 2018. gadā kopumā izaugsmei sasniedzot 4,2%. (Finanšu ministrija, 2019)

Tā pat kā ir augusi visa mazumtirdzniecības nozare pārtikas veikalos, tā ir audzis pieprasījums tieši pēc bioloģiskas pārtikas. Ekoloģiska pārtikas izvēle cilvēku ikdienā kļūst arvien populārāka visā pasaulē. Sabiedrība dod priekšroku pirkt kvalitatīvākas un ilgtspējīgākas preces par augstāku cenu. Būtiski ir mainījušies cilvēku ēšanas paradumi, kopējā pārtikas produktu daudzveidība ir palielinājusies, daudzveidojušās cilvēku diētas un daļa cilvēku pārtikai (tās veselīgam, ietekmei uz vidi) pievērš arvien lielāku uzmanību. Iemesli kāpēc cilvēki dod priekšroku bioloģiskai pārtikai ir dažādi, bet kā divus galvenos var minēt:

1. atbildību pret dabu, dzīvniekiem;
2. atbildību pret savu un līdzcilvēku veselību.

Pētījuma mērķis ir veikt ekoloģiskas pārtikas tirdzniecības nozares analīzi.

Lai sasniegtu mērķi, tika izvirzīti šādi uzdevumi.

1. Analizēt dokumentus, lai izveidotu aprakstu par ekoloģiskas pārtikas tirdzniecību;
2. Analizēt statistikas datus, lai izpētītu bioloģiskas pārtikas izmantošanas attīstību Latvijā.

Ekoloģiskas pārtikas raksturojums

Ekoloģiskā jeb bioloģiskā pārtika kļūst arvien populārāka visā pasaulē. Dažādās izstādēs, kas tiek rīkotas jau gadiem lielākajās metropolēs, organizatori sapratuši, ka nevis nelieli stendi, bet gan milzīgi paviljoni jāvelta tikai «zaļajam» dzīvesveidam vien. Cilvēki, kuri izvēlas šādi dzīvot, iegādājas ne tikai automašīnas ar elektromotoriem, bet arī domā par savu uzturu, galdā liekot galvenokārt tādus produktus, kuri marķēti ar EKO vai BIO zīmi. Bioloģiskie pārtikas produkti tiek ražoti, pamatojoties uz ilgtspējīgu lauksaimniecību. Būtiski izprast, ka augi ir vienīgais dzīvības veids, kas spēj uztvert un ar zaļajām lapām fotosintēzes procesā iegūt saules enerģiju, lai pārstrādātu to organiskajās vielās. Zemnieki, kuri nolēmuši nodarboties ar bioloģisko lauksaimniecību, ikdienā neizmanto ne pesticīdus, ne citus ķīmiskus līdzekļus, kas nodrošina lielāku un paātrinātu ražu. Viss notiek saskaņā ar dabu un tās procesiem. (“Kas ir ekoloģiskā pārtika”, 2014)

Cilvēki ir sākuši visā pasaulē domāt vairāk par to, ko viņi ēd, jo cilvēka veselība ir milzīgs ieguldījums. Vai tu esi vesels vai slims, no tā ir ļoti daudz kas atkarīgs. Pieprasījums pēc šāda veida pārtikas ir ļoti liels. (“Ekoloģiska pārtika – Latvijas vizītkarte”, 2005)

Iemesli kāpēc ekoloģiska pārtika ir daudz vērtīgāka ir šādi:

1. Tā ir tīra pārtika - bioloģiskā pārtika ir veids, kā izvairīties no ķīmiskā kokteiļa, kas rodas no pesticīdiem, minerālmēsliem un citām lauksaimniecībā izmantojamām ķīmikālijām.
2. Tā ir labāka pārtika maziem bērniem - Bērni ir īpaši uzņēmīgi pret pesticīdu atliekvielām pārtikām, jo gluži vienkārši – viņi ir mazi, viņu organismā ir mazāks šūnu skaits un organisma sistēmas vēl nav nostiprinājušās. Taču patērētais pārtikas daudzums pret ķermeņa masu ir lielāks nekā pieaugušajam – līdz ar to tie uzņem vairāk pesticīdu atliekvielu, un tās nokļūst organismā, kurā viss strauji attīstās un aug.
3. Bioloģiskajā pārtikā ir vairāk vērtīgo uzturvielu – tā aug bagātīgā, veselīgā un dzīvā augsnē.
4. Bioloģiskā pārtika ir brīva no ĢMO - bioloģiskā pārtika nesatur ģenētiskos modificētus organismus (ĢMO), jo ir stingri aizliegta ne tikai ģenētiski modificētu augu audzēšana, bet arī to izmantošana lopbarībā un produktu pārstrādē.
5. Bioloģiskajā lauksaimniecībā dzīvniekiem ir laba un mierīga dzīve - dzīvnieki tiek turēti dabīgos apstākļos, par tiem rūpējas un neizmanto tikai un vienīgi kā ražošanas vienības. Viņi dzīvo īstu un labu lopu dzīvi, nevis pavada sev atvēlēto laiku saspīestībā, audzējot masu un ražojot.
6. Lopi audzēti bez ķīmiskām zālēm - dzīvniekiem bioloģiskajās saimniecībās ir veselīgs dzīvesveids, tie slimo mazāk, līdz ar to tiem mazāk vajag lietot ķīmiskas zāles, turklāt bioloģiskie saimnieki vispirms mēģina tikt galā ar dabīgiem līdzekļiem.
7. Ēdot bioloģisko pārtiku, mēs palīdzam saglabāties līdzsvarotām ekosistēmām - bioloģiskā lauksaimniecība balstās līdzsvara principā, saglabājot dabisko ritmu un kārtību – saimniecībā tiek saglabātas patvēruma vietas derīgiem kukaiņiem, zvēriņiem un putniem, kas, savukārt palīdz aizsargāt augus pret slimībām un kaitēkļiem. Bioloģiskajās saimniecībās ir bagātīga bioloģiskā daudzveidība.
8. Bioloģiskā pārtika palīdz samazināt vides piesārņojumu - jo vairāk bioloģiskās saimniekošanas, jo mazāk pesticīdu un citu sintētisku ķīmikāliju nokļūst augsnē, ūdeņos un gaisā.
9. Pērkot bioloģisko pārtiku, mēs atbalstām mazos un vietējos ražotājus - lielākā daļa bioloģisko saimniekotāju ir nelielas saimniecības, mazie un vidējie zemnieki, kuri ir tepat Latvijā. Pērkot bioloģisko pārtiku, mēs iegūstam mūsu tuvumā audzētu ēdienu un

atdodam savu naudu mūsu pašu cilvēkiem. Arī importa bioloģiskā pārtika lielākoties nāk no maziem audzētājiem vai to kooperatīviem, piemēram, kafija, kakao pupiņas vai banāni. (“Kāpēc bioloģiskā pārtika?”, 2014)

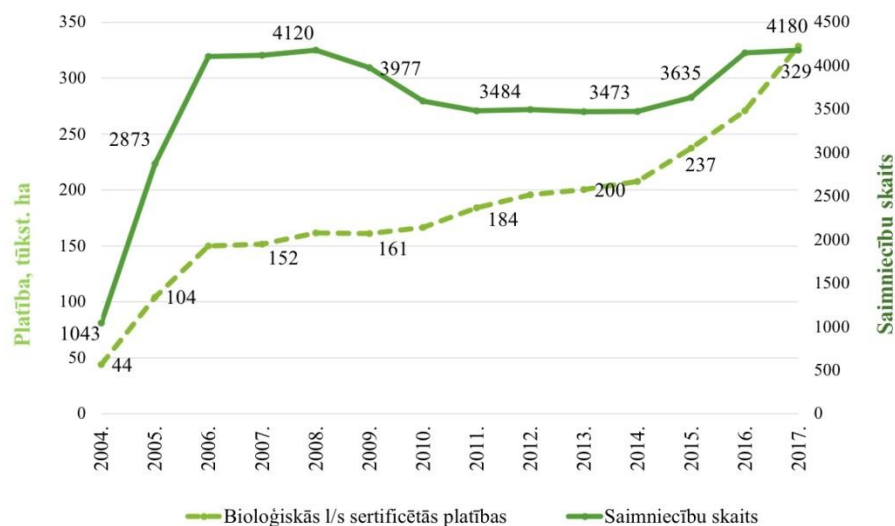
Metodoloģija

Pētījums galvenokārt ir balstīts uz bioloģiskās lauksaimniecības statistiku, kas veidota balstoties uz 3 gadu apkopotajiem datiem (2015.-2017.gads) par bioloģisko saimniecību skaitu un par bioloģisku produktu īpatsvaru kopējā Latvijā saražotajā produkcijā.

Tika pētīts arī bioloģisku produktu pārstrādes uzņēmumu un saražotās produkcijas apjoms, kurā iekļauti detalizētāki produktu veidi.

Rezultāti

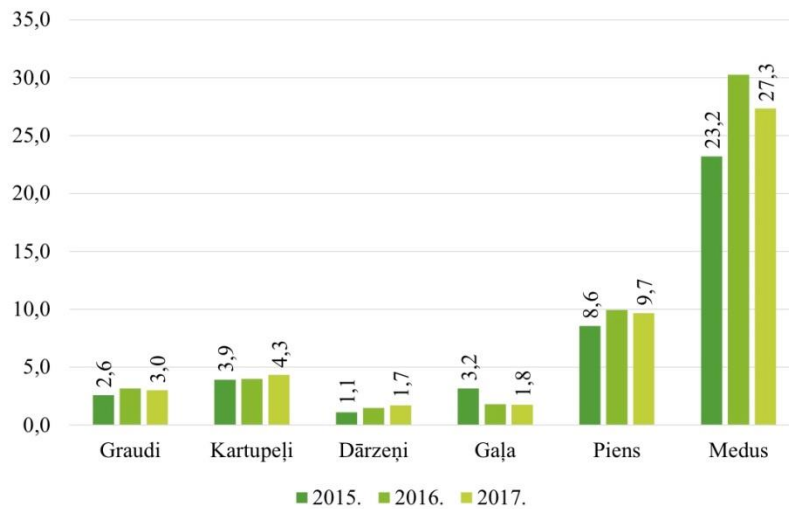
Ekoloģisko lauksaimniecību skaits pēdējo gadu garumā ir tikai audzis. 2015.gadā tika reģistrētas 3635 sertificētas bioloģiskās lauksaimniecības, turpretim 2017.gadā tās bija 4180 sertificētas bioloģiskās saimniecības. Pēc tā varam secināt, ka bioloģisko lauksaimniecību skaitam ir tendence augt un perspektīvas varam vērtēt tikai un vienīgi kā pozitīvas.

1.att. Sertificētās bioloģiskās lauksaimniecības platības un saimniecību skaits (Avots: Zemkopības ministrija, 2007)

Ja paskatāmies bioloģisko produktu īpatsvaru kopējā Latvijā saražotajā produkcijā, tad varam novērot, ka procentuāli vislielākais īpatsvars ir tieši medum. Salīdzinot 2015.gadu ar 2017.gada, īpatsvara starpība ir 4,1%. Visaugstākais īpatsvars medum kopējā Latvijā saražotajā produkcijā ir 2016.gadā.

Zemāki rādītāji ir dārzeņiem un gaļai, kas varētu šķist interesanti, jo tieši šie produkti tiek visvairāk patērēti ikdienā. Dārzeņu īpatsvara piegums no 2015. gada līdz 2017.gadam ir niecīgs, vien 0.6%, turpretim, gaļas īpatsvarā ir novērojams kritums. 2017.gadā tie ir 1.8%, kas ir par 1.4% mazāk nekā 2015.gadā.

2.att. Bioloģisko produktu īpatsvars kopējā Latvijā saražotā l/s produkcijā, % (Avots: Zemkopības ministrija, 2007)

Bioloģisko produktu pārstrādes uzņēmumu skaitam ir tendence augt. Vislielākais uzņēmumu skaits ir augļu, ogu, dārzeņu un kartupeļu pārstrādā. 2017.gadā ir reģistrēti 69 uzņēmumi, kas ir par 9 vairāk nekā 2015.gadā. Vismazākais uzņēmumu skaits ir kategorijā – augu eļļas un dzīvnieku izcelsmes tauku ražošana. 2017.gadā ir reģistrēti vien tikai 3 uzņēmumu, kas ir par 1 vairāk nekā 2015.gadā.

Visvairāk saražotas produkcijas ir graudu malšanas produktu un cietes ražošanas nozarē. Šajā nozarē ir vērojams būtisks pieaugums. No 2015.gada līdz 2017.gadam saražotās produkcijas pieaugums ir 5818 tonnas.

1. tabula. BI produktu pārstrādes uzņēmumi un saražotās produkcijas apjoms (Avots: Zemkopības ministrija, 2007)

Bioloģiskais produkts/gads	Uzņēmumu skaits				Produkcijas apjoms, t			
	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Gaļas un gaļas produktu ražošana	17	16	22	27	490	730	759	1002
Augļu, ogu, dārzeņu un kartupeļu pārstrāde	47	60	67	69	354	612	803	852
Augu eļļas un dzīvnieku izcelsmes tauku ražošana	2	2	2	3	5	17	2	3
Piena un piena produktu ražošana	22	24	24	22	2236	3004	3411	3993
Graudu malšanas produktu un cietes ražošana	6	11	12	13	1204	1863	3619	7681
Maizes, mīklas izstrādājumu ražošana	8	13	17	19	43	109	94	81
Citu pārtikas produktu ražošana	51	89	97	112	26	65	43	69
Lopbarības ražošana	2	2	3	4	146	417	641	954
Dzērienu ražošana	9	10	12	12	421	290	414	161

Secinājumi

1. Ekoloģiska pārtikas izvēle cilvēku ikdienā kļūst arvien populārāka visā pasaulē. Sabiedrība dod priekšroku pirkt kvalitatīvākas un ilgtspējīgākas preces par augstāku cenu.
2. Iemesli kāpēc cilvēki dod priekšroku bioloģiskai pārtikai ir dažādi, bet kā divus galvenos var minēt:
  - atbildību pret dabu, dzīvniekiem;
  - atbildību pret savu un līdzcilvēku veselību.
3. Bioloģiskie pārtikas produkti tiek ražoti, pamatojoties uz ilgtspējīgu lauksaimniecību.
4. Iedzīvotāju ienākumu palielināšanās un pieprasījums no mūsu valsti apmeklējošajiem tūristiem ļauj tirdzniecības nozarei kāpināt apjomus.
5. Bioloģisko produktu pārstrādes uzņēmumu skaitam ir tendence augt.
6. Bioloģisko lauksaimniecību skaitam ir tendence augt un perspektīvas varam vērtēt tikai un vienīgi kā pozitīvas.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Finanšu ministrija (2019). [skatīts 01.04.2019]. Pieejams:

https://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/tautsaimniecibas_analize/tautsaimniecibas_analize/mazumtirdznieciba/59745-fm-pern-mazumtirdzniecibas-pieaugums-sasniedza-4-nedaudz-atpaliekot-no-2017-gada-rezultata

“Kas ir ekoloģiskā pārtika?” (2014). [skatīts 01.04.2019]. Pieejams: <https://www.tvnet.lv/5210747/kas-ir-ekologiska-partika>

Zemkopības ministrija (2007). Bioloģiskās lauksaimniecības informācija. [skatīts 01.04.2019]. Pieejams: <https://www.zm.gov.lv/zemkopibas-ministrija/statiskas-lapas/biologiskas-lauksaimniecibas-informacija?id=1576#jump>

Zemkopības ministrija (2007). Bioloģiskās lauksaimniecības informācija. [skatīts 01.04.2019]. Pieejams: https://www.zm.gov.lv/public/files/CMS_Static_Page_Doc/00/00/00/83/96/BIOlidz2017_2018.pdf

“Ekoloģiska pārtika – Latvijas vizītkarte”(2005) [skatīts 01.04.2019]. Pieejams: <https://www.tvnet.lv/6181217/ekologiska-partika-latvijas-vizitkarte>

“Kāpēc bioloģiska pārtika?” (2014). [skatīts 01.04.2019]. Pieejams: <http://www.biologiski.lv/logiski-iesmesli>

Justīne Vorobjova¹, Anete Urniežus². APDROŠINĀŠANAS NOZARE LATVIJĀ, DRONU APDROŠINĀŠANA

¹*Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma "Grāmatvedība un audits",
justiine.vorobjova@gmail.com*

²*Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma "Grāmatvedība un audits",
anete.urniezus@gmail.com*

Zinātniskais vadītājs: Dr.oec., profesore Vita Zariņa

Anotācija

Pētījuma aktualitāte. Mūsdienās droni paliek arvien populārāki, un tos ne tikai izmanto lidojumiem savā īpašumā, bet arī ārpus citās vietās. Labākais veids, kā nodrošināt dronu drošību gaisa lidojuma laikā, ir to apdrošināt. Latvijā pašlaik nav šāda apdrošināšanas veida un aplikācija droniem.

Pētījuma mērķis. Izzināt, kāda veida aplikāciju vajadzētu veidot klientiem un kā dronu apdrošināšana strādās, dronu īpašnieki būs pasargāti no nelegālas dronu nolaišanas citu īpašumā, kā arī apzinīgu dronu bojāšanas un zagšanas. Tieši dronu apdrošināšana paliek ar katru dienu populārāka ārzemēs, un tā lēnām sāk izplatīties pa Latviju. Nepieciešamība analizēt nozari ir svarīga, lai saprastu, kā apdrošināšana saistās ar aplikācijas izveidi, noskaidrotu tās galveno jēgu. Apdrošināšanas nozares izpratne dos iespēju analizēt un noskaidrot kāda veida apdrošināšanas aplikāciju izveidot klientiem, lai tā būtu saprotamāka un vieglāk lietojama. Lai iegūtu zināšanas apdrošināšanas jomā, mēs izzinām apdrošināšanas veidus, citu apdrošināšanas kompānijas iespējas, kā arī auditoriju, kuru visbiežāk apkalpo. Izprotam uzņēmuma ieguldāmo mantu un naudu, un meklējam metodes kā gūt peļņu bez zaudējumiem šajā nozarē. Lasām materiālus par ekonomiku. Izzinām visu veidu apdrošināšanas, kā piemēram, OCTA, KASKO, Īpašums, Ceļojumi, Nelaimes gadījumi, u.c. Tas palīdzēs izveidot dronu apdrošināšanu daudz labāku priekš klientiem. Veidojot aplikāciju droniem un izzinot apdrošināšanas sfēru, nepieciešamība arī izzināt gaisa likumus.

Atslēgas vārdi: apdrošināšana; droni; aplikācija; gaiss; uzņēmums.

Ievads

21.gs. ar vien vairāk tiek izplatītas tehnoloģijas un elektroniskās ierīces, kas ļauj sabiedrībai viegli un ērti izmantot aplikācijas savās viedierīcēs. Aplikācijas paliek arvien pieejamākas un to izmantošana arvien saistītāka ar ikdienas dzīvi un gaitām – aplikācijas, kas seko izdzertajam ūdens daudzumam, banku lietotnes u.t.t. Esam nonākuši tik tālu tehnoloģiju attīstības jomā, ka spējam izmantot elektroniskās ierīces, lai filmētu arī no augšas ar dronu palīdzību, izmantojot tikai pulti, un vadot dronu, tam atrodoties gaisā (mūsdienās saukto raķešu un tālvadības lidaparāts). Droniem mūsdienās ir neskaitāmas pielietojšanas iespējas. Nākotnē droni kļūs vēl funkcionālāki un to pielietojums kļūs plašāks. Saistībā ar droniem un to lidojumiem, lai veiksmīgāk notiktu lidojumi un to laikā nekas bīstams nenotiktu ar pašu dronu, vislabāk ir apdrošināt gan ierīci, gan pašu lidojumu. Lai gan apdrošināšanā ir daudz pakalpojumu, tomēr pašlaik Latvijā nav iespējams iegādāties apdrošināšanu droniem vai to lidojumiem. Piedāvājot saviem patērētājiem šādu iespēju un pakalpojumu, apdrošināšanas sabiedrības piesaistītu jaunus klientus, kas nestu papildus peļņu biznesā, kā arī rastos iespējams vēl jauni klienti esošajiem pakalpojumiem.

Lai labāk saprastu, kā notiek paša dronu apdrošināšana un kam šāda veida apdrošināšana ir vajadzīga, jāizprot kā strādā un lido drons, un kam vajadzīga apdrošināšana. Lielāko daļu dronu var palaist ar roku un vadīt tos ar tālvadības pulti. Tas, kas padara šo bezpilota lidaparātu īpašu, ir viņa lieliskā manevrēšanas spēja lidojuma laikā. Droniem ir ārkārtīgi stabils lidojums un tie var izpildīt akrobātiskus manevrus. Zinot, ka dronu lidotspēja ir diezgan laba, rodas arī situācijas, ka

droni tiek nelegāli un ļaunprātīgi nolaisti kāda cita īpašumā. Katram klientam ir svarīgi zināt, kur atrodas viņa mantiskais īpašums, tāpēc, lai būtu mazāk nepatīkamu momentu, jāapdrošina drons.

Šīs aktualitātes izpēte un pētījuma mērķis ir domāts kā kopējs materiāls nozares analīzei, to izpētot no A līdz Z. Mērķis ir izprast, kā patērētājiem piedāvāt labāko piedāvājumu saistībā dronu apdrošināšanu, un vispārīgi saprast, kā notiek šis process – no uzņēmuma pakalpojuma sniegšanas brīža līdz brīdim, kad pakalpojumu izmanto gala patērētājs.

Apdrošināšanas nozarē ir daudz specifisku jomu, kurās var iegādāties apdrošināšanu. Lasot materiālus un informācijas avotus par dronu apdrošināšanu, ir diezgan maz informācijas. Mūsu uzdevumi, lai izprastu šo sfēru, ir sekojoši: iepazīt apdrošināšanas jomu kā vispārēju nozari; saprast ar ko dronu apdrošināšana atšķiras no pārējiem apdrošināšanas veidiem; izskatīt kādus atbilstošas likumdošana ir jāizpēta šajai atbilstošajai nozarei; iepazīt dronu ka elektronisko ierīci; izpētīt gaisa likumus; veidot dronu apdrošināšanas piedāvājumu saprotamāku gala patērētājiem; iepazīstināt gala patērētājus ar jaunu apdrošināšanas veidu.

Neskatoties uz to, ka droni ir ļoti izplatīta lieta mūsu tehnoloģiju laikmetā, to drošība gaisā, kā arī cilvēku drošība, droniem atrodies gaisā un lidojot, ir vēl ne līdz galam izpētīta un izstrādāta dokumentācijā. Svarīgi ir mazināt arī riskus un apdraudējumu cilvēka dzīvībai, veselībai, privātīpašumam, mantai, videi, sabiedrībai kopumā, kā arī valsts nozīmes infrastruktūras objektiem. Ja dronu attīstība strauji attīstās, tad arī ir vajadzīga nepieciešamā piesardzība gan droniem, to apdrošinot, gan cilvēku veselībai. Nozare strauji attīstās un ceram, ka dronu apdrošināšana drīz būs pieejama arī pie mums Latvijā.

Lai iegūtu jaunas zināšanas, izmantojām tādas metodes, kā informācijas meklēšana un izskatīšana; iepazīnāties ar uzņēmumu, kā, piemēram, IF, BALTA, BTA Baltic Insurance Company, u.c., apdrošināšanas piedāvājumiem; izskatījām aplikācijas kādas piedāvā mūsu Latvijas robežās; iepazīnāties ar dronu lidojumu noteikumiem.

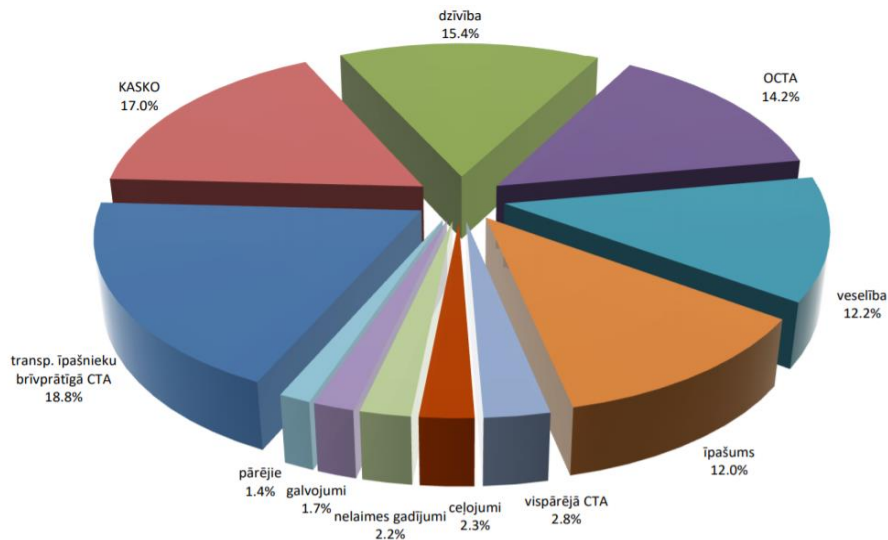
Rezultāta centīsimies sasniegt mūsu nosprausto mērķi – izprast apdrošināšanas nozares vajadzību, attiecīgi dronu apdrošināšanā.

Tabula1. Latvijā darbojošos apdrošinātāju izmaksāto atlīdzību apjoms Latvijā sadalījumā pa apdrošināšanas veidiem 2018.gadā. (Avots: https://www.laa.lv/wp-content/uploads/2019/02/Apdr_veidi_4cet2018.pdf)

Veselība	OCTA	Dzīvība	Kasko	Īpašums	Galvojumi	Nelaiemes gadījumi	Ceļojumi	Pārējie
21%	20%	23%	19%	10%	2%	2%	1%	2%

1. Visvairāk Latvijā no izmaksātajām atlīdzībām par nopirkto apdrošināšanu no 100% ir Dzīvības apdrošināšana ar 23%; un Veselības apdrošināšana ar 21%.
2. Labā atlīdzības līmenī, ko atmaksā apdrošinātāji ir OCTA ar 20%; Kasko ar 19%.
3. Vismazāk no 100% par atmaksātajām atlīdzībām no apdrošinātajiem Latvijā ir Galvojumu, Nelaiemes gadījumu un pārējās apdrošināšanas ar 2%; un Ceļojumu apdrošināšanas ar 1%.

1.att. Apdrošināšanas veidu īpatsvars 2018.g. 4.cet. pēc Latvijā darbojošos apdrošinātāju parakstīto prēmiju apjoma kopā Latvijā un ārvalstīs (Avots: https://www.laa.lv/wp-content/uploads/2019/03/Apdr_veidi_4cet2018_arzemes.pdf; Latvijas Apdrošinātāju Asociācija)

Literatūras apskats

Apdrošināšanas sabiedrība BALTA un “GfK Custom Research Baltic” īstenojusi vērienīgu pētījumu, kur klienti atklāj vērienīgas atziņas par apdrošināšanu. Kā piemēram, 27% no Latvijas iedzīvotājiem savas mājas neapdrošina, jo uzskata tas nav pietiekami vērtas. Izskatot arī ceļojuma apdrošināšanu, 20% aptaujato atzīst, ka devusies ceļojumos bez apdrošināšanas, jo vienkārši aizmirsuši. (Autors: <https://www.laa.lv/balta-dzivesstila-petijums-atklaj-ko-latvijas-iedzivotaji-doma-par-apdrosinasanu/>; LAA 2018).

Metodoloģija

Izmantotās metodes un pētījuma process bija dažāds. Lai ievāktu informāciju, mēs meklējam aptaujas par apdrošināšanas nozari, lasījām publikācijas un citus rakstus gan latviešu, gan angļu valodās.

Rezultāti

Pētījuma rezultātos iekļaujam to, ko esam sapratušas un izzinājušas meklējot informāciju par attiecīgo nozari. Sapratām, ka apdrošināšanas nozarē ir jābūt ļoti efektīvam pakalpojumu piedāvājumam, lai cilvēki apdrošinātos. Lai izveidotu jaunu apdrošināšanas veidu, ir jābūt speciālistam bezpilota lidaparātu jomā un ar to saistītajā likumdošanā.

Secinājumi

Apdrošināšana kā nozare Latvijā ir ļoti specifisks un ienesīgs bizness, tam ir nepieciešamas zināšanas, iepriekšēja pieredze, ievērojams starta kapitāls. Par cik dronus izmanto ar vien vairāk civilo iedzīvotāju, dronu un liojumu apdrošināšana būtu lielisks veids kā padarīt šos lidojumus sabiedrībai drošus. Apdrošinot savu lidojumu, gala patērētājs arī pievērsīs lielāku uzmanību pašam lidojumam un tā drošībai, jo būs arī vairāk informēts. Nepilotēs ierīci uz trešo personu īpašumiem, jo tad pastāvēs risks, ka apdrošināšana varētu nedarboties. Jaunu apdrošināšanas sabiedrību būtu ļoti sarežģīti integrēt jau esošajā nozarē, jo tā ir pietiekami piesātināta un likumdošana prasa lielus naudas ieguldījumus pamatkapitālā. Ceram, ka esošās apdrošināšanas

sabiedrības ar laiku sāks piedāvāt jaunu apdrošināšanas veidu – dronu un to lidojumu apdrošināšanu.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Latvijas Apdrošinātāju Kompānija (2018). [skatīts 01.04.2019.] Pieejams: <https://www.laa.lv/balta-dzivesstila-petijums-atklaj-ko-latvijas-iedzivotaji-doma-par-apdrosinasanu/>

Latvijas Apdrošināšanas Asociācija (2018). [skatīts 01.04.2018.] Pieejams: https://www.laa.lv/wp-content/uploads/2019/03/Apdr_veidi_4cet2018_arzemes.pdf

Ziņu portāls Latvijai (2018). [skatīts 01.04.2018.] Pieejams: <http://www.la.lv/latvija-apdrosinasanas-premijas-visvairak-parakstitas-veselibas-apdrosinasana-zino-bta>

Likumi u.c. normatīvie akti:

Valsts aģentūra “Civilās aviācijas aģentūra” (spēkā esoša aģentūra). Pilotē dronu droši un tiesiski (19.06.2017). [skatīts 02.04.2019.] Pieejams: <http://www.caa.lv/lv/caa/jaunumi/nozares-aktualitates/pilote-dronu-drosi-un-tiesiski.html>

Academic and Profession Aviation Center (spēkā esoša organizācija). Training courses. [skatīts 02.04.2019.]. Pieejams: <https://www.apac.lv/dronu-karte/>

Kristaps Grīnbergs. SABIEDRISKĀS ĒDINĀŠANAS RAKSTUROJUMS UN ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS RĪGĀ

Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma

"Biznesa ekonomika", mr.griinbergs@gmail.com

Zinātniskais vadītājs: Dr.oec., prof. *Vita Zariņa*

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: situāciju Eiropas sabiedriskajā ēdināšanā mūsdienās nosaka vairāki faktori, dažāda tūrisma attīstība, intensīva savstarpēja komunikācija, lielu ēdināšanas uzņēmuma ķēžu radīšana, jauno dzīves modeļu izplatība, politiskie lēmumi un tie visi veido Eiropas statistiski vidējā patērētāja tēlu. Mūsdienu sabiedriskās ēdināšanas straujā attīstība pasaulē, pamudināja veikt pētījumu par sabiedriskās ēdināšanas attīstības iespējām Rīgā.

Pētījuma mērķis: ir izpētīt un novērtēt Latvijas sabiedriskās ēdināšanas nozares attīstību mūsdienās, un nozares attīstības iespējas nākotnē. Izpētīt nozares attīstības aktuālākās problēmas un turpmākās attīstības iespējas Latvijā. Apkopot un apstrādāt informāciju par sabiedriskās ēdināšanas nozares ekonomiskajiem un finanšu rādītājiem par pēdējiem trīs gadiem.

Pētījuma metodes: zinātniskās literatūras analīze, aptauja nozares speciālistiem par sabiedriskās ēdināšanas nozares attīstību mūsdienās, kurā piedalījās 30 respondenti. Datu apkopošana un analīze. Sabiedriskās ēdināšanas ekonomisko un finanšu rādītāju apkopošana par pēdējiem trīs gadiem.

Sasniegtie rezultāti: ir sniegts sabiedriskās ēdināšanas nozares raksturojums. Balstoties uz pētījumu rezultātiem ir konstatēts, ka sabiedriskās ēdināšanas niša nav pilnībā aizņemta un ir brīvas vietas jauniem tirgus spēlētājiem ar unikālu, oriģinālu, inovatīvu vai neordināru biznesa ideju un biznesa konceptu.

Atslēgas vārdi: sabiedriskā; ēdināšana; nozare; ekonomika; bizness

Ievads

Ēdināšanas pirmsākumi ir meklējami jau tālā pagātnē, kas saistāms ar pilsētu attīstību un urbanizāciju. Senajā Romā uz ielām atradās tirgotāji, kas savos stendos pārdeva maizi, vīnu un pašgatavotus ceptus dārzeņus un sautējumus. Šos tirgotājus var saukt par sabiedriskās ēdināšanas aizsācējiem.

Mūsdienās sabiedriskā ēdināšana ir gājusi līdzīgu laiku un attīstījusies plašā spektrā, piedāvājot patērētājam iespēju izvēlēties un apmierināt jebkuras savas gurmānās vēlmes.

Situāciju sabiedriskajā ēdināšanā mūsdienās nosaka vairāki faktori, dažāda tūrisma attīstība, intensīva savstarpēja komunikācija, lielu ēdināšanas uzņēmuma ķēžu radīšana, jauno dzīves modeļu izplatība, politiskie lēmumi un tie visi veido statistiski vidējā patērētāja tēlu. Mūsdienu sabiedriskās ēdināšanas straujā attīstība pasaulē, pamudināja veikt pētījumu par sabiedriskās ēdināšanas attīstības iespējām Rīgā.

Pētījuma mērķis - izpētīt un novērtēt Latvijas sabiedriskās ēdināšanas nozares attīstību mūsdienās, un nozares attīstības iespējas nākotnē. Izpētīt nozares attīstības aktuālākās problēmas un turpmākās attīstības iespējas Latvijā. Apkopot un apstrādāt informāciju par sabiedriskās ēdināšanas nozares ekonomiskajiem un finanšu rādītājiem par pēdējiem trīs gadiem.

Pētījuma metodes: zinātniskās literatūras analīze, aptauja nozares speciālistiem par sabiedriskās ēdināšanas nozares attīstību mūsdienās, kurā piedalījās 30 respondenti. Datu apkopošana un

analīze. Sabiedriskās ēdināšanas ekonomisko un finanšu rādītāju apkopošana par pēdējiem trīs gadiem.

Sabiedriskās ēdināšanas apskats un finansiālie rādītāji

Sabiedriskā ēdināšana ir viena no viesmīlības nozares funkcijām.

Viesmīlības nozari veido viesnīcas, restorāni un sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumi. Starptautiski nozare tiek dēvēta par HORECA. Termins nāk no saīsinājuma Hotellerie-Restaurant-Cafe, taču pastāv versijas, kurās trešo vārdu dažkārt mēdz identificēt ar Catering jeb sabiedriskās ēdināšanas sektoru. (Par Horeca 2019)

Sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumos tiek sagatavoti dzērieni un ēdieni un radīta iespēja to patērēšanai speciāli iekārtotās vietās.

Aktuāls ir jautājums, kāda īsti ir sabiedriskās ēdināšanas nozīme mūsdienu sabiedrībā un valsts ekonomikā.

J.Sjomina ir sarindojusi septiņus sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu nozīmes punktus.

1. Patērētāju laika ekonomija. Ēdienu gatavošana ir darbietilpīgs process, tādejādi ikviens ēdināšanas uzņēmums palīdz mums, patērētājiem, taupīt laiku citiem ikdienas darbiem. Nav nepieciešams mazgāt traukus, kā arī stāvēt ilgstoši pie plīts.
2. Materiālo, darbaspēka un finanšu resursu ekonomija. Ir izpētīts, ka ēdnīcās 3 reizes mazāk tiek patērēts kurināmais, ir profesionālāka atkritumu un racionālāka tehnikas izmantošana.
3. Ražošanas kāpinājuma nodrošināšana jeb darba ražīgums (jo labāks un lētāks serviss, jo vairāk apmeklētāju un ienākumu).
4. Ieguldījums tautas saimniecībā notiek caur preču ražošanu un pakalpojumu sniegšanu (ieguldījums nacionālās bagātības un iekšzemes kopprodukta radīšanā). Izmantojot vietējos ražotājus, attīstās ekonomika. Piedāvājot vietējam darbaspēkam nopelnīt, tiek celts valsts kopprodukts.
5. Patērētāju veselības saglabāšana, organizējot racionālu uzturu. Tas iespējams, pateicoties likumdošanai un valsts kontrolējošām iestādēm, kas rūpīgi seko līdzi sanitāri higiēnas apstākļiem ēdināšanas uzņēmumos
6. Veicina patērētāju atveseļošanos, organizējot ārstniecisko uzturu slimnīcās, sanatorijās, dažāda tipa nometnēs.
7. Patērētāju estētiskā audzināšana (galda servējums, ēdienu noformējums, interjers). Atkarībā no ēdināšanas uzņēmuma līmeņa, jāievēro sabiedrībā vispārpieņemtās normas. Augstas klases restorānā nevar ierasties ģērbtam džinsa biksēs un T kreklā. Šādi tērpti, varam atļauties ieiet jebkurā ēdnīcā vai atbilstoša stila bārā, kā arī naktsklubā. (Sjomina 2011)

J.Sjomina min divus sabiedriskās ēdināšanas uzdevumus, nodrošināt situāciju, lai patērētājam būtu izdevīgāk (lētāk, ērtāk) izmantot ēdināšanas uzņēmumu pakalpojumus, nevis pirkt produktus un tērēt laiku ēdienu gatavošanai, kā arī kā arī apmierināt augošās patērētāju vajadzības un veicināt ekonomikas uzplaukumu jeb attīstību (patērētāju labklājības kāpinājums), intensificējot ražošanu. (Sjomina 2011)

Visām Eiropas valstīm nav vienota ēdināšanas uzņēmumu iedalījuma. Par iemeslu tam ir minama nozares nepārtraukta attīstība.

Lai dažādu valstu statistika būtu salīdzināma Eiropas Savienībā (ES) ir spēkā divas klasifikācijas sistēmas – Eiropas Kontu sistēma 1995 (EKS 95) un ES Saimniecisko darbību statistiskā

klasifikācija (NACE), saskaņā ar kurām iespējams klasificēt institucionālās vienības un tautsaimniecības sektorus. (Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija 2019)

Sabiedriskā ēdināšana pēc darbības veida ir Restorānu un mobilo ēdināšanas vietu pakalpojumi un tā NACE kods ir 56.10.

Šajā klasē ietilpst ēdināšanas pakalpojumi klientiem neatkarīgi no tā, vai ēdienu pasniedz, klientiem sēžot sēdvietās, vai veicot pašapkalpošanos, izvēloties kādu no izliktiem ēdieniem, vai klienti ēdienus patērē uz vietas, ņem tos līdzi vai viņiem tos piegādā. Tā ietver arī tūlītējai lietošanai paredzētu ēdienu sagatavošanu un pasniegšanu no automobiļiem vai nemotorizētiem ratiņiem. Šajā klasē ietilpst šādu vienību darbība:

- restorāni;
- kafejnīcas;
- ātrās apkalpošanas ēdināšanas iestādes;
- ēdināšanas iestādes ar ēdienu pārdošanu promnešanai;
- saldējuma automāti;
- pārvietojami pārtikas rati;
- ēdienu sagatavošana tirdzniecības kioskos. (Nozares (NACE.) 2019)

Sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu kopējais skaits stipri nav mainījies. Ir novērojama tendence uzņēmumiem aizvērties un atvērties, krasi nemainot kopējo uzņēmumu skaitu. (skat 1.att.) 2015. gadā bija reģistrēti 2774 tūkstozī uzņēmumu, 2016. gadā 2762 tūkstozī un 2017. gadā reģistrēto sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu skaits bija 2785 tūkstozī.

Sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu apgrozījumos ir novērojams pieaugums. Apskatot sabiedriskās ēdināšanas oficiāli pieejamos finansiālos rādītājus aina paveras negatīva aina, vidēji uzņēmumi strādā ar zaudējumiem un bez peļņas. (skat. 1.att.)

Rādītājs	Statistiskie raksturotāji	Gadi		
		2017	2016	2015
Apgrozījums				
	Vidēji (mediāna)	32372.00	30161.00	25138.50
	Augšējā kvartile	130540.00	109389.00	101587.00
	Āpakšējā kvartile	1373.00	750.00	0.00
	Uzņēmumu skaits	2785.00	2762.00	2774.00
Apgrozījuma pieaugums % (trīs gadu vidējais)				
	Vidēji (mediāna)	7.90	8.50	8.22
	Augšējā kvartile	43.61	46.18	42.43
	Āpakšējā kvartile	-11.62	-11.09	-13.26
	Uzņēmumu skaits	2075.00	2038.00	1980.00
Peļņa vai zaudējumi pirms nodokļiem				
	Vidēji (mediāna)	-212.00	-199.00	-162.67
	Augšējā kvartile	731.00	836.00	616.00
	Āpakšējā kvartile	-6492.00	-6834.00	-6516.00
	Uzņēmumu skaits	2785.00	2762.00	2774.00
Peļņa vai zaudējumi pēc nodokļiem				
	Vidēji (mediāna)	-284.00	-252.20	-282.33
	Augšējā kvartile	519.00	699.00	381.00
	Āpakšējā kvartile	-6664.00	-6950.00	-6832.00
	Uzņēmumu skaits	2785.00	2762.00	2774.00
EBIT (Peļņa pirms nodokļiem un procentu maksājumiem)				
	Vidēji (mediāna)	-173.00	-137.00	-132.50
	Augšējā kvartile	818.00	981.00	597.00
	Āpakšējā kvartile	-6472.00	-6778.00	-6570.00
	Uzņēmumu skaits	2785.00	2762.00	2774.00

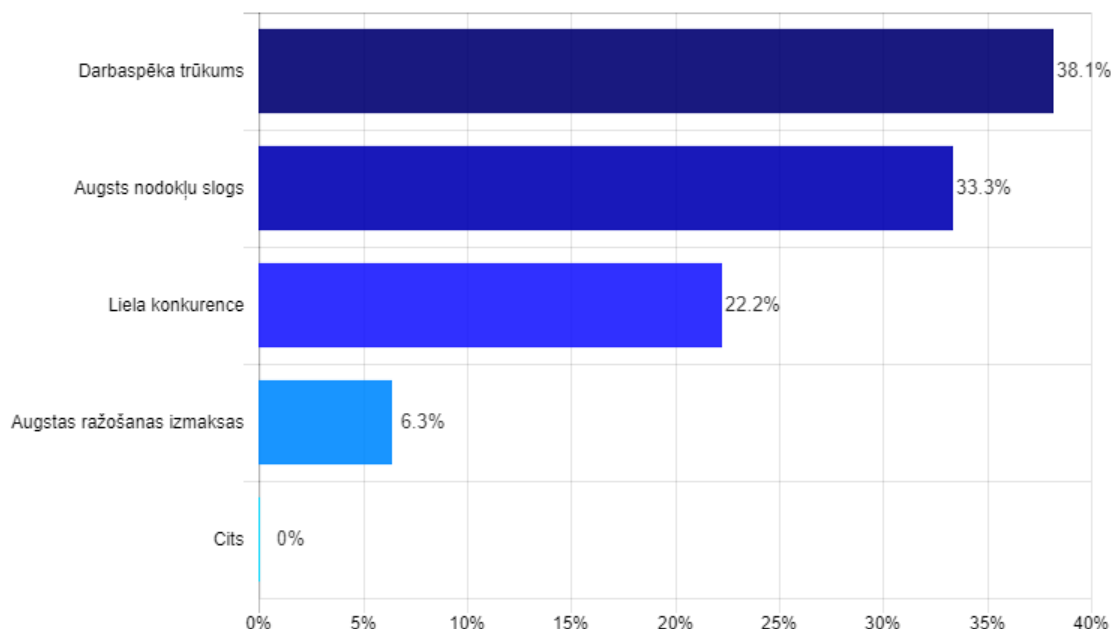
1.att. Nozares finanšu koeficienti (Avots: Autora kompilācija pēc Lursoft datiem (Lursoft 2019))

Metodoloģija

Pētījuma laikā tika veikta aptauja nozares speciālistiem. Aptaujā piedalījās 30 dažādi sabiedriskās ēdināšanas vadītāji, menedžeri, tehnologi, finanšu vadītāji un uzņēmumu vadītāji. Aptaujas mērķis bija noskaidrot sabiedriskās ēdināšanas mūsdienu aktuālākās problēmas, šī brīža nozares attīstības tempu, perspektīvas nākotnē, un noskaidrot kādas klasifikācijas sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu šobrīd būtu vislabāk atvērt mūsdienu tirgus apstākļos. Tika uzdots arī atvērtā tipa jautājums, lai apzinātu galvenos punktus, kas veicinātu nozares attīstību nākotnē.

Rezultāti

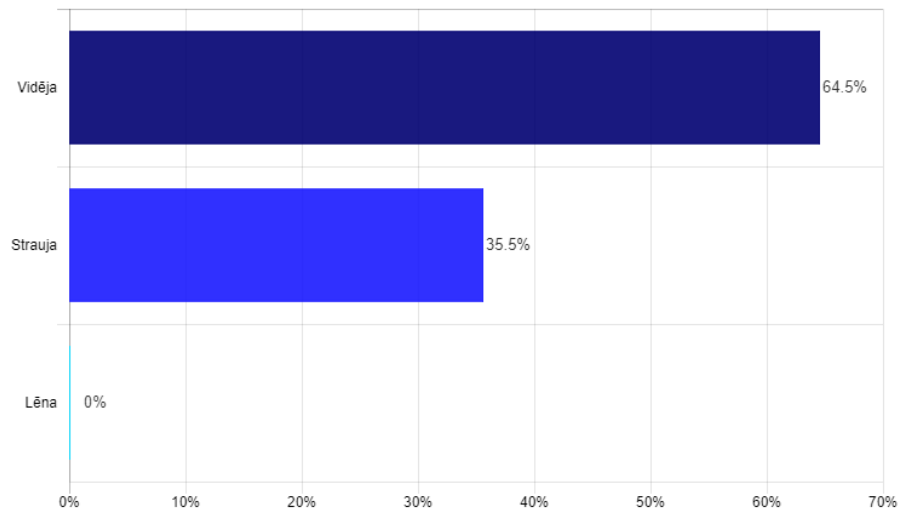
Aptaujā tika noskaidrotas svarīgākās un aktuālākās mūsdienu sabiedriskās ēdināšanas problēmas. Aptaujas rezultāti (skat. 2. att.) liecina, ka 38,1% respondenti par aktuālāko problēmu min darbaspēka trūkumu, 33,3% respondenti min augsto nodokļu slogu, 22,2% respondenti min lielo konkurenci sabiedriskās ēdināšanas nozarē. Tikai 6,3% respondenti augstas ražošanas izmaksas saskata kā problēmu.

2.att. Sabiedriskās ēdināšanas mūsdienu aktuālākās problēmas

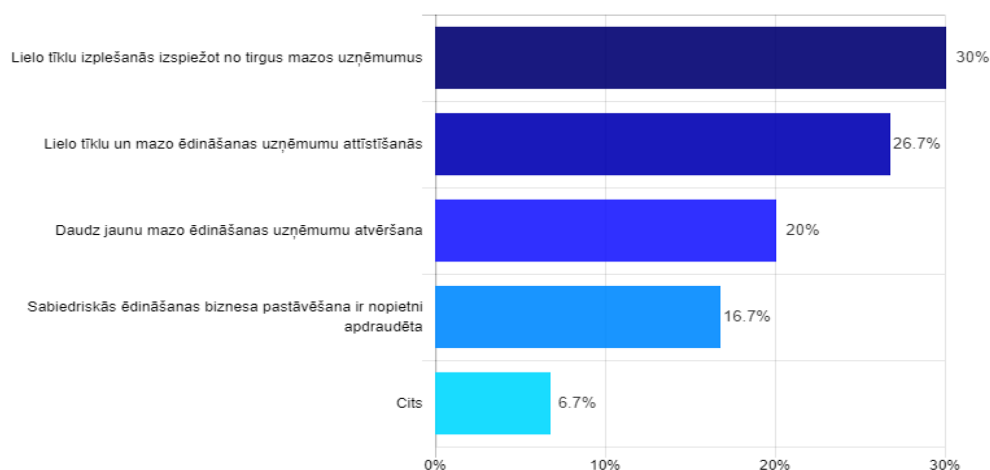
Aktuāli bija noskaidrot sabiedriskās ēdināšanas attīstību mūsdienās. (skat. 3. att.) 64,5% respondenti uzskata, ka attīstība ir strauja. 35,5% respondenti uzskata, ka attīstība ir vidēja. Neviens no respondentiem nozares attīstību nevērtē kā lēnu. Tas ļauj secināt, ka mūsdienu sabiedriskās ēdināšanas attīstība ir strauja.

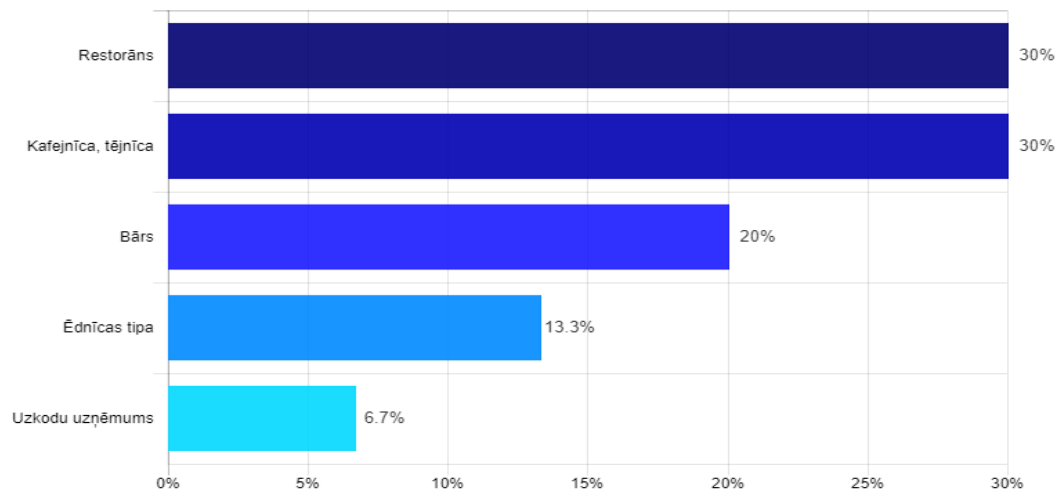
3.att. Sabiedriskās ēdināšanas attīstība mūsdienās

Lai noskaidrotu sabiedriskās ēdināšanas perspektīvu nākotnē respondentiem tika piedāvāts paust savas domas par uzņēmumu attīstību, vai nākotnes perspektīva ir lielajiem tīkliem vai pretēji mazajiem uzņēmumiem vai arī līdzās pastāvēšana būs gan lieliem tīkliem un mazajiem uzņēmumiem. (skat. 4.att.) 30% respondenti uzskata, ka nākotnē ir paredzama lielo tīklu izplešanās izspiežot no tirgus mazos uzņēmumus. Tomēr 26,7% respondenti uzskata, ka lielo tīklu un mazo uzņēmumu līdzās pastāvēšana un attīstīšanās ir iespējama. 20% respondenti sliecas domāt, ka nākotnē perspektīva ir mazajiem uzņēmumiem. Par sabiedriskās ēdināšanas nonākšanu lielās problēmās un par biznesa nozares pastāvēšanas nopietnu apdraudējumu atbild 16,7% respondenti. Par citu variantu atbildes sniedza 6,7% respondenti un minot, ka var rasties tendence „vienas dienas” uzņēmumi un to, ka sabiedriskās ēdināšanas priekšgalā nonāks tie uzņēmumi, kuri sapratīs un attīstīs to, kas nākotnē nepieciešams patērētājam.

4.att. Sabiedriskās ēdināšanas perspektīva nākotnē

Respondentiem tika uzdots jautājums, ja būtu iespēja atvērt sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu, tad kādā klasifikācijā tas būtu? (skat. 4.att.) 30% respondenti vēlētos atvērt restorānu. Tikpat 30% respondenti vēlētos atvērt kafejnīcu vai tējnīcu. 20% respondenti sliecas par labu bāram. Vismazāk respondentu dotu priekšroku ēdnīcas tipa uzņēmumam 13,3% respondenti un uzskatu uzņēmumam 6,7% respondenti. Tas ļauj secināt, ka sabiedriskās ēdināšanas nozarē uzņēmējdarbībai priekšroka tiktu dota tieši restorānu, kafejnīcu un tējnīcu atvēršanai.

4.att. Sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumi pēc klasifikācijas

Respondentiem tika uzdots atvērtā tipa jautājums. Kas veicinātu sabiedriskās ēdināšanas attīstību nākotnē? 80% respondentu minēja, lai veicinātu nozares attīstību nākotnē vajadzētu samazināt nodokļu slogu. Tiek minēts, ka nodokļu slogs ir par lielu. Nodokļi ir nesamērojami. Samazināta PVN likmes piemērošana. 20% respondentu min aploksņu algu izskaušanu, ēnu ekonomikas apkarošanu sabiedriskajā ēdināšanā. Tas veicinātu godīgu konkurenci tirgū. Viens no respondentiem min inovāciju attīstību sabiedriskajā ēdināšanā, kā automatizāciju gan klientu zālē, gan ražošanas darba procesā.

Secinājumi

- Sabiedriskās ēdināšanas aktuālākās problēmas ir darbinieku trūkums un parāk liels nodokļu slogs.
- Pētījuma aptaujas dati rāda, ka nozares attīstības temps mūsdienās ir straujš.
- Pēc aptaujas datiem sabiedriskās ēdināšanas perspektīva nākotnē rāda, ka tirgū izpletīsies lieli ēdināšanas tīkli izspiežot no tirgus mazos uzņēmumus.
- Aptaujas dati ļauj secināt, ka sabiedriskās ēdināšanas nozarē uzņēmējdarbībai priekšroka tiktu dota tieši restorānu, kafejnīcu un tējnīcu atvēršanai.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Horeca.lv (2019). Par Horeca. [skatīts 30.03.2019]. Pieejams: <http://www.horeca.lv/ekspertu-padomi/horeca-abc-edinasanas-uznemumi-restorani-un-kafejnicas>

Latvijas investīciju un attīstības aģentūra (2019). *Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija*. [skatīts 30.03.2019]. Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv/es-fondi/noderiga-informacija/saimniecisko-darbibu-statistiska-klasifikacija-nace-2-red>

Lursoft (2019). *Nozaru finanšu koeficienti*. [skatīts 31.03.2019]. Pieejams: <https://www.lursoft.lv/lapsaext?act=URNACEFINK>

Lursoft (2019). *Nozares (NACE.)* [skatīts 31.03.2019]. Pieejams: <https://nace.lursoft.lv/56.1/restoranu-un-mobilo-edinasanas-vietu-pakalpojumi?vr=3&old=0>

Sjomina, S. (2011). *Darba organizācija ēdināšanas uzņēmumos*. Rīga: Rīgas Tirdzniecības tehnikums.

Kristīne Lunte. GADA PĀRSKATA SASTĀDĪŠANA UN SVARĪGĀKO RĀDĪTĀJU NOVĒRTĒJUMS TIRDZniecības uzņēmumā

Alberta Koledža, studiju programma "Grāmatvedība un nodokļi", k.lunte@inbox.lv

Zinātniskais vadītājs: Mg.oec., doc., Armands Kalniņš; Mg.oec., viesdoc., Inta Grīnberga

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Gada pārskats ir jebkuras uzņēmējdarbības finanšu datu pārvaldes neatņemama sastāvdaļa, kas sniedz precīzus un pārbaudāmus datus par uzņēmuma finansiālo stāvokli. Gada pārskata sastādīšana un svarīgāko rādītāju novērtējums tirdzniecības uzņēmumā dod iespēju analizēt minētā uzņēmuma finanšu datus noteiktā laika posmā, salīdzināt šos datus pa periodiem, novērtēt uzņēmuma attīstības virzienu, prognozēt iespējamos riskus, tādējādi ļaujot pieņemt stratēģiski pareizus lēmumus nākotnē; kā arī sniedz ieskatu nozares tendencēs kopumā

Pētījuma mērķis: Pētījuma mērķis ir izpētīt Gada pārskata sastādīšanu reglamentējošo normatīvo aktu bāzi, aprakstīt gada pārskata sastādīšanas teorētiskās pamatnostādnes, gada pārskata struktūru un sastāvdaļas, kā arī iepazīties ar tirdzniecības uzņēmumu, aprakstīt gada pārskata sastādīšanas nianse minētajā uzņēmumā, aprēķināt un analizēt uzņēmuma nozīmīgākos finanšu rādītājus; apkopot secinājumus un izstrādāt priekšlikumus uzņēmuma gada pārskata sastādīšanai un saimnieciskās darbības pilnveidošanai.

Pētījuma metodes: Datu savākšanas metode un literatūras analīze tika izmantota, pētot LR normatīvos aktus un grāmatvedības teorētisko literatūru; dokumentu analīze un aprakstošās statistikas metodes tika izmantotas, pētot uzņēmuma finanšu dokumentus un veicot aprēķinus, lai iegūtu šim uzņēmumam raksturīgu finanšu informāciju; sintēzes metode izmantota, formulējot secinājumus un izstrādājot priekšlikumus.

Sasniegtie rezultāti: Pētījuma gaitā skatīti gada pārskata sastādīšanu reglamentējošie normatīvie akti un aprakstīta teorija par gada pārskata sastāvdaļām un gada pārskata noformēšanu. Raksturota tirdzniecības uzņēmuma darbība, veikts praktiskais darbs - analizēti minētā uzņēmuma nozīmīgākie finanšu rādītāji. Pētījuma rezultātā apkopoti secinājumi un izstrādāti priekšlikumi.

Atslēgas vārdi: gada pārskats, gada pārskata sastādīšana, finanšu rādītāju analīze.

Ievads

Pētījuma aktualitāte: Gada pārskats ir jebkuras uzņēmējdarbības finanšu datu pārvaldes neatņemama sastāvdaļa, kas sniedz precīzus un pārbaudāmus datus par uzņēmuma finansiālo stāvokli. Gada pārskata sastādīšana un svarīgāko rādītāju novērtējums komerctransporta tirdzniecības uzņēmumā dod iespēju analizēt minētā uzņēmuma finanšu datus noteiktā laika posmā, salīdzināt šos datus pa periodiem, novērtēt uzņēmuma attīstības virzienu, prognozēt iespējamos riskus, tādējādi ļaujot pieņemt stratēģiski pareizus lēmumus nākotnē; kā arī sniedz ieskatu nozares tendencēs kopumā.

Darba mērķis ir izpētīt Gada pārskata sastādīšanu reglamentējošo normatīvo aktu bāzi, aprakstīt gada pārskata sastādīšanas teorētiskās pamatnostādnes, gada pārskata struktūru un sastāvdaļas, kā arī iepazīties ar uzņēmumu, aprakstīt gada pārskata sastādīšanas nianse minētajā uzņēmumā, aprēķināt un analizēt uzņēmuma nozīmīgākos finanšu rādītājus; apkopot secinājumus un izstrādāt priekšlikumus uzņēmuma gada pārskata sastādīšanai un saimnieciskās darbības pilnveidošanai.

Lai sasniegtu studiju darba mērķus, autore izvirza sekojošus uzdevumus:

1. Izpētīt Latvijas Republikas likumus, kas attiecas uz Gada pārskata sastādīšanu;

2. Izzināt Gada pārskata sastādīšanas teorētiskos aspektus;
3. Aprakstīt Gada pārskata struktūru un sastāvdaļas;
4. Iepazīties ar komerctransporta tirdzniecības uzņēmuma galvenajiem darbības virzieniem un uzņēmuma specifiku;
5. IZanalizēt nozīmīgākos finanšu rādītājus uzņēmumā;
6. Apkopot secinājumus un sniegt priekšlikumus minētā uzņēmuma gada pārskata sastādīšanai un saimnieciskās darbības pilnveidošanai.

Darbā izmantojamie literatūras un informācijas avoti: Latvijas Republikas normatīvo aktu bāze, mācību un teorētiskā literatūra, kas attiecas uz Gada pārskata sastādīšanu un grāmatvedību kopumā, uzņēmuma iekšējo dokumentāciju, kā arī uzņēmuma Gada pārskatus laika posmā no 2017. gada 1. augusta līdz 2018. gada 31. jūlijam. Darbā izmantotās metodes: datu savākšana un literatūras analīze; dokumentu un citu informācijas avotu analīze un aprakstošās statistikas un sintēzes metodes. Sasniegtie rezultāti: Pētījuma gaitā skatīti gada pārskata sastādīšanu reglamentējošie normatīvie akti un aprakstīta teorija par gada pārskata sastāvdaļām un gada pārskata noformēšanu. Raksturota tirdzniecības uzņēmuma darbība, veikts praktiskais darbs - analizēti minētā uzņēmuma nozīmīgākie finanšu rādītāji. Pētījuma rezultātā apkopoti secinājumi un izstrādāti priekšlikumi.

Literatūras analīze

Latvijas Republikas "Gada pārskatu reglamentējošie normatīvie akti.

Likums "Par grāmatvedību" stājies spēkā 1993. gada 1. janvārī un ir spēkā esošs. Likums ir saistošs komersantiem, kooperatīvajām sabiedrībām, ārvalstu komersantu filiālēm un nerezidentu pastāvīgajām pārstāvniecībām, biedrībām un nodibinājumiem, politiskajām organizācijām un to apvienībām, reliģiskajām organizācijām, arodbiedrībām, iestādēm, kuras tiek finansētas no valsts vai pašvaldību budžetiem, uz valsts vai pašvaldību aģentūrām, citām juridiskajām un fiziskajām personām, kas veic saimniecisko darbību.

Likums reglamentē kā jāveic grāmatvedības uzskaitē uzņēmumos, nosaka kā tiek kārtoti grāmatvedības reģistri, kā tiek veikta inventarizācija un sastādīti pārskati. Tajā noteikts kompetences sadalījums grāmatvedībā, proti, noteikumus par grāmatvedības kārtošānu un organizāciju, kā arī par kases operāciju uzskaiti izdod Ministru kabinets, Valsts politiku grāmatvedības jautājumos izstrādā un īsteno Finanšu ministrija. Likumā ir noteikta uzņēmuma vadītāja atbildība par likuma par grāmatvedību un citu, ar grāmatvedības kārtošānu saistīto normatīvo aktu neievērošanu kārtojot grāmatvedību.

Saskaņā ar likuma prasībām katra uzņēmuma pienākums ir kārtot grāmatvedību. Grāmatvedību kārtotā, lai grāmatvedības jautājumos kvalificēta trešā persona varētu gūt patiesu un skaidru priekšstatu par uzņēmuma finansiālo stāvokli bilances datumā, tā darbības rezultātiem, naudas plūsmu noteiktā laikposmā, kā arī konstatēt katra saimnieciskā darījuma sākumu un izsekot tā norisei. Grāmatvedības sniegtajai informācijai jābūt patiesai, salīdzināmai, savlaicīgai, nozīmīgai, saprotamai, pilnīgai. Grāmatvedībai ir jānodrošina ieņēmumu un izdevumu norobežošana pa pārskata periodiem. Par grāmatvedības kārtošānu un visu saimnieciskos darījumus apliecinošo dokumentu oriģinālu, kopiju vai datu attēlu saglabāšanu ir atbildīgs uzņēmuma vadītājs.

Uzņēmuma darbības sākumā, pamatojoties uz inventarizācijas datiem, sastāda sākuma bilanci. Uz sākuma bilanci attiecas visi tie paši noteikumi, kuri attiecas uz gada pārskata bilanci. Par katru pārskata gadu sastāda gada pārskatu, kura struktūra, apjoms un saturs, kā arī sagatavošanas, pārbaudīšanas un iesniegšanas kārtība noteikta Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likumā un citos normatīvajos aktos. Komercsabiedrības darbības apturēšana, pamatojoties uz komersanta lēmumu, neatbrīvo komercsabiedrību no gada pārskata sastādīšanas.

Pārskata gads aptver 12 mēnešus, un parasti tas sakrīt ar kalendāra gadu. Citāds pārskata gada sākums un beigas var būt tikai tad, ja to nosaka attiecīgā uzņēmuma statūti, nolikums vai satversme vai personālsabiedrības līgums (Likums par grāmatvedību, spēkā esošā redakcijā).

“Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums” stājies spēkā 2016.gada 1. janvārī. Likuma III-XI daļās aprakstīts kā sagatavojams gada pārskats un noformējamas tā sastāvdaļas: izklāstīti finanšu pārskata sagatavošanas vispārīgie noteikumi, aprakstīta grāmatvedības bilances struktūra un izklāstīti tajā ietveramo posteņu novērtēšanas nosacījumi, kā arī aprakstīta peļņas vai zaudējumu aprēķina struktūra. Likumā izklāstīts naudas plūsmas un pašu kapitāla izmaiņu pārskatu, finanšu pārskata pielikuma saturs, noteikti kritēriji pēc kādiem sastādāms uzņēmuma gada pārskata vadības ziņojums. Papildu likumā aprakstīti atvieglojumi un atbrīvojumi mikro sabiedrībām, kā arī noteikts kā noformējams, uz ko attiecas un kā revidējams konsolidētais gada pārskats.

Likums attiecas uz:

- Latvijas Republikā reģistrētām komercsabiedrībām, kooperatīvajām sabiedrībām, Latvijas Republikā reģistrētām Eiropas ekonomisko interešu grupām, Eiropas kooperatīvajām sabiedrībām un Eiropas komercsabiedrībām;
- individuālajiem uzņēmumiem, zemnieku un zvejnieku saimniecībām, kuru apgrozījums (ieņēmumi) no saimnieciskajiem darījumiem iepriekšējā pārskata gadā pārsniedz 300 000 eiro.

Likums paredz, ka gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu sagatavo latviešu valodā, gada pārskatā par vērtības mēru lieto eiro un skaitļus noapaļo līdz veseliem skaitļiem. Sabiedrībām ir pienākums sagatavot gada pārskatu katru gadu.

- Finanšu pārskatu sagatavo saprotami un atbilstoši likumam "Par grāmatvedību", šim likumam un citiem grāmatvedību un gada pārskatus reglamentējošiem normatīvajiem aktiem.
- Finanšu pārskatam ir jāsniedz paties un skaidrs priekšstats par sabiedrības līdzekļiem, saistībām, finansiālo stāvokli un peļņu vai zaudējumiem, bet vidējas sabiedrības un lielas sabiedrības gada pārskatam — arī par naudas plūsmu.
- Ja atbilstoši šim likumam sagatavotā finanšu pārskatā ietvertā informācija nedod pietiekami patiesu un skaidru priekšstatu par sabiedrību, sniedz papildu informāciju finanšu pārskata pielikumā.
- Finanšu pārskata sagatavošanas vispārīgie principi:
  - pieņem, ka sabiedrība darbosies arī turpmāk;
  - izmanto to pašu grāmatvedības politiku un novērtēšanas metodes, kuras izmantotas iepriekšējā pārskata gadā;
  - finanšu pārskatā posteņus atzīst un novērtē, izmantojot piesardzības principu;
  - bilances un peļņas vai zaudējumu aprēķina posteņos summas norāda pēc uzkrāšanas principa, proti, ieņēmumus un izdevumus norāda, ņemot vērā to rašanās laiku, nevis naudas saņemšanas vai izdošanas laiku;
  - izmaksas saskaņo ar ieņēmumiem attiecīgajos pārskata periodos;
  - katra pārskata gada sākumā attiecīgajos bilances posteņos norādītās summas atbilst tajos pašos bilances posteņos norādītajām summām iepriekšējā pārskata gada beigās;
  - bilances aktīva un pasīva posteņus novērtē atsevišķi;
  - bilances un peļņas vai zaudējumu aprēķina posteņos summas norāda, ņemot vērā saimniecisko darījumu saturu un būtību, nevis tikai juridisko formu;

- bilances un peļņas vai zaudējumu aprēķina posteņus novērtē atbilstīgi iegādes izmaksām vai ražošanas pašizmaksai. (Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums, spēkā esošā redakcijā).

Ministru kabineta noteikumi Nr. 585 "Noteikumi par grāmatvedības kārtošānu un organizāciju" stājušies spēkā 2003. gada 30. oktobrī. Tie attiecas uz visām juridiskām personām, kā arī fiziskām personām, kas veic saimniecisko darbību un kārtu grāmatvedību savas saimnieciskās darbības ietvaros. Noteikumi nosaka grāmatvedības kārtošānas un organizācijas prasības, kā noformējami grāmatvedības organizācijas dokumenti, reglamentē inventarizācijas kārtību, kas ir saistoši visiem uzņēmumiem. (MK noteikumi Nr.585, 29.10.2003).

Sagatavojot gada pārskatu, uzņēmuma pienākums ir ievērot Ministru kabineta noteikumu Nr. 775 "Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma piemērošanas noteikumi" prasības. Noteikumi nosaka:

- kārtību, kādā finanšu pārskatā norāda notikumus pēc bilances datuma, grāmatvedības politikas maiņu, grāmatvedības aplēšu izmaiņas un kļūdu labojumus;
- kārtību, kādā uzskaita un novērtē ieņēmumus no preču pārdošanas un pakalpojumu sniegšanas, kā arī sabiedrības aktīvu nodošanas lietošanā citām personām, gūstot procentu, autoratlīdzību un dividendžu ieņēmumus;
- pamatlīdzekļu grāmatvedības uzskaites un novērtēšanas metodes un kārtību, kādā finanšu pārskatā norāda ar tiem saistītās izmaksas un vērtības izmaiņas;
- uzkrājumu, debitoru parādu, uzkrāto ieņēmumu, uzkrāto saistību, iespējamo saistību un iespējamo aktīvu novērtēšanas nosacījumus un metodes;
- krājumu grāmatvedības uzskaites un novērtēšanas metodes un kārtību, kādā finanšu pārskatā norāda ar tiem saistītās izmaksas un vērtības izmaiņas;
- kārtību, kādā novērtē un finanšu pārskatā norāda finanšu nomas un operatīvās nomas darījumus;
- u.c.(MK noteikumi Nr.775, 29.12.2015.).

Finanšu uzskaitē un pārskatu sagatavošana.

Likums Par grāmatvedību nosaka, ka uzņēmuma pienākums ir kārtot grāmatvedību, grāmatvedībai jāsniedz informācija noteiktiem šīs informācijas lietotājiem:

- uzņēmuma darbinieki, vadība īpašnieki;
- ārpus uzņēmuma esošajiem.

Finanšu grāmatvedībai ir šādi uzdevumi:

- paredzēt un kontrolēt naudas plūsmu; daudzumu, laika periodu un risku;
- novērtēt uzņēmuma vadības iepriekšējo darbību;
- noskaidrot valdības likumu un līgumu ievērošanu un izpildīšanu.

Šo mērķu sasniegšanai finanšu grāmatvedībā lieto tradicionālo divkāršās grāmatvedības sistēmu. Galvenie elementi ir bilance un grāmatvedības konti:

- konti iedalās divās stingri nodalītās grupās, ar īpašu uzdevumu katrai grupai;
- finansiālo rezultātu nosaka bez pašizmaksas aprēķināšanas, tieši salīdzinot ieņēmumus un izdevumus.

Finanšu Grāmatvedība galvenokārt reģistrē pagājušos darījumus un notikumus un to izmanto ārējiem pārskatiem. Šī grāmatvedība nodarbojas ar darījumu atspoguļošānu atbilstoši pieņemtajām koncepcijām un principiem, kā arī finanšu pārskatu sagatavošanu atbilstoši likumu

prasībām un grāmatvedības standartiem. Uzņēmuma vadītājs organizē grāmatvedības kārtošānu atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Finanšu grāmatvedība ir informācija un dati, kas iekļaujami finanšu pārskatos, kuri dalās iekšējos un ārējos pārskatos.

Iekšējie pārskati:

- pārskati, kurus veido sākotnējās uzskaites dokumenti;
- papildu, operatīvie pārskati, kuri nodrošina iekšējo kontroli.

Ārējie pārskati sastāv no šādām daļām:

- statistiskie pārskati, kurus sastāda un iesniedz nevis visi komersanti, bet tikai tie, kas iekļauti izvēlētajā statistisko komersantu grupā, ko kontrolē Latvijas Valsts statistikas komiteja;
- tekošie jeb nodokļu pārskati, tos sastāda un parasti iesniedz komersanti pēc katra mēneša vai ceturkšņa rezultātiem, šie pārskati iesniedzami par katru nodokļa veidu, kuru maksā komersants;
- gada pārskati ir galvenokārt ir gada pārskats, kā arī gada pārskatu formas par atsevišķiem nodokļiem;
- gada pārskats ir komersanta darbības pārskata un kontroles galvenā forma. Tas tiek sastādīts, no vienas puses, īpašniekiem, bet no otras, - nodokļu inspekcijai (Kusins un Zariņa, 2017).

Gada pārskata sagatavošanas vispārīgie principi:

- Divkāršā ieraksta princips. Viena un tā pati saimnieciskā operācija par vienu un to pašu summu tiek atspoguļota divas reizes savstarpēji saistītā grāmatvedības kontu sistēmā, viena konta debitā un cita konta kredītā, ievērojot uzņēmumā noteikto kontu plānu un saimnieciskā darījuma būtībai atbilstošu kontu korespondenci;
- Strādājoša uzņēmuma vai darbības turpināšanas princips. Tiek pieņemts, ka uzņēmumam nav nepieciešamības likvidēties vai būtiski samazināt darbības apjomus. Ja šāda iespējamība ir, uzņēmuma gada pārskatā posteņu novērtēšanai jāizmanto citi principi;
- Piesardzības princips. Ieņēmumi ir jānorāda tikai tad, kad tie jau saņemti vai to saņemšana ir droši paredzama, bet izdevumi jānorāda jau tad, kad tie paredzami. Tāpat jāaprēķina un jāņem vērā visas vērtības samazināšanās un nolietojuma summas neatkarīgi no tā, vai pārskata gads ir noslēgts ar peļņu vai zaudējumiem. Piesardzība nozīmē ievērot apdomību, veicot vajadzīgās aplēses nenoteiktības apstākļos, lai aktīvus vai ienākumus nenovērtētu par augstu, bet saistības vai izdevumus par zemu;
- Uzkrāšanas un saskaņošanas princips. Ieņēmumi un izdevumi jāatspoguļo, ņemot vērā to rašanās laiku, nevis naudas vai tās ekvivalentu saņemšanas vai izdošanas laiku, un tos iegrāmato un uzrāda to periodu finanšu pārskatos, uz kuru tie attiecas;
- Būtiskuma princips. Finanšu pārskatos jānorāda visi posteņi, kuri būtiski ietekmē gada pārskatu lietotāju novērtējumu vai lēmumu pieņemšanu.
- Saskaņotības vai salīdzināmības princips. Pārskata gadā jāizmanto tās pašas grāmatvedības un novērtēšanas metodes kā iepriekšējā pārskata gadā (vismaz divus gadus pēc kārtas). Tātad līdzīgu darījumu un citu notikumu finansiālo rezultātu novērtēšanai un parādīšanai ir jābūt konsekventai visā uzņēmumā un visā tā darbības laikā, ja vien nerodas svarīgi iemesli metožu maiņai. Metožu maiņas pamatojums jādod gada pārskata pielikumā.

- Formas pakļaušana saturam vai atspoguļošana pēc būtības. Uzņēmuma saimnieciskie darījumi jāiegrāmato un finanšu pārskatos jāatspoguļo, ņemot vērā to ekonomisko saturu un būtību, nevis tikai juridisko formu. Darījumu būtība ne vienmēr atbilst tam, kas šķietami izriet no to juridiskās vai iecerētās formas.
- Izmaksu princips. Iegūtie līdzekļi un saņemtie pakalpojumi sākotnēji ir jāuzskaita pēc to iegādes vai ražošanas izmaksām. Šis princips ir objektīvs tāpēc, ka līdzekļu novērtējums ir pamatots ar attaisnojuma dokumentiem un par tiem tika samaksāta vai arī ir jāsamaksā noteikta naudas summa (Apsīte, 2003).

Gada pārskata sastāvdaļu raksturojums.

Par katru pārskata gadu uzņēmumiem ir pienākums sagatavot gada pārskatu, kura struktūra, apjomus un saturs, kā arī sagatavošanas, pārbaudīšanas un iesniegšanas kārtība noteikta Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likumā. Saskaņā ar minēto likumu gada pārskats sastāv no finanšu pārskata un vadības ziņojuma.

Vadības ziņojumā tiek ietverta informācija teksta veidā, papildinot tekstu ar finanšu analīzes rādītājiem par uzņēmuma darbību, riskiem, rezultātiem pārskata gadā un plānoto attīstību nākotnē. Vadības ziņojumu sagatavo uzņēmuma vadība, pamatojoties uz finanšu pārskatā iekļauto informāciju. Vadības ziņojumu drīkst nesagatavot mikrosabiedrības, kurām finanšu rādītāji divus gadus pēc kārtas nepārsniedz divus no šādiem kritērijiem:

- Balances kopsumma – 350000 eiro;
- Neto apgrozījums – 700000 eiro;
- Vidējais darbinieku skaits pārskata gadā – 10 (Leibus u.c., 2018).

Vadības ziņojumā sniegto informāciju pamato ar vispusīgu un visaptverošu sabiedrības attīstības, darbības finansiālo rezultātu un finansiālā stāvokļa analīzi.

Minētajā analīzē iekļauj:

- finansiālo rezultātu rādītājus;
- galvenos sabiedrību un attiecīgo nozari raksturojošos nefinanšu rādītājus;
- atsaucis uz finanšu pārskatā norādītajām summām un papildu skaidrojumiem par tām.

Vadības ziņojumā sniedz ziņas arī par:

- turpmāko sabiedrības attīstību;
- pasākumiem pētniecības un attīstības jomā;
- sabiedrības savu akciju vai daļu kopumu;
- sabiedrības filiālēm un pārstāvniecībām ārvalstīs;
- finanšu instrumentu izmantošanu, ja tas ir būtiski sabiedrības aktīvu, saistību, finansiālā stāvokļa un peļņas vai zaudējumu novērtēšanai (.Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums, spēkā esoša redakcija).

Finanšu pārskats ir uzņēmuma sagatavots publiski pieejams dokuments, kurā tie iekļauti finanšu rezultāti par pārskata periodu un atspoguļots finansiālais stāvoklis pārskata perioda beigās, norādot arī attiecīgus iepriekšējā gada datus. Finanšu pārskats sastāv no bilances, peļņas vai zaudējumu aprēķina, naudas plūsmas pārskata, pašu kapitāla izmaiņu pārskata un finanšu pārskata pielikuma (Leibus u.c., 2018).

Bilance. Līdzekļus norāda bilances aktīvā, bet to avotus — bilances pasīvā. Bilances aktīva kopsummai jābūt vienāda ar bilances pasīva kopsummu (Virtuālā skola, 2018).

Peļņas vai zaudējumu aprēķins ir finanšu pārskata sastāvdaļa, kurā norāda sabiedrības ieņēmumus un izmaksas, kā arī pārskata gadā iegūto peļņu vai radušos zaudējumus.

Naudas plūsmas pārskats ir finanšu pārskatu sastāvdaļa, kuras posteņos atsevišķi norāda naudas plūsmas, kas radušās no sabiedrības pamatdarbības, ieguldīšanas darbības un no finansēšanas darbības, kā arī naudas un tās ekvivalentu pieaugumu vai samazinājumu un atlikumus. Naudas plūsmas pārskata sagatavošanai var izmantot tiešo metodi un netiešo metodi. Naudas plūsmas posteņos norāda bruto summas.

Pašu kapitāla izmaiņu pārskats ir finanšu pārskata sastāvdaļa, kurā sniedz datus par sabiedrības pašu kapitāla un tā sastāvdaļu apjoma izmaiņām noteiktu saimniecisko darījumu ietekmē pārskata gadā, kā arī par šā perioda peļņas vai zaudējumu kopsummā, tajā ietverot arī tieši pašu kapitālā ieskaitītās vai no tā norakstītās summas.

Finanšu pārskata pielikums ir finanšu pārskata sastāvdaļa, kurā sabiedrība sniedz skaidrojumu, salīdzinājumus, detalizācijas un pamatojumus saistībā ar citās finanšu pārskata sastāvdaļās norādīto informāciju, kā arī papildu informāciju, kas nepieciešama patiesa un skaidra priekšstata sniegšanai. Visas sabiedrības neatkarīgi no tā, pie kuras sabiedrību kategorijas tās pieder, papildus citai šajā likumā noteiktajai informācijai finanšu pārskata pielikumā sniedz vismaz šādu informāciju:

- par pieņemto grāmatvedības politiku un tās atbilstību pieņemumam, ka sabiedrība darbosies arī turpmāk, kā arī par jebkurām būtiskām izmaiņām pieņemtajā grāmatvedības politikā un šo izmaiņu ietekmi uz finanšu pārskatu;
- visu bilancē neiekļauto finansiālo saistību, sniegto garantiju vai citu iespējamo saistību kopsummā;
- par ieņēmumu vai izmaksu posteņiem, kas radušies tādu notikumu vai darījumu rezultātā, kuri nepārprotami atšķiras no sabiedrības parastajām darbībām un kuru bieža vai periodiska atkārtošana nav gaidāma, to summām un veidu;
- informāciju par būtiskiem notikumiem pēc bilances datuma, kuri nav iekļauti bilancē vai peļņas vai zaudējumu aprēķinā. U.c. (.Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums, spēkā esoša redakcija).

Inventarizācija.

Inventarizācija ir gada pārskata pamats. Tā kalpo, lai pārbaudītu gada pārskata posteņu esamību un veiktu to novērtējumu, un precizētu grāmatvedības datus, izlabojot pārskata gada laikā pieļautās kļūdas.

Inventarizācijai pakļauti:

- Ilgtermiņa ieguldījumi (pamatlīdzekļi, vērtspapīri u.c.);
- Apgrozāmie līdzekļi;
- Ārpusbilances aktīvi;
- Atbildīgā glabāšanā nodotie krājumi;
- Krājumi, kas atrodas pārstrādes vai remonta procesā.

Inventarizācijas galvenie uzdevumi:

- Precizēt uzskaites datus, lai tie atbilstu visu vērtību faktiskajam atlikumam;
- Salīdzināt preču – materiālo vērtību – un naudas līdzekļu faktisko atlikumu ar uzskaites datiem;

- Pamatot krājumu novērtējumu un uzrādīšanu bilancē, ievērojot pārskata perioda izmaiņas šo krājumu daudzumā un vērtībā;
- Pārbaudīt vērtību glabāšanas noteikumu ievērošanu;
- Atklāt neizmantotos materiālus, rezerves daļas, inventāru un neuzstādītās iekārtas;
- Pārbaudīt, vai norēķini un visi citi bilances posteņi atbilst īstenībai (Apsīte, 2003).

Inventarizāciju veic atbilstoši dokumentiem un kontos uzskaitītajai informācijai tā, lai būtu iespēja konstatēt aktīvu zudumus un arī neuzskaitītos atlikumus. Ķermenisku aktīvu, piemēram, pamatlīdzekļu un krājumu, inventarizāciju veic, nosakot īpašuma vai lietojuma objektu apjomu dabā un salīdzinot tos ar grāmatvedībā reģistrētajiem datiem. Inventarizējot krājumus vai pamatlīdzekļus, salīdzina objektu daudzumu un novērtē objekta lietošanas ilgumu un kvalitāti. Debitoru prasījumu un kreditoru saistību summas salīdzina ar debitoriem un kreditoriem. Nemateriālo ieguldījumu un citu bezķermenisko lietu, kā arī prasību un parādu summas inventarizē, to apjomu pārbaudot saskaņā ar attiecīgajiem dokumentiem. Par inventarizāciju veikšanu ir atbildīga uzņēmuma vadība. Vadība vismaz reizi gadā, sagatavojot finanšu pārskatu, izdod rīkojumu par inventarizāciju veikšanu. Ja grāmatvedības dati nodrošina ticamus posteņu atlikumus bilancē, inventarizācijas drīkst veikt trīs mēnešus pirms pārskata perioda beigām un mēnesi pēc pārskata perioda beigām. (Leibus u.c., 2018).

Metodoloģija

Darbā izmantotie literatūras un informācijas avoti: Latvijas Republikas normatīvo aktu bāze, mācību un teorētiskā literatūra, kas attiecas uz Gada pārskata sastādīšanu un grāmatvedību kopumā, uzņēmuma iekšējo dokumentāciju, kā arī uzņēmuma Gada pārskatus laika posmā no 2017. gada 1. augusta līdz 2018. gada 31. jūlijam. Tika apzināti un analizēti būtiskākie normatīvie akti un citi informācijas avoti, kas attiecas uz tematu. Darbā izmantotās metodes: datu savākšana un literatūras analīze; dokumentu un citu informācijas avotu analīze un aprakstošās statistikas un sintēzes metodes. Veikta galveno finanšu rādītāju analīze.

Rezultāti

Informācija par uzņēmumu.

Izvērtējamais uzņēmums dibināts 2001. gadā, tā galvenie darbības virzieni ir jauna un lietota komerctransporta tirdzniecība, rezerves daļu tirdzniecība un autoserviss visu marku komerctransporta vienībām. Uzņēmums klientiem piedāvā pilna servisa nomu, kas sevī ietver iznomāto vienību remontu, ja nomas periodā rodas šāda nepieciešamība. Uzņēmuma 2018. gada apgrozījums ir 7.2 miljoni eiro, uzņēmumā gadā vidēji strādā 11 darbinieki. Uzņēmuma gada pārskata periods sākas 01.08. un aptver 12 mēnešus, pārskata beigu datums ir noteikts 31.07., kas atbilst likuma "Par grāmatvedību", 14.panta prasībām. Sabiedrība atbilst mazas sabiedrības statusam. Kā norādīts uzņēmuma finanšu pārskata pielikumā, sabiedrība, sastādot gada pārskatu, ievēro sekojošus principus, kas atbilst likuma "Par grāmatvedību" un "Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma" prasībām:

- Finanšu pārskats ir sagatavots atbilstoši Latvijas Republikas likumam "Par grāmatvedību" un "Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likumam".
- Peļņas vai zaudējumu aprēķins ir sagatavots atbilstoši izmaksu funkcijai.
- Finanšu pārskats ir sagatavots, pamatojoties uz sākotnējām iegādes izmaksām.

Pielietotie grāmatvedības principi atbilst normatīvo aktu prasībām.

Saskaņā ar autores novērojumu, uzņēmums, pirms finanšu gada slēgšanas veic visu aktīvu inventarizāciju, kad uzņēmumam piederošie aktīvi tiek uzskaitīti dabā. Grāmatvedības dati tiek

salīdzināti ar debitoriem, ar kuriem bijuši darījumi attiecīgajā periodā, taču datu salīdzināšana ar kreditoriem notiek tikai pēc auditoru pieprasījuma ar lielākajiem kreditoriem. Nesalīdzinot atlikumus ar visiem kreditoriem, nav iespējams konstatēt iespējamās nesakritības finanšu datos par attiecīgo periodu un līdz ar to netiek ievērotas normatīvo aktu prasības.

Galveno finanšu rādītāju analīze.

Horizontālo analīzi izmanto finanšu pārskata pozīciju salīdzināšanai, lai izrēķinātu naudas vai procentu izmaiņas finanšu pārskatu lielumos pa periodiem. Pēc horizontālā analīzē apkopotās informācijas var secināt:

- 2017. gada nemateriālie ieguldījumi pret 2016. gada nemateriālajiem ieguldījumiem pieauguši par 934.69%, kas būtu skaidrojams ar pareizāk izvēlētu grāmatvedības posteni, grāmatojot tādas nemateriālos ieguldījumus kā datorprogrammu licences. Līdz šim šādi ieguldījumi daļēji tikuši grāmatoti pārskata gada saimnieciskajos izdevumos. Autore secina, ka uzņēmumam nav pilnīgi izstrādāta ilgtermiņu ieguldījumu politika.
- Pamatlīdzekļu dinamikā vērojamas izmaiņas 2018.gadā, kad pieaugums sasniedz 56.83% salīdzinājumā ar 2017. gadu. Izmaiņas skaidrojamas ar mātes uzņēmuma prasību izveidot lielāku pamatlīdzekļu (iznomājamo vienību) sastāvu, papildinot novecojušo nomas parku ar jaunām vienībām ar augstu iegādes vērtību.
- 2018. gadā būtiski palielinājušies krājumi, vērojams 92.95% pieaugums attiecībā pret iepriekšējo gadu, kas skaidrojams ar to, ka uzņēmums pieņēmis konceptuālu lēmumu Latvijā izvietot Baltijas Valstu rezerves daļu centrālo noliktavu, tomēr jāņem vērā, ka daļu krājumu veido arī pārdošanai iegādātās transporta vienības.
- Debitoru parādu samazinājums par 34.73% 2018.gadā pret iepriekšējo periodu skaidrojams ar stingrākas debitoru parādu politikas ieviešanu uzņēmumā.
- Aprēķinātais debitoru aprites koeficients liecina, ka debitoru parādu atgūšanas dienu skaitam ir tendence samazināties, taču vēl joprojām nav sasniegts grāmatvedības politikā noteiktais debitoru parādu atgūšanas laiks.

Bilances un Peļņas vai zaudējumu aprēķina vertikālās analīzes mērķis ir atsevišķu posteņu īpatsvara noteikšana attiecībā pret uzņēmuma bilances vērtību vai attiecībā pret neto apgrozījumu. Pēc uzņēmuma bilances vertikālā analīzē apkopotās informācijas var secināt:

- Pamatlīdzekļu apjoms attiecībā pret bilances aktīviem katrā periodā pieaug, ko var saistīt ar uzņēmuma nomas parka paplašināšanu, pievienojot tam jaunas vienības ar augstu iegādes vērtību, operatīvajā līzīngā bijušo komerctransporta vienību izpirkšanu.
- Debitoru parādu apjoma samazinājums skaidrojams ar stingrākas debitoru politikas ieviešanu koncerna uzņēmumos.
- Īstermiņa un Ilgtermiņa kreditoru posteņu izmaiņas skaidrojamas ar koncerna pieņemto lēmumu aizņēmumus no radniecīgām kompānijām pārklasificēt no ilgtermiņa uz īstermiņa saistībām.

Uzņēmuma peļņas vai zaudējumu pārskatu vertikālā analīzē apkopotās informācijas var secināt:

- Pārskata gadu peļņa 2015. un 2016. gadā bijusi negatīva jeb bijuši zaudējumi, ko ietekmējušas saimnieciskās darbības izmaksas (tai skaitā debitoru parādu norakstījumi) taču sākot ar 2017. gadu uzņēmums ir sācis gūt peļņu, kas norāda uz uzņēmuma izaugsmi.
- Bruto peļņa 2017. un 2018. gadā palielinājusies attiecībā pret 2015. un 2016. gadu, kas ļauj secināt, ka uzņēmuma saimnieciskās darbības efektivitātei ir tendence pieaugt.

Likviditātes rādītāju analīzes palīdzību tiek vērtēta uzņēmuma maksātspēja. Veicot uzņēmuma

likviditātes koeficientu aprēķinu, autore secina, ka šie parametri uzņēmumā liecina par zemu likviditāti, kas nozīmē, ka uzņēmums nespēj segt savas īstermiņa saistības ar savā rīcībā esošajiem apgrozāmajiem/naudas līdzekļiem. Absolūtās likviditātes koeficients 2018. gadā sastāda 0.1, kas ir ieteiktās normas zemākā robeža; uzņēmuma kopējās likviditātes koeficients, kas ar katru periodu samazinās, šobrīd sasniedz vien 0.7.

Aprēķinot uzņēmuma maksātspējas koeficientu (2018.g. – 0.3 no ieteicamajiem 1), tāpat vērojamas negatīvas iezīmes, analizējot likviditātes un maksātspējas rādītāju atsevišķi, uzņēmums parāda maksātspējas pazīmes. Taču vērtējot šos rādītājus, jāņem vērā kā veidojušās uzņēmuma īstermiņa saistības, kuras lielākoties veido aizņēmums no mātes kompānijas.

Rentabilitāte ir uzņēmuma darbības efektivitātes rādītājs. Rentabilitāti nosaka, uzņēmuma neto peļņu dalot ar neto apgrozījumu, ar uzņēmuma kopējo vai pašu kapitālu vai ar aktīvu kopsummu. Rentabilitāti izsaka procentos, jo augstāks procentu līmenis, jo uzņēmuma darbība ir efektīvāka. Veicot rentabilitātes rādītāju aprēķinu, autore secina:

- ka uzņēmuma 2015. un 2016. saimniecības gados, komerciālās un operatīvās darbības rentabilitāte ir bijusi negatīva, kas izskaidrojams ar saimnieciskās darbības zaudējumiem šajos gados.
- Bruto peļņas rādītāji parāda, ka visos apskatītajos periodos uzņēmuma saimnieciskās darbība efektivitāte bijusi rentabla.

Gan uzņēmuma bruto peļņai, gan neto peļņai ir tendence palielināties, kas kopumā liecina par uzņēmuma pozitīvu izaugsmi. 2018. gadā apgrozījuma un bruto peļņas attiecība parāda, ka uzņēmuma pārdošanas izdevumu un cenu politika ir efektīva.

Secinājumi

1. Analizējamā uzņēmuma gada pārskata struktūra atbilst Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma prasībām.
2. Inventarizācijas norise tikai daļēji atbilst normatīvo aktu prasībām, jo netiek salīdzināti dati ar visiem uzņēmuma kreditoriem.
3. Veicot pētāmā uzņēmuma likviditātes koeficientu aprēķinu, autore secina, ka šie parametri uzņēmumā liecina par zemu likviditāti, kas nozīmē, ka uzņēmums nespēj segt īstermiņa saistības ar savā rīcībā esošajiem apgrozāmajiem/naudas līdzekļiem.
4. Autore secina, ka vēl joprojām nav sasniegts ieteicamais debitoru parādu atgūšanas laiks, lai gan debitoru parādu aprites dienu skaits samazinājies 2018. gadā līdz 31 dienai.
5. Autore secina, ka lielāka daļa no pārkvalificētā īstermiņa kreditoru sastāva ir uzņēmuma aizņēmums no radniecīgajiem uzņēmumiem.
6. Uzņēmuma bruto peļņai, gan neto peļņai ir tendence palielināties, kas kopumā liecina par uzņēmuma pozitīvu izaugsmi.
7. 2018. gadā apgrozījuma un bruto peļņas attiecība parāda, ka uzņēmuma cenu politika ir efektīva.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums (spēkā esošā redakcija). Latvijas Vēstnesis 222 (5540), 12.11.2015. [skatīts 23.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/277779-gada-parskatu-un-konsolideto-gada-parskatu-likums>

Kusins J., Zariņa V. (2018). Gada pārskats un iepriekšējo periodu kļūdas. Palīgīdzeklis grāmatvežiem. Rīga: Biznesa augstskola Turība.

Leibus I., Pētersone I., Jesemčika A., Svarinska A., Grigorjeva R. (2018). Finanšu grāmatvedība. Atkārtots un atjaunots 2. izdevums. Rīga: Lietišķās informācijas dienests.

Likums "Par grāmatvedību" (spēkā esošā redakcija). Ziņotājs, 44/45, 12.11.1992., Diena, 202, 27.10.1992. [skatīts 23.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=66460>

LR Ministru kabineta 2015.gada 22. decembra noteikumi Nr.775 "Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma piemērošanas noteikumi" (spēkā esoša redakcija). Latvijas Vēstnesis, 253 (5571), 29.12.2015. [skatīts 26.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278844-gada-parskatu-un-konsolideto-gada-parskatu-likuma-piemerosanas-noteikumi>

LR Ministru kabineta 2003.gada 21. oktobra noteikumi Nr.585 "Noteikumi par grāmatvedības kārtošānu un organizāciju" (spēkā esoša redakcija). Latvijas Vēstnesis, 151 (2916), 29.10.2003. [skatīts 17.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=80418>

Saksonova S. (2006). Uzņēmuma finanšu vadības praktiskās metodes. Rīga: Merkūrijs Lat.

Apsīte I. (2003). Uzņēmuma gada pārskats. Rīga: Lietišķās informācijas dienests.

Uzņēmuma (2015-2018). Gada pārskati par periodiem.

Uzņēmuma (2016). Grāmatvedības politika.

ToTCOOP+i Projekts (2015). Finanšu pārskatu analīze. Finanšu pārskati. [skatīts 15.12.2018.]. Pieejams: <http://talmaciba.llkc.lv/mod/resource/view.php?id=1273>

Virtuālā skola (2018). Ekonomika, Uzņēmums un komercdarbība, Grāmatvedība. [skatīts 30.11.18.]. Pieejams: <https://www.uzdevumi.lv/p/ekonomika/10-12-klase/uznemums-un-komercdarbiba-2158/re-b0bb5da8-343a-44ff-a185-e4e0bb2d0e8b>

Vladislavs Ivanovs¹, Jolanta Millere², Jeļena Andrejeva³. ALTERNATĪVĀS DEGVIELAS UZPILDES STACIJAS

¹Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma "Biznesa ekonomika", vladisivankov@gmail.com

²Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma "Biznesa ekonomika", millere.jolanta@inbox.lv

³Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma "Biznesa ekonomika", apion@inbox.lv

Zinātniskais vadītājs: Dr.oec., profesore Vita Zariņa

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Dīzeļdegvielas cenu pastāvīgs palielinājums, gāzes izplūdes emisijas ar vien augstāku ekoloģisku prasību standartu piemērošana, kā arī stingras prasības pieļaujamā skaņas lieluma ierobežošana gan pilsētās, gan arī ārpus tām - šie faktori ļoti pastiprināti ietekmē transporta uzņēmumu ekonomisko efektivitāti, kā arī šiem ir liela ietekme no finanšu puses. Eiropas Savienības (turpmāk - ES) 2014/94/EU Eiroparlamenta direktīva par alternatīvu enerģijas avotu un arī degvielas ieviešanu masu izmantošanā, paredz arī degvielas uzpildes stacija (turpmāk - DUS) tīkla izveidi tieši priekš sašķidrinātā dabasgāze (turpmāk - SDG) transporta, kas atradīsies gar Eiropas Transporta tīkliem (turpmāk - TEN-T) transporta mezglu, pie tām direktīva paredz, ka attālums starp stacijām nedrīkst pārsniegt 400 km. Šī direktīva tiek uzskatīta par vērā ņemamu motivāciju aktīvāk ieviest SDG degvielas izmantošanu ES valstīs un aktīvāk ieviest un izmantot SDG transportu.

Pētījuma mērķis: Izveidot Eiropas standartiem atbilstošu alternatīvu degvielas uzpildes staciju un veikt analīzi par ieguvumiem no alternatīvas degvielas stacijas izveides Latvijā transporta nozares vajadzībām.

Pētījuma metodes: Literatūra, Sekundāro datu analīze, Grafiskā analīze, Dokumentu analīze, Ekspertu intervija

Sasniegtie rezultāti: Alternatīvas degvielas uzpildes stacijas ļaus Latvijā izmantot ekoloģisko tīru tehniku, un atklāt tranzīta ceļus tai teknikai uz kaimiņvalstīm, kas arī paaugstinās transporta plūsmas rādītājus un veiks pirmo soli paredzamā nākotnē. SDG spētu samazināt izdevumus, nodrošināt uzņēmumam ekoloģiskās un ekonomiskās prasības, kļūst par visai piemērotu un visai pievilcīgu alternatīvu dīzeļdegvielai. Pēc darba autoru aprēķiniem, tas ļaus pilnībā atmaksāt visus izdevumus, kas bija izceltas izveides procesa gaitā pēc 4 gadiem.

Atslēgas vārdi: sašķidrinātā dabasgāze; degvielas uzpildes stacija.

Ievads

Transporta nozarei ir nozīmīga loma valsts pastāvēšanā, ņemot vērā Latvijas izdevīgu ģeogrāfisko atrašanās vietu. Katru gadu transporta nozare ienes valsts budžetā simtiem miljoniem eiro. Tagad nevar iedomāties, kāda būtu mūsu zeme, ja tās uzņēmēji nebūtu izveidojuši transporta nozari par tādu, kādu mēs to šodien pazīstam. Mūsdienu transports ir visur, un tieši tāpēc bez degvielas tehnika vienkārši apstātos, kas ietekmētu visu mūsu valsts darbību. Un ir saprotams, ka galvenais transporta dzinējspēks un avots ir nafta, vai, nosaucot to konkrētāk, naftas produkti - benzīns vai nu arī dīzeļdegviela. Pašlaik Latvijā no visiem valstī reģistrētiem transportlīdzekļiem tieši 63.3% vai 507339 transporta vienības, kā degvielu izmanto tieši dīzeļi, un 30.1% vai, 241302 transporta vienības, kā degvielu izmanto benzīnu, un 6.5%, jeb 52206 transporta vienības, izmanto benzīnu apvienojumā / kopā ar propāna vai naftas gāzi. Palikušie 0.1% no visām transporta vienībām darbojas pateicoties vai nu elektrībai, vai nu gāzei. Bet, visi šie produkti ir nepieciešami tāpēc, lai tehnika varētu strādāt, bet tanī pašā laikā tie ir bīstami cilvēka veselībai. Nav noslēpums, ka liela daļa no oglekļa oksīda (turpmāk - CO₂) izmešu skaita ir tieši degvielas produktu avots, tātad izmešu vaininieks savā, ziņa ir tieši transports, it īpaši – smagās kravas automašīnas. Pēc pēdējiem zinātniskiem aprēķiniem, smagās kravas tehnika rada ap 25% no transporta nozares izmešiem,

vai 6% no kopējās ES emisijas skaita gadā. Tā piemēram no 89211 kravas auto, 84518 vai 94.7% darbojas uz dīzeļdegvielas, kas ir bīstama ne tikai CO₂ dēļ, bet arī Slāpekļa oksīdi (turpmāk – NOX). Pēc zinātnieku veiktiem pētījumiem, tieši NOX izmešu dēļ, katru gadu pasaulē mirst ap 40 000 cilvēku, kuriem rodas veselības problēmas, ko izraisa NOX. Ar katru gadu, auto ražotāji cenšas izgudrot instrumentu, kas varētu maksimāli minimizēt šo kaitīgo iedarbību un samazināt kaitīgu vielu klātbūtni un šo vielu ietekmi uz vidi. No kā arī varam secināt, ka, jo vecāka tehnika, jo tai ir lielāks degvielas patēriņš, mazāk moderns aprīkojums, galarezultātā, vecākai teknikai ir lielāki izmešu apjomi, un kas ietekmē arī tādu lietu kā - jo vairāk kaitīgu izmešu, jo lielākas ir sankcijas, un šie vecāki transportlīdzekļi maksā lielākas nodevas, un dažādās Eiropas lielpilsētās tiem vispār ir aizliegts iebraukt pilsētas centrā. Latvijā vidējais vecums kravas teknikai ir 11.89 gadi, autobusiem 12.27, un vieglajiem auto tie ir 14.09 gadi. Turpmāk plānots, ka ES arī turpmāk plāno pakāpeniski tikai paaugstināt nodevas vecajai teknikai, lai paātrinātu iekārtu modernizācijas procesus. ES un Latvijā nepieciešams veikt alternatīvo degvielu savstarpējo salīdzinājumu, tai skaitā, arī no CO₂ emisiju aspekta, kur tiks analizēti galvenie šķēršļi alternatīvo degvielu ieviešanai Latvijā, paveiktie un vēl veicamie pasākumi, lai izsvērti un efektīvi attīstītu alternatīvo degvielu infrastruktūru - ar nolūku samazināt siltumnīcefektu gāzes emisijas šajās nozarēs. Arī viens no projektiem paredz nomainīt aprēķinu par CO₂ samaksu. Ja tagad transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis ir atkarīgs no automašīnas ražošanas gada, dzinēja tilpuma un svara, tad nākotnē aprēķinos tiktu ņemti vērā papildus parametri, tas ir – atkarībā no tā, cik liels ir mašīnas nobraukums gada laikā. Tāda politika eksperimentālā veidā darbojas dažās ES lielpilsētās un Amerikas Savienotās Valstīs (turpmāk – ASV) štatos.

Degvielu mazumtirdzniecību tirgus analīze

Ņemot vērā nepieciešamību ievērot dažāda veida augstu “agile” vai elastīgu pieeju, gan arī vairākus ekonomiskus un arī ekoloģiskus faktoros, SDG kļūst par visai piemērotu un visai pievilcīgu alternatīvu dīzeļdegvielai. Pie tam, SDG degvielas cena ir lētāka, nekā tradicionālie degvielas veidi. Salīdzinot ar konvenciālo degvielu, SDG kļūst par vērā ņemamu alternatīvu, kas spēs nodrošināt uzņēmumam ekoloģiskās un ekonomiskās prasības, tātad šīs degvielas veids ir kļuvis interesants ne tikai vien loģistikas un autotransporta industrijā, bet arī ūdens un jūras transporta jomā, dzelzceļa uzņēmumos un visa veida mašīnu transporta jomā. SDG izmantošana spēlēs lielu un svarīgu lomu uz pasaules gāzes pieprasījuma. Ar 2020. gada 1. janvāri tiek pastiprinātas prasības attiecībā uz sēras maisījumu maksimāli atļaujamo proporciju jūras transportā, samazinot šo attiecību no 3.5% uz 0.5%, kas noteikti pozitīvi ietekmēs gan ekoloģiju, gan arī apkārtējo vidi un cilvēku veselību. Kuģu īpašniekiem jau tagad ir jāpieņem svarīgs lēmums - pārorientēties uz daudz dārgākas degvielas izmantošanu ar mazāku sēras, piejaukumu, vai arī meklēt alternatīvas. Un viena no šīm alternatīvām ir SDG.

Pasaules līderi vairākkārt esot paziņojuši, ka līdzīgus pasākumus ir nepieciešams attiecināt arī uz virszemes transportu. Tā kā transporta joma ir cieši saistīta gan ar enerģētikas sektoru, gan arī vidi, starptautiski panāktās vienošanās emisiju samazināšanai šajos sektoros tieši ietekmē arī transporta jomu. Ņemot vērā prognozes par nevēlamajām klimata izmaiņām, starptautiskajos forumos emisiju samazināšana tautsaimniecības sektoros kļuvusi par ļoti aktuālu tēmu. Ir izstrādātas vairākas starptautiska līmeņa vadlīnijas un stratēģijas, kuru mērķis ir, energoresursu efektivitātes veicināšana ar mērķi samazināt emisijas t.sk. arī autotransporta jomā. Tas viss arī tiešā veidā ietekmēs naftas pārstrādes jomu visā pasaulē - tātad arī būs zināma ietekme par degvielas cenu palielinājumu.

Pēc ES Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācijas koda 47.30 – saskaņā ar kurām iespējams klasificēt institucionālās vienības un tautsaimniecības sektoros, pašlaik Latvija darbojas 117 uzņēmumi, kuri nodarbojas ar degvielas mazumtirdzniecību degvielas uzpildes stacijās (Lursoft). Šajā klasē ietilpst - automobiļu un motociklu degvielas mazumtirdzniecība, kā arī automobiļu smērvielu un dzesēšanas līdzekļu mazumtirdzniecība. No 117 uzņēmumiem, Latvijā darbojas ap 600 DUS, kas tikai paaugstina konkurenci tirgū. Konkurence joprojām saglabājas sīva, un to

pastiprina ne tikai esošo tirgus līderu aktivitātes, nerimstošā tirgus konsolidācija, bet arī jaunu spēlētāju ienākšana tirgū," skaidroja uzņēmuma vadītājs. Pēdējos gados, pieaug tendence, kad uz DUS brauc ne tikai, lai uzpildītu mašīnu, bet arī ar mērķi iepirkties, nopirkt kafiju vai citu nepieciešamo preci. Arī viens no jaunajiem un vietējiem mazumtirgotājiem - "Kool Latvija" ienāca tirgu, ne tikai piedāvājot nopirkt degvielu, bet kā arī piedāvājot veikalu ar precī, ar ko uzņēmums kļuvis pazīstams un spējis uzlabot savu rentabilitāti, un plānots, ka nākotnē tas tikai attīstīsies, atverot jaunus DUS. Vislielākie no degvielas mazumtirdzniecības pārdevējiem 2017. gadā Latvijas tirgū ir redzami tabulā 1.

1. tabula. Vislielākie degvielas mazumtirdzniecības pārdevēji (Avots: Lursoft)

Nº	Nosaukums	2017. g. neto apgrozījums, tūkst. EUR	2017. g. peļņa, tūkst. EUR
1.	Circle K Latvia, SIA	387473	21349
2.	NESTE LATVIJA, SIA	280492	9807
3.	VIRŠI-A, AS	148438	3109
4.	EAST-WEST TRANSIT, SIA	145633	987
5.	VIADA Baltija, AS	135106	-228
6.	ARIS BALTIJA, SIA	68891	432
7.	ASTARTE-NAFTA, SIA	42273	1185
8.	AUGSTCELTNE, SIA	23081	940
9.	Latvijas nacionālā naftas kompānija, SIA	19695	-165
10.	GOTIKA AUTO, SIA	18381	122

Mūsdienās eksistē tendence, kad klientiem tiek piedāvāts nopirkt precī kā franšīzes pārstāvjiem, dažiem ar to veicas, dažiem pat franšīzes laba reputācija neļauj aizēnot pārstāvja reputāciju. Kā, piemēram, SIA Augstceltne, kurš ir Circle K franšīzes pārstāvis, kurš strādāja 2017. gada ar 4,07% rentabilitāti, vai arī cits piemērs - skumji pazīstams un skandalozais Trest vai SIA "TREST OIL". Kad, Trest DUS lēnām kļuva par "Shell" (BFRP Finance, SIA), droši vien uzņēmuma valde cerēja, ka pasaules zināms degvielas piegādātājs varēs palīdzēt un paaugstināt rentabilitāti. Bet, kā rezultāts - slikta Trest reputācija nav aizmirstama, un, braucot garām Shell, var pamanīt, ka, DUS, nestrādā, "tehnisku iemeslu dēļ". Kā arī paaugstinājās Viada izdevumi, un no tirgu, pazudis "Lukoil Baltika R", kas ir, saistīts ar to, ka Krievijas uzņēmums izvēlēties aiziet no Latvijas tirgus, un uzpildes stacijas iegādājies uzņēmums Viada, sakarā ar ko arī izdevumi kāpuši augšā. Bet - perspektīvā plānots, ka nākotnē Viada ieguvums būs lielāks, apgrozījuma izaugums, kā rezultātā visi izdevumi būs iztērēti ar labu nodomu.

Pagaidām, neviens no 117 uzņēmumiem, kurs darbojas degvielas mazumtirdzniecībā, publiski nepārdod sašķidrināto dabas gāzi. Plānots, ka "Virši A" 2019. gadā Jēkabpilī atvērs publisko uzpildes staciju, kura atļaus iedzīvotājiem iegādāties saspiesto dabas gāze vai saspiešanās, dabas gāzes (turpmāk - CNG). Šīs uzpildes stacijas ļaus paaugstināt transporta plūsmu no Austrumiem. Pašlaik, CNG smagās kravas tehnikas ražotāju nav daudz, vieni no tiem ir Iveco un Scania, kuri piedāvā vilcēju ar CNG baloniem, kuriem, maksimālais nobraukums ir līdz 570 km.. Ņemot vērā, ka pašlaik Krievijas tranzīta ceļā vistuvākā CNG uzpildes stacija ir Maskavas pierobežā, un attālums no Jēkabpils līdz Maskavai ir ap 800 km, mašīnas nebūs spējīgas izpildīt pasūtījumu. No citas puses, mašīnas varēs aizbraukt līdz Minskai, kur attālums no Jēkabpils ir 400km. Un Minskā jau ir uzceltas CNG stacijas, kas ļaus uzpildīt mašīnu, lai atbrauktu atpakaļ. Bet, svarīgs faktors ir tāds, ka visticamāk cena starp CNG Latvijā salīdzinot ar CNG Baltkrievijā ir divas reizes, ja pat ne trīs reizes, lielāka. Tā kā Latvijā uzpildes staciju nav, noteikt detalizētu cenu nav iespējams, bet diez vai šī stacija Baltkrievijai būs interesanta. Un tas pats ar Krieviju, ja pat kaut kad blakus robežai būs uzcelta stacija, vienalga cena Krievijā uz gāzi būs lētāka, kā rezultātā arī vietējie uzņēmēji un klienti, braucot uz Krieviju, gribēs maksimāli uzpildīt tehniku Krievijā, un uzpildīties

Jēkabpilī, braucot atpakaļ - maksimāli maz, lai pietiktu aizbraukt uz DUS. Kā rezultātā transporta plūsma izaugs, bet ne tik lielos apmēros, cik tas varētu teorētiski izaugt - ja DUS ar SDG tiktu uzcelta uz TEN-T ceļiem nevis Jēkabpilī, lielā attālumā no TEN-T ceļiem, tas neļaus arī transportam no ES uzpildīties.

Nemot vērā Eiropas Savienības dalībvalstu noteiktās prasības sašķidrinātās dabasgāzes degvielas uzpildes infrastruktūrai, ir ļoti liela iespēja, ka tieši sašķidrināta dabasgāze kļūs par starptautiski izplatītāko degvielas veidu. Līdz 2025. gadam uzstādīts mērķis ES galveno autoceļu tīklu noklāt ar sašķidrinātās dabasgāzes degvielas uzpildes stacijām ik pēc vismaz 400 kilometriem. Turpināt aktīvu darbu, lai līdz 2030. gadam uz pusi tiktu samazināta no fosiliem avotiem iegūtas degvielas automobiļu izmantošana pilsētas transportā; līdz 2050. gadam, pakāpeniski tiktu pārtraukta to izmantošana pilsētās; līdz 2030. gadam, lielākajos apdzīvotajos centros, panākta, pilsētu loģistiku praktiski bez CO₂ emisijām. Līdz ar to, var secināt, ka nākotnē tikai radīsies jaunas regulas un prasības, ar kuriem patērētāji būs spiesti pārsēties uz zaļāku un ekonomiskāku tehniku, vai turpināt braukt ar jaudīgu auto, un maksāt par to vairāk. Droši var pateikt, ka drīz arī Latvijā durvis vērš DUS, kas piedāvās klientiem iegādāties SDG, kā rezultātā vidējiem un lieliem uzņēmumiem, kuri darbojas ar kravu pārvadājumiem, tiks norādīta nepieciešamība mainīt dīzeļi uz SDG. Jautājums tikai - kas būs pirmais, vai pazīstamais Equinor (bijušais Statoil, kurš nomainījis savu nosaukumu, lai turpmāk tam nebūtu asociācijas ar "oil", kurš turpmāk, nākotnē, plāno attīstīt saules, gaisa un gāzes enerģiju) vai cits, kuriem pietiks drosmes ienākt tirgū un pierādīt, ka mēs varam arī to izdarīt.

Metodoloģija

Darba sagatavošanas procesā tika izmantotas dažādas pētījumu metodes: sekundāro datu analīze - lai iegūtu visaptverošu informāciju par degvielas mazumtirdzniecības nozari, tās rādītājiem un uzņēmumiem, kuri darbojas šajā nozarē, kā arī darba autori veikuši analīzi par publiski pieejamiem statistikas rādītājiem. Ekspertu intervija - lai iegūtu nozares ekspertu viedokli tika veikta telefoniski - intervija ar trīs lielākajiem jūras aģentiem - pārstāvjiem Latvijā, kā arī diviem kravu pārvadājumu uzņēmumiem, jautājot, vai tie saredz nākotnes perspektīvas saskaņā ar iespējamo dabas gāzes enerģijas avotu / degvielas ienākšanu Latvijas tirgū. Dokumentu analīze - tika veiktas, analīzes, izskatot ES dokumentus, un Latvijas Republikas likumus, kas regulē tālāko degvielas mazumtirdzniecības attīstību un cenu politiku..

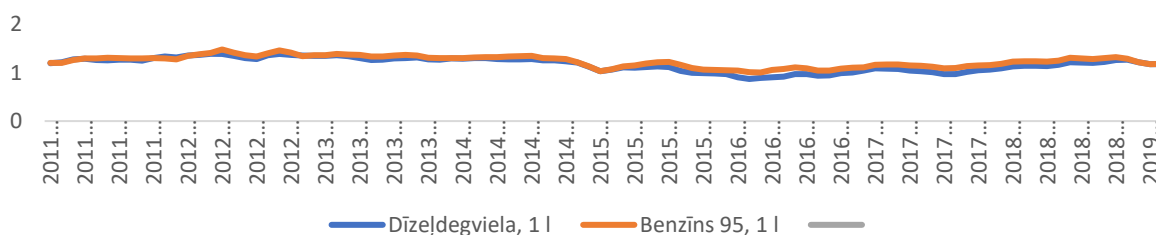
Rezultāti

Veicot CSDD statistikas analīzi, var secināt, ka automašīnu skaits Latvijā ir krietni nomainījies 2008-2009. gadā, kad pasauli satrieca ekonomiskā krīze. Un, ja mūsdienu ekonomistu prognozes un Nuriela Rubini prognoze ir pareiza, tad 2020. gadā mūs satrieks vēl viena, jauna krīze, kuras rezultātā gaidāms jauns mašīnu skaita samazinājums. Pēc statistikas datus par pēdējiem gadiem, auto skaits jau sācis samazināties, it īpaši tas atteicās uz auto, kas darbojas uz dīzeļdegvielas pamata. Un - ņemot vērā, ka 2020. gadā Latvijā nu jau atkal paredzamas akcīzes nodokļa likmes izmaiņas, kuru rezultātā degvielas cena paaugstināsies par, apmēram, 3.5 centiem, visdrīzāk, gaidāms, ka arī turpmāk notiks ne tikai vien automašīnu skaita samazinājums, bet kā rezultātā - būs tie, kuri būs spiesti pārdomāt savu autotransporta izvēli un pāriet uz ekonomiskāku auto.

Kā arī ļoti svarīgs faktors ir tāds, ka degvielas cenu ietekmēs arī tas, ka ES no 2020. gada viens no mērķiem ir paaugstināt atjaunojamo un alternatīvo degvielas pārsvaru, kā rezultātā degvielas sastāvā tiks izmantotas dārgākas bio-piedevas, kas atkal - tikai vēl vairāk paaugstinās degvielas cenu. Pēc 2020. gada, ar katru gadu, izmešu skaitam gada laikā būtu jāsamazinās, un ka ES galvenais nākotnes mērķis ir- līdz 2050 pavisam apturēt CO₂ izmešu skaitu no transporta. Ja agrāk, cena par dīzeļdegvielu bijusi mazāka nekā benzīna cena, tad tagad, cenas ir aptuveni vienādas.

Degvielu vidējās mazumtirdzniecības cenas (euro)

1.att. Degvielu vidējās mazumtirdzniecības cenas (Avots: Centrālā statistikas pārvalde (CSP 2019))

Runājot par pēdējiem gadiem, attēlā redzams - kādas bija izmaiņas degvielas cenā. Tikai pēdējo dažu gadu laikā degvielas cena paaugstinājusies par 10 centiem. Pieņemot par piemēru, ka, ja kravas tehnikas nobraukums gadā ir ap 100 000 km, tas nozīmē, ka papildizdevumi rodas ap 10 000 Euro par vienu tehnikas vienību / gabalu. Ja vien par likumu izmaiņām un ES regulām jau sen ir zināms, tad par politiskiem un geopolitiskiem faktoriem, kas var lielā mērā negatīvi ietekmēt degvielas cenu, neviens droši pateikt nevar... bet droši var pateikt to, ka arī tālāk dzinēju skaits, kas darbojas ar dīzeļdegvielu, turpinās krist. Naftas rūpniecības nozarei arvien vairāk tiks ieviestas jaunas prasības, lai gala produkts būtu zaļāks, kā rezultātā, produkta cena tikai turpinās kāpt uz augšu. Tehnika, kas darbojas ar gāzi, ir dārgāka - par 20-40% dārgāka nekā ar dīzeļdarbināmās mašīnas. Uzņēmējiem ar mazo nobraukumu, mainīt tehniku pēc tagadējās likumdošanas, lai finansiāli kaut ko iegūtu - vienkārši nav vērts. Dabas gāzei ir priekšrocības, bet tikai tad, ja tehnika daudz nobrauks.

Intervējot vietējos pārvadātājus – SIA SKONA, SIA HELIOTROPE un jūras aģentus – MSC, MAERSK, CONTAINERSHIPS, kuri izmanto arī Latvijas ceļus, lai veiktu kravu piegādi līdz klientam, un jautājot - vai viņi redz jēgu pirkt dārgāku tehniku, lai varētu domāt zaļi un par zaļu ekoloģisku nākotni. Un pats galvenais jautājums, vai klienti grib un/vai būs ar mieru maksāt par to vairāk?

No aptaujātiem uzņēmumiem visi pieci uzņēmuma pārstāvji norādīja, ka viņiem būtu interese par to, lai piegādātāji viņu kravas piegādātu ar SDG tehnikas palīdzību. Bet kā patreiz Latvijā klienti neesot īsti gatavi maksāt vairāk par zaļo tehniku, jo pati galvenā tirgus ideja patreiz ir laicīgi piegādāt kravu, bet vai tas būs izdarīts ar vecāka modeļa vilcēju vai jauno ekoloģiski tīru - maz kam tas ir svarīgi vai vispār tas interesē. Līdz ar ko, arī seko visai "praktiska" atbilde – iegādāties vai nē zaļo tehniku tagad - ir tikai paša uzņēmuma brīva vēlēme un izvēle. Bet šeit svarīgs vārds ir "tagad", jo pat tagad Latvijas teritorijā nav iespējas, kur šo zaļo tehniku varētu uzpildīt, un pats galvenais faktors – pagaidām arī nemaz nav tādas nepieciešamības. Tas, ko vienādi atbildējuši visi pieci uzņēmumu pārstāvji - ja valsts jau tagad varētu uzņēmumiem palīdzēt, lai būtu, iespējams kompensēt šos ieguldījumus starpību – ar nodokļu atlaidēm, vai kā citādāk, un ļaut uzņēmējiem ar nobraukumu, kurš ir mazāks par 100 000 km gadā, iegādāties šāda veida dārgu zaļo tehniku – visi pieci uzņēmumi būtu izmantojuši šādu iespēju.

Secinājumi

ES izstrādātā politika paredz ieviest stingras regulas, lai jau 2025. gadā katrā ES valstī būtu iespējams aizpildīt autotransportu ar dabas gāzi.

ES ar visu spēku cenšas samazināt naftas degvielas izmantošanu - ir paredzēts pakāpeniski ar nodokļu un akcīzes nodevu palielināšanu palielināt naftas degvielas cenas.

Maziem uzņēmumiem ar transporta nobraukumu līdz 100 000 km gadā būs grūti iegādāties tādu tehniku, kas izmanto dabas gāzi, tātad - bez valsts palīdzības to izdarīt gandrīz, vai nav iespējams.

Uzbūvējot SDG sašķidrinātas dabas gāzes staciju Latvijā, ļautu ārvalstu uzņēmumiem, kas

izmanto alternatīvo degvielu, braukt pa Latvijas ceļiem.

Diemžēl pat reiz klienti neesot gatavi maksāt vairāk par zaļās tehnikas izmantošanu.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA 2014/94/ES par alternatīvo degvielu infrastruktūras ieviešanu Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0094>

LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 202 „ Par Alternatīvo degvielu attīstības plānu 2017.-2020. gadam” (spēkā esošā redakcija). *Latvijas Vēstnesis*, (85), 28.04.2017. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/290393-par-alternativo-degvielu-attistibas-planu-20172020-gadam>

Sintija Ribicka. **BIOLOĢISKĀS LAUKSAIMNIECĪBAS UN BIŠKOPĪBAS PRODUKTI LATVIJĀ**

Ekonomikas un Kultūras augstskola, studiju programma "Biznesa ekonomika", sic@eka.edu.lv

Zinātniskais vadītājs: Dr.oec., prof. Vita Zariņa

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Bioloģiskās biškopības jomā bieži vien netiek novērtēts teritoriālais piesārņojuma risks. Iespējamie piesārņojuma avoti 3 km attālumā, kuru ceļonis var būt līdzās esošie nebioloģiski dārzenkopības, augļkopības, graudkopības un citi uzņēmumi. Lai mazinātu šo risku un biškopībā uzņēmēji ražotu un izplatītu bioloģisko medu, nepieciešams informēt pieguļošo lauku apsaimniekotājus par savu uzņēmējdarbību un vajadzības gadījumā savlaicīgi veikt dravas pārvietošanu. Bieži vien veikalos tiek pārdots sertificēts bioloģisks, bet nekvalitatīvs biškopības produkts.

Bioloģiskās biškopības jomā teritorijas izvēlei ir jāpievērš lielāka uzmanība, lai novērstu bioloģisko produktu piesārņojumu.

Pētījuma mērķis: Novērst piesārņotu biškopības produktu ražošanu un izplatīšanu, lai izveidotos veselīgi, ekoloģiski un videi draudzīgi uzņēmumi, kas vienlaikus uzņēmējiem būtu uzņēmuma virzības spēks.

Pētījuma metodes: Divu produktu salīdzinājums, no teritorijas A un B. Biškopja vērtējums par biškopības produkta kvalitāti un atšķirību. Anketas aptaujas veikšana par biškopības produkta iegādi.

Sasniegtie rezultāti: Biškopja atzinums par teritorijas izvēli un produkta garšas atšķirību no teritorijas A un B. Aptaujas rezultāti liecina, ka patērētāji, kas iegādājas biškopības produktus vēlas apskatīt biškopības produktu ražošanas vietu.

Atslēgas vārdi: bioloģiskā biškopība, produktu piesārņojums, biškopības produktu iegādes vieta

Ievads

Darba autora darba tēma ir saistīta ar bioloģisko biškopības produktu ražošanu un izplatīšanu. Pētījuma mērķis ir atspoguļot pētījuma rezultātus, kas apliecina biškopības produkta lietošanu un tās iegādi. Iegūstot pētījuma rezultātus varam secināt par biškopības produktu nepieciešamību, jo produkti tiek izmantoti visās vecuma kategorijās. Tas nozīmē, ka produkta lietošana ir regulāra un ir nepieciešams vairāk pievērst uzmanību teritorijas vietas izvēlei. Kā rezultātā varam secināt, ka kvalitatīvu biškopības produktu ražošana un izplatīšana ir aktuāla, ja tiek novērsts biškopības produktu ražošanas teritorijas piesārņojums.

Izstrādājot darbu tika izvirzīti uzdevumi:

- Noskaidrot biškopības produktu lietošanu uzturā un to pieprasījumu;
- Noskaidrot biškopības produktu iegādes vietu;
- Kāds viedoklis ir pieredzējušam biškopja ekspertam;
- Kādās vecuma grupās biškopības produkti tiek izmantoti visvairāk;
- No kā rodas vislielākais teritorijas piesārņojums bioloģisko biškopības produktu ražošanā.

Literatūras apskats

Bišu saimju kopšanas pamatuzdevums ir radīt vislabvēlīgākos apstākļus saimju attīstībai un produkcijas ražošanai.

Ir pierādīts, ka viena no visizplatītākajām slimībām ir „ķīmiskā toksikoze”. Ķīmisko toksikozi izraisa insekticīdi, herbicīdi, fungicīdi un citas indīgās ķīmikālijas. Šīs slimības sekas ir masveida bišu un peru bojā eja. Visvairāk no ķīmiskās toksikozes bites cieš maijā un jūnijā.

Šo slimību cēlonis ir pateicoties ķīmikālijām ar kurām tiek apkaroti augu kaitēkļi, slimības un nezāles bez nepieciešamo piesardzības pasākumu veikšanas, tiek iznīcināti derīgie kukaiņi, tai skaitā arī bites. Bites ar indīgām ķīmikālijām saindējas, nokļūstot šo preparātu mākonī, kā arī, savācot nektāru un putekšņus, uz kuriem nokļuvušas šīs vielas. Par bišu ķīmiskās toksikozes cēloni var būt arī ķīmikālijas, kas nokļuvušas uz skrejlaipiņas vai izšķīdušas ūdenī, ko bites dzer. Ja ķīmikālijas izsmidzina no lidmašīnas lielākā augstumā un vējainā laikā, to iedarbība var parādīties plašā teritorijā. Rezultātā no ķīmikālijām cieš ne tikai bites, bet arī produkti, jo to sastāvā var atrast ķīmiskās vielas pārbaudot ar biotestiem.[1]

Biškopība ir ļoti svarīga lauksaimniecības nozare, kas cieši saistīta ar citām lauksaimniecības nozarēm. Biškopība dod iedzīvotājiem un tautas saimniecībai ne tikai vērtīgu biškopības produkciju, bet ar katru gadu arī palielinās tās nozīme kultūraugu apputeksnēšanā un līdz ar to lauksaimniecības kultūru ražas celšanā. Bites lauksaimniecības nozarē ir neaizstājama rezerve, tās veic apputeksnēšanu dažādiem augļu kokiem un krūmiem, dārzeņiem un citiem kultūras augiem.[2]

Bites ir visciešākā saskarē ar apkārtni. To attīstība un produktivitāte ir atkarīga ne tikai no klimatiskiem faktoriem, bet arī no augu valsts-kā kultūraugiem. Ziņas par to kā rūpēties par bitēm tiek mantots paaudžu paaudzēm, reizēm daudz, kas palicis nenoskaidrots, bet mūsdienās viss tiek papildināts un attīstīts ar modernām tehnoloģijām.[3] Šobrīd 21. Gadsimtā biškopības nozarē ir piedzīvotas pārmaiņas, ir parādījušās pirmās attālinātās bišu saimju monitoringa sistēmas.[4]

Metodoloģija

Izstrādājot darbu tika izveidota anketas aptauja, tika aptaujāti vairāki respondenti dažādās vecuma grupās. Iedzīvotāju aptaujā tika veikta galvaspilsētā Rīga, kā arī Olaines un Engures novadā. Kopumā uz anketām tika aptaujāti 150 respondenti, kas no tiek bija 90 sievietes un 60 vīrieši, vecuma grupā sākot no 15 gadiem.

Lai sasniegtu pētījuma rezultātus, interviju sniedza bioloģiskās lauksaimniecības biškopības eksperts, kur dalījās savos pieredzes stāstos. Eksperts intervijā sniedza atbildes uz 8 jautājumiem, kur dalījās stāstos arī par savu biogrāfiju.

Biškopis savu darbību uzsāka pēc īpašuma iegādes, kas notika 1992.gadā Engures novadā. Tas bija sarežģīts un grūts sākums, jo par bitēm neko daudz nezināju, bet katrs cīnījās kā mācēja, norādīja eksperts. 1996. gadā 2 gadu garumā tika apgūti kursi, kurus pasniedza biškopis Andrejs Mizis. Biškopja eksperts kļuva 2000.gadā. Iesākumā tika iegādātas divas bišu mājiņas, bet vēlāk ar katru gadu bišu saimju apjoms pieauga līdz 40 saimēm, un pakāpeniski sākām nodarboties bioloģiskās lauksaimniecības un biškopības produktu ražošanu un izplatīšanu.

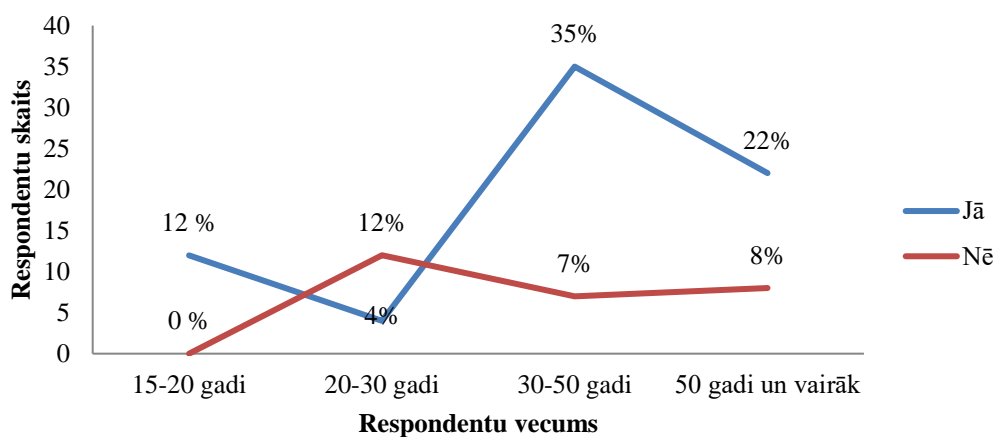
Rezultāti

Lai uzsāktu bioloģisko biškopības produktu ražošanu un izplatīšanu teritorija jāizvēlas ļoti rūpīgi. Eksperts norādīja, ka saimes jānovieto tālāk no laukiem, kur zemnieki pielieto ķīmiskos līdzekļus, kā arī noteikti jāpievērš uzmanība vai tuvumā nav kāda rūpnīca. Latvijā ir manītas vairākas bišu saimes, kas atrodas tuvumā rūpnīcām un laukiem, kas tiek ķīmiski apstrādāti. Ir skumji, ka iegādātajiem biškopības produktiem ir marķējums sertificēti bioloģiski biškopības produkti, kas pēc teritorijas piesārņojuma vietas neatbilst šādam marķējumam, bet produkti tiek laisti apgrozībā. Tāpēc patērētājiem ir jāpievērš lielāka nozīme tam, kas tiek iegādāts.

Pētījuma gaitā tika aptaujāti 150 respondenti sākot 15. gadiem un vairāk. Dažādas vecuma kategorijas atbildot uz norādītajiem jautājumiem.

1. attēlā var aplūkot, ka 73% respondentu atbildēja, ka lieto biškopības produktus, bet savukārt 27% nelieto uzturā biškopības produktus. Visvairāk biškopības produktus lieto vecuma grupā no 30-50 gadiem, kas ir vairāk par 13% nekā vecuma grupā 50 un vairāk gadi. Biškopības produkti par 8% vairāk, netiek lietoti uzturā vecuma grupā no 20-30 gadiem, nekā tiek izmantoti, kas ir 4% no kopējā rezultāta. Savukārt vecuma kategorija 15-20 gadi atbildēja ka tiek lietoti par biškopības produkti par 23% mazāk nekā vecuma kategorija no 30-50 gadiem par 31% vairāk kā 20-30 gadi.

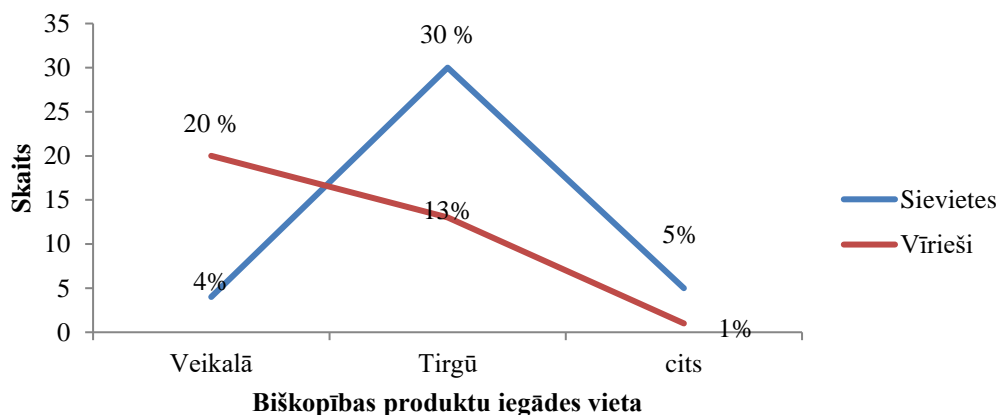
Vai lietojat uzturā biškopības produktus?

1. att. Biškopības produktu lietošana uzturā dažādās vecuma kategorijās (Autors: darba autora veiktie aprēķini)

Aptaujas rezultāti liecina, ka 43% respondentu biškopības produktus iegādājas tirgū, kas nozīmē, ka veikalā iegādājas par 14% mazāk (skatīt 2.attēlu). Attēlā aplūkojams, ka sievietes par 17% biežāk biškopības produktus iegādāties tirgū, nevis veikalā, kas ir par 16% retāk kā vīriešiem. Savukārt vīrieši par 7% biežāk biškopības produktus iegādāties veikalā, nevis tirgū. Kopumā 6% iegādājas biškopības produktus citā vietā.

Kur iegādājaties biškopības produktus?

2.att. Biškopības produktu iegādes vieta (Autors: darba autora veidots)

Secinājumi

Darba autors ir secinājis, ka: biškopības produkti Latvijā ir pieprasīti un vairāk vai mazāk tiek izmantoti visās vecuma grupās; Tirdzniecībā biškopības produktus iegādājas 43% iedzīvotāju; 73% lieto biškopības produktus, kas ir ļoti labs rezultāts; Bioloģisko biškopības produktu ražošanai ir jāpārdomā teritorijas izvēle, lai biškopības produkti būtu ekoloģiski. Vislielākais piesārņojums bioloģisko biškopības produktu ražošanā rodas no lauksaimnieku ķīmisko vielu apstrādātajiem laukiem.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

J. Ārgaļa redakcijā 2.pārstrādātais izdevums, J. Ārgalis, K. Balode, M. Bembere, O. Eglītis, F. Galenieks, V. Kamola, A. Kornets, T. Kriškāns, M. Skudriņa, R. Šmite; „Biškopība”, izdevniecība zvaigzne ABC; 378 lpp.

J. Ārgaļa redakcijā 2.pārstrādātais izdevums, J. Ārgalis, K. Balode, M. Bembere, O. Eglītis, F. Galenieks, V. Kamola, A. Kornets, T. Kriškāns, M. Skudriņa, R. Šmite; „Biškopība”, izdevniecība zvaigzne ABC; 7 lpp.

Z.Ritmanis, „Bišu ceļi”

Biškopības žurnāls „Biškopsis”, 2015/6, 20 lpp.

Sarmīte Skaba. GRĀMATVEDĪBAS PROBLĒMAS UN TO RISINĀJUMI UZŅĒMĒJDARBĪBAS UZSĀKŠANĀ

Alberta koledža, studiju programma "Uzņēmējdarbība", pruse.sarmite@gmail.com

Zinātniskais vadītājs: Mg.paed., Mg.oec, doc. Armands Kalniņš

Anotācija

Autore darbā cenšas izpētīt, kas tad īsti ir grāmatvedība, kāda ir tās būtība un kā tā ietekmē uzņēmējdarbību. Ļoti daudzi cilvēki Latvijā cenšas veidot savus biznesus, lai gūtu lielāku peļņu un protams, lai iegūtu neatkarību no darba devēja. Sava uzņēmuma veidošana un vadīšana ir ne tikai apsveicama uzdrīkstēšanās, bet arī nemitīgs mācību process un viena no lietām, kas uzņēmējam ir obligāta tā ir grāmatvedība.

Pētījuma aktualitāte: sakarā ar to, ka uzņēmējdarbība nevar pastāvēt bez grāmatvedības, ir svarīgi apzināt lielākās problēmas un kļūdas kādas pieļauj kārtojot grāmatvedību.

Pētījuma mērķis: izprast grāmatvedības lomu uzņēmējdarbībā un to, kā panākt veiksmīgu sadarbību starp grāmatvedi un uzņēmēju.

Pētījuma metodes:

- Aprakstošā metode jeb monogrāfiskā– tiek veikta literatūras izpēte un tiek aprakstīta teorija pamatojoties uz izpētīto literatūru;
- Intervijas metode – ar interviju palīdzību tiek noskaidrota informācija, kas autoram interesē saistība ar pētāmo tēmu;
- Datu apstrādes/ Analīzes metode – tiek analizēta un apkopota intervijās iegūtā informācija

Sasniegtie rezultāti: Izpētot teorētiskos materiālus, tika iegūts ieskats grāmatvedības darba organizācijā un tās kārtošanā. Tika apzinātas nianšes, kam jāpievērš lielāka uzmanība organizējot grāmatvedību, kā arī tika apzināts cik lielai un tuvai sadarbībai jābūt starp uzņēmēju un grāmatvedi. Jo labāka ir sapratne starp uzņēmēju un grāmatvedi, jo labāki ir uzņēmuma rezultāti.

Atslēgas vārdi: grāmatvedība;uzņēmējdarbība;organizācija.

Ievads

Uzņēmējdarbības sākumposmā uzņēmēji bieži pieļauj kļūdu, ka bez priekšzināšanām grāmatvedībā, cenšas paši to kārtot. Autors uzskata, ka grāmatvedības kārtošanā tiek pieļautas kļūdas arī tad, ja netiek izmantotas grāmatvedības programmas, jo pie neuzmanīgas uzskaites, gala dati ir nepareizi, un kļūdu atrast ir daudz sarežģītāk, ja grāmatvedība tiek kārtota bez atbilstošu programmu palīdzības

Autors ar šī darba palīdzību centīsies izprast grāmatvedības uzbūvi, kādi ir grāmatvedības pienākumi un darba organizācija.

Pētījuma mērķis: sakarā ar turpmākās dzīves sasaistīšanu ar grāmatvedību, autora mērķis ir izprast grāmatvedības lomu uzņēmējdarbībā un to, kā panākt veiksmīgu sadarbību starp grāmatvedi un uzņēmēju.

Pētījums mērķgrupa: ir grāmatvedības sfērā strādājoši grāmatvedži un uzņēmēji

Pētījuma metodes:

- Aprakstošā metode jeb monogrāfiskā– tiek veikta literatūras izpēte un tiek aprakstīta teorija pamatojoties uz izpētīto literatūru;

- Intervijas metode – ar interviju palīdzību tiek noskaidrota informācija, kas autoram interesē saistībā ar pētāmo tēmu;
- Datu apstrādes/ Analīzes metode – tiek analizēta un apkopota intervijās iegūtā informācija

Literatūras apskats

Projektā tika pētīta teorija par grāmatvedību un kā tā tiek organizēta, un par to, kas ir uzņēmējdarbība. Vairāk tika aizskarta grāmatvedības teorija, jo tā ir autoram interesējošā un apgūstamā sfēra.

Grāmatvedības kārtošana un uzskaitē ir nozīmīgs vadīšanas līdzeklis, jo ar tās palīdzību tiek iegūta informācija par uzņēmuma darbības rezultātiem, saimnieciskajiem līdzekļiem un saistību apjomu. Uzņēmuma grāmatvedība ir pilnīga un sistemātiski sakārtota, visu ar uzņēmuma darbību saistīto darbību atspoguļošana un reģistrācija uz attaisnojuma dokumentu pamata. Grāmatvedības kārtošanu, organizāciju un izpildi nosaka:

1. Latvijas Republikas likums „Par grāmatvedību”;
2. Ministru kabineta noteikumi Nr.585 „Noteikumi par grāmatvedības kārtošanu un organizāciju”;
3. Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums un pārejošie MK noteikumi Nr. 775 „Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma piemērošanas noteikumi” u.c. [Leibus I., Grigorjeva R., Jesemčika A., Svarinska A. (2016). *Grāmatvedības pamati uzņēmumos. Rīga: Lietišķās informācijas dienests*]

Visiem uzņēmumiem ir jāveic grāmatvedība un to ir jāveic grāmatvedības jautājumos kompetentai personai — grāmatvedim vai ārpalpojumu grāmatvedim. Grāmatvedība tiek organizēta un īstenota katra atsevišķa uzņēmuma ietvaros.

Grāmatvedībai izvirzītā pamatprasība ir visu saimniecisko operāciju pilnīga, savlaicīga un pareiza atspoguļošana uzskaitē. Grāmatvedībā katras saimnieciskās operācijas atspoguļošana sākas ar dokumenta sagatavošanu.

Uzņēmuma grāmatvedībā visiem ienākumiem, kurus gūst uzņēmums un visiem izdevumiem, kurus veic uzņēmums savas uzņēmējdarbības uzturēšanai un vadīšanai, jābūt attaisnotiem ar attaisnojuma dokumentiem. Bez attaisnojuma dokumentiem veiktie izdevumi kļūst par nesaimnieciskajiem izdevumiem. Tā pat arī ienākumi, kuriem nav pretī attaisnojuma dokumenti, skaitās ar saimniecisko darbību nesaistīti ienākumi. [Mālderis G. (2008). *Grāmatvedība, Revīzija, Audits. Rīga: Biznesa augstskola Turība*]

Katram uzņēmumam ir jāveido savs grāmatvedības uzskaites modelis, jeb jāizstrādā grāmatvedības organizācijas dokumenti. Lai šādu modeli izveidotu, ir jāpārzina uzņēmuma saimnieciskās darbības būtība un par to sniedzamā informācija gada pārskata sastāvdaļās. Grāmatvedības organizācijas dokumenti ir nepieciešami katram uzņēmumam, lai noteiktu konkrētus standartus, uzņēmuma darbības noteikumus un daudzu dažādu uzdevumu veikšanas kārtību. Lai izstrādātu tos dokumentus, vadās pēc Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem, bet nepārraksta likumus un normatīvos aktus, bet norāda kā konkrēti un cik bieži tiks veiktas noteiktas darbības saistībā ar grāmatvedību. Izstrādājot konkrētu grāmatvedības organizācijas dokumentu modeli, pēc tā arī uzņēmumā ir jāvadās.

Uzņēmumā grāmatvedību var kārtot gan uzņēmuma darbinieks uz vietas (viens vai vairāki grāmatveži) vai arī ārpalpojumu grāmatvedība ar ko uzņēmumam tiek noslēgts līgums. Grāmatvedību var kārtot fiziska persona, kurai ir kompetenci apliecināošs izglītības dokuments, bet tai pašā laikā Latvijā nav aizliegts par grāmatvedī strādāt arī tādai fiziskai personai, kurai par

kompetenci tiek ņemta pieredze grāmatvedībā.[LR Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums (spēkā esoša redakcija, 01.01.2016).Latvijas vēstnesis 222/5540, 12.11.2015.]

Uzņēmējdarbība ir jebkura patstāvīga darbība, kas tiek veikta peļņas gūšanai. Ar to, ka uzņēmums ir pelnošs iegūst ne tikai pats uzņēmējs, bet iegūst arī:

1. Personas, kas tiek pieņemtas darbā konkrētajā uzņēmumā
2. Personas ar ko tiek noslēgti sadarbības līgumi
3. Valsts – uzņēmums maksā nodokļus, līdz ar to palielinot valsts un pašvaldību finansiālās iespējas

Lai uzsāktu uzņēmējdarbību ir jāsāk ar:

1. Ideju
2. Motivāciju
3. Uzņēmējspējām
4. Sākuma kapitālu

Ideja ir viena no svarīgākajām lietām ne tikai jaunu uzņēmumu veidošanas procesā, bet arī jau esošu uzņēmumu sekmīgai attīstībai.

Lielai daļai personu, kas uzsāk uzņēmējdarbību, galvenā motivācija ir vēlme savā dzīvē un dzīves līmenī kaut ko mainīt. Kā arī daudziem ļoti svarīga motivācija ir būt pašam sev darba devējam un nebūt pakļautībā citam darba devējam.[Abizāre V., Lapiņš A. (2015). Uzņēmējdarbība – komerczinības vidusskolā. Rīga:Latvijas Uzņēmējdarbības un menedžmenta akadēmija.]

Pēc zinātnieku veiktajiem pētījumiem, tikai 10% cilvēku jau piedzimst ar vadīšanas spējām, uzņēmēja talantu. Lai kļūtu par veiksmīgu uzņēmēju, reizēm pietiek ar velmi uzsākt ko jaunu un gatavību nedaudz riskēt.

Kaut arī mūsdienās ir iespējams sākt uzņēmējdarbību ar nelielu sākuma kapitālu, taču nedrīkst aizmirst, ka uzņēmējdarbība ir saistīta ar zināmiem kapitāla ieguldījumiem, kurus var iegūt ne tikai no saviem iekrātajiem līdzekļiem un radnieku palīdzības, bet arī ir iespēja izmantot dažādu fondu finansējumus un banku aizdevumus.

Uzņēmējdarbības veicējam ir jāmaksā konkrēti viņa sfērai, darbības jomai piesaistītie nodokļi. Lai zinātu, kādus nodokļus, kādos gadījumos ir jāmaksā, pirms uzņēmējdarbības uzsākšanas ir jāizpēta nodokļu un nodevu sistēma Latvijā. Ja uzņēmējam ir grūtības pašam izprast visu nodokļu slogu, tad viņš var griezties pēc palīdzības Valsts ieņēmumu dienestā, kas regulē nodokļu sistēmas pareizu pielietošanu, vai arī viņš var griezties pēc palīdzības konsultējoties pie grāmatvedības jomā kompetentas personas.

Metodoloģija

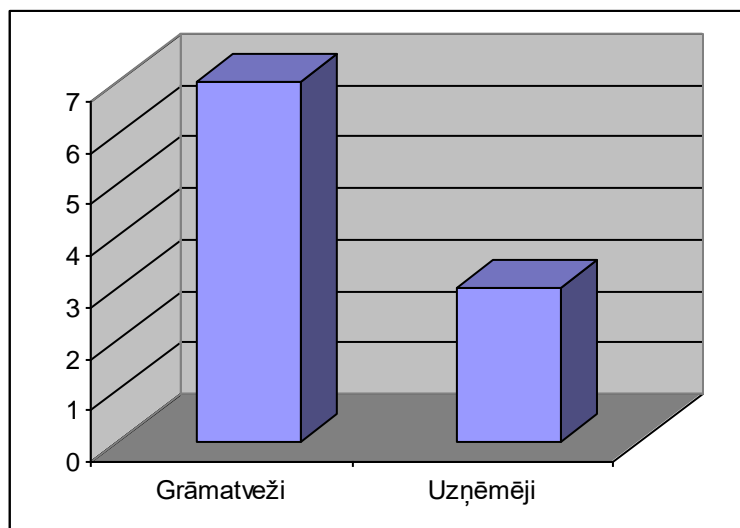
Darbā autore izmantoja monogrāfisko metodi, kurā tika izpētīta teorija grāmatvedības organizācijā un uzņēmējdarbībā.

Kopā tik aptaujātas 10 personas, no kurām 7 bija grāmatveža amatā strādājošas personas un 3 bija uzņēmēji.

Mērķgrupas apraksts

Pētījuma mērķgrupā r izvēlētas personas, kas strādā grāmatvedības jomā jau vairākus gadus. Divas no tām personām ir personīgo uzņēmumu vadītājas uzņēmumiem, kas sniedz grāmatvedības pakalpojumus, kas sniedz manam darbam lielāku devumu. Jo intervējamās personas pašas ir uzņēmēji un viņām ir skatījums par grāmatvedību gan no uzņēmēja puses, gan no grāmatveža puses.

Autore ar intervijas palīdzību centās izziņāt grāmatvedības nozīmīgumu uzņēmējdarbības uzsākšanā, kā arī noskaidrot kādas ir vissastopamākās problēmas grāmatvedībā.

1.att. Mērķgrupa 10 personas (Intervējamie), sagatavotājs: Sarmīte Skaba (Avots: darba autore)

Rezultāti

Pēc sniegtajām atbildēm, jau interviju sākumposmā, autore saprata, ka grāmatvedībai ir vadoša loma uzņēmējdarbībā. Visi intervējamie norādīja, ka gramatvedības veiksmīgai norisei ir nepieciešamas gramatvedības programmas, kuras efektīvē informācijas apmaiņu starp grāmatvedi un uzņēmēju. No kā autore secina, ka uzņēmējam jābūt piekļuvei pie programmas, lai varētu sekot līdzi visam, kas notiek uzņēmumā.

Intervējamie norādīja, ka pirms uzņēmējdarbības uzsākšanas jāgriežas pie speciālista grāmatvedības jautājumos pēc konsultācijas. Grāmatvedis vai finansists sniegtu ieskatu grāmatvedībā, spētu ieteikt kādu grāmatvedības programmu izvēlēties, kā arī ieteiktu kādu uzņēmējdarbības formu labāk uzņēmējam izvēlēties savai saimnieciskās darbības uzsākšanai.

Visi intervējamie norādīja lielākās problēmas grāmatvedībā:

1. komunikācijas problēma starp uzņēmēju un grāmatvedi. Tas nozīmē, ka grāmatveži mēdz skaidrot nepieciešamo informāciju pārāk sarežģīti, bieži uzņēmējam nesaprotami. Kā arī otrādi, ka gramatveži neizprot uzņēmēja vēlnes un virzienu kādā tas domā;
2. Valsts ieņēmuma dienesta (turpmāk VID) likumu interpretācija. Griežoties pēc informācijas VID, mēdz būt pretrunīgas atbildes saistība ar viena konkrēta likuma izpratni;
3. Likumu sarežģītība un lielais daudzums pārejas noteikumu;
4. Nepieciešamo dokumentu savlaicīga iesniegšana grāmatvedībā;
5. Informācijas aprīte – grāmatvedībai netiek savlaicīgi paziņots par notiekošajām izmaiņām saimnieciskajā darbībā

Visi intervējamie norādīja, ka uzņēmējam obligāti ir jābūt pamatzināšanām grāmatvedībā un finansēs. Nav jāpārziņ visa grāmatvedības uzbūve, bet jāziņ tās pamatprincipi.

Secinājumi

Izpētot teoriju, autore secina, ka grāmatvedība nav tikai mehāniska datu ievade, bet tā ir arī spēja tos datus izanalizēt un visu apstrādāto informāciju sniegt tālāk gan uzņēmējiem, gan valsts institūcijām. Grāmatvedim ir jāizprot dažādas jomas, lai spētu uzņēmējiem sniegt ieteikumus saimnieciskās darbības veikšanai. Labs grāmatvedis ir tas, kas organizēti izpilda savu darbu un palīdz uzņēmējam ar ieteikumiem finanšu jautājumos, jo labāka ir sapratne starp uzņēmēju un grāmatvedi, jo labāki ir uzņēmuma rezultāti.

Finanšu jomā specializējusies persona jaunajam uzņēmējam spētu sniegt precīzus sākuma ieguldījuma aprēķinus. Ieteiktu uzņēmējam izdevīgāko komercdarbības veidu, saistībā ar tā sfēru un lielumu. Kā arī spētu ieteikt uzņēmumam izdevīgāko variantu saistībā ar grāmatvedības kārtošānu.

Pēc veiktajām intervijām autors secina, ka viens no konfliktu, nesaskaņu un pārpratumu cēloņiem ir nepareiza komunikācija, neprotot izteikt savu domu un vēlmi, ko vēlamies sagaidīt no otra cilvēka.

Augsti kvalificēts grāmatvedis ir tas, kas spēj atrast valodu ar uzņēmuma vadītāju un spēj saprast uzņēmēja domu gājienu, jo viņi domā savādāk, ne grāmatvediski. Protams, komunikācija starp uzņēmēju un grāmatvedi ir veiksmīgāka, ja uzņēmējam ir zināšanas finansēs vai grāmatvedībā. Tajā momentā, ja uzņēmējam ir pamatzināšanas grāmatvedībā, tad vieglāk ir orientēties grāmatvedības atskaitēs, kurās ir redzams reālais finansiālais stāvoklis uzņēmumā. Ar to palīdzību uzņēmējs var plānot tālāko rīcību, vai nepieciešams kaut ko mainīt un uzlabot veiksmīgākai uzņēmuma darbībai.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Abizāre V., Lapiņš A. (2015). Uzņēmējdarbība – komerczinības vidusskolā. Rīga: Latvijas Uzņēmējdarbības un menedžmenta akadēmija.

Leibus I., Grigorjeva R., Jesemčika A., Svarinska A. (2016). Grāmatvedības pamati uzņēmumos. Rīga: Lietišķās informācijas dienests

LR Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums (spēkā esoša redakcija, 01.01.2016). Latvijas vēstnesis 222/5540, 12.11.2015. [skatīts 16.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/277779>

LR Komerclikums (spēkā esošā redakcija, 01.01.2002). Latvijas vēstnesis 158/160, 01.06.2000. [skatīts 16.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=5490>

LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 916 „Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas kārtība” (spēkā esoša redakcija, 07.09.2018). Latvijas vēstnesis 177, 06.09.2018. [Skatīts 16.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/301436>

Mālderis G. (2008). Grāmatvedība, Revīzija, Audits. Rīga: Biznesa augstskola Turība

Aija Riekstiņa. KRĀJUMU UZSKAITES PILNVEIDE MEDIKAMENTU TIRDZNICĪBAS UZŅĒMUMĀ

Alberta koledža, studiju programma "Uzņēmējdarbība" ar specializāciju "Grāmatvedība un nodokļi"

Zinātniskā vadītāja: Mg.oec., viesdoc., Inta Grīnberga

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Viens no grāmatvedības uzdevumiem ir uzskatāmi atspoguļot uzņēmuma finansiālo stāvokli, tāpēc krājumu uzskaitē ir ļoti nozīmīgs grāmatveža darbs, kas jāveic saskaņā ar uzņēmuma grāmatvedības politiku un Latvijas Republikas normatīvo aktu nosacījumiem. Uzņēmuma finansiālā stāvokļa atspoguļošanai tiek sastādīti finanšu pārskati, kuri pamatojas uz krājumu novērtēšanu, uzskaiti, inventarizāciju un to norakstīšanu.

Pētījuma mērķis: Darba mērķis ir, pamatojoties uz gada pārskata un normatīvo aktu teorētisko analīzi, praktiski izanalizēt krājumu uzskaites īpatnības medikamentu tirdzniecības uzņēmumā un sniegt priekšlikumus krājumu uzskaites pilnveidošanai.

Pētījuma metodes: Veicot uzņēmuma krājumu uzskaites izpēti, tika izmantota:

1. Monogrāfiskā jeb aprakstošā metode, lai izpētītu un apkopotu informāciju par krājumu uzskaites procesa teorētiskiem aspektiem un LR tiesību aktu bāzi.
2. Analīzes metode, lai analizētu pētāmā medikamentu tirdzniecības uzņēmuma grāmatvedības dokumentus un pētītu krājumu īpatsvaru un izmaiņas gada pārskata bilancē.
3. Statistiskā metode, lai varētu objektīvi salīdzināt pētāmā uzņēmuma finansiālo darbības rādītājus ar konkurentu un nozares vidējiem rādītājiem.
4. Grafiskā metode, lai izpētītu pētāmā uzņēmuma aprēķināto finanšu rādītāju savstarpējās sakarības.
5. Loģiski-konstruktīvā metode, lai izteiktu secinājumus par analizētajiem finanšu rādītājiem.

Sasniegtie rezultāti: Medikamentu tirdzniecības uzņēmums krājumu uzskaitē lieto periodiskās inventarizācijas metodi, taču tā ir jāmaina uz nepārtrauktās inventarizācijas metodi, jo uzņēmumā ir liels preču krājumu atlikums. Uzņēmumā nav izstrādāta tāda iekšējā dokumenta kā "Krājumu uzskaites metodika". Minētais dokuments ir nepieciešams, lai nodrošinātu gatavojamo medikamentu izejvielu iekšējo kontroli un varētu pareizi aizpildīt uzņēmuma ienākuma nodokļa deklarāciju.

Atslēgas vārdi: krājumi; novērtēšana; uzskaitē; finanšu dati; SIA "XX".

Ievads

Darba tēma ir "Krājumu uzskaites pilnveide medikamentu tirdzniecības uzņēmumā". Viens no grāmatvedības uzdevumiem ir uzskatāmi atspoguļot uzņēmuma finansiālo stāvokli. Krājumu uzskaitē ir ļoti nozīmīgs grāmatveža darbs, kas jāveic saskaņā ar uzņēmuma grāmatvedības politiku un Latvijas Republikas tiesību aktu nosacījumiem. Uzņēmuma finansiālā stāvokļa atspoguļošanai tiek sastādīti finanšu pārskati, kuri pamatojas uz krājumu uzskaiti un novērtēšanu. Taču tikpat nozīmīga ir arī krājumu inventarizācija, jo tā nodrošina krājumu kontroli.

Darba mērķis ir, pamatojoties uz gada pārskata un normatīvo aktu teorētisko un praktisko analīzi, izanalizēt krājumu uzskaites īpatnības medikamentu tirdzniecības uzņēmumā un sniegt priekšlikumus to pilnveidošanā.

Lai sasniegtu darbā izvirzīto mērķi, darba autore izvirzīja četrus uzdevumus:

1. Izpētīt krājumu uzskaites aprakstošo literatūru un reglamentējošos normatīvos aktus.

2. Apkopot teorētiskās izpētes rezultātus un analizējot salīdzināt, kā tie tiek ievēroti medikamentu tirdzniecības uzņēmumā.
3. Izpētīt krājumu uzskaites īpatnības uzņēmumā, analizējot grāmatvedības dokumentus un pētīt krājumu īpatsvaru un izmaiņas gada pārskata bilancē.
4. Formulēt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus krājumu uzskaites pilnveidošanai medikamentu tirdzniecības uzņēmumā.

Veicot uzņēmuma krājumu uzskaites izpēti, tika izmantota monogrāfiskā metode, analīzes metode, statistiskā metode, grafiskā metode un loģiski-konstruktīvā metode.

SIA "XX" krājumu uzskaitē lieto periodiskās inventarizācijas metodi, taču darba autore iesaka to nomainīt uz nepārtrauktās inventarizācijas metodi. Uzņēmumā nav izstrādāta "Krājumu uzskaites metodika", jo bez tās netiek nodrošināta gatavojamo medikamentu izejvielu iekšējā kontrole un līdz ar to bez tās nav iespējams pareizi aizpildīt uzņēmuma ienākuma nodokļa deklarāciju.

Krājumu uzskaites teorētiskie aspekti un tā normatīvais regulējums

Jebkuram uzņēmumam ir nepieciešams noteikts krājumu apjoms, lai izvairītos no pārtraukumiem ražošanas, pārdošanas procesā un tīktu nodrošināta nepārtraukta un efektīva uzņēmuma saimnieciskā darbība. "Krājumi ir līdzekļi, kurus paredzēts izlietot saimnieciskajā darbībā viena gada vai viena ražošanas cikla laikā." (Leibus u.c., 2018) Krājumi veido daļu no apgrozāmiem līdzekļiem un tos uzrāda bilances aktīva daļā. Pārskata perioda beigās krājumu kopējo atlikumu atspoguļo gada pārskata bilancē, bet krājumu izlietojums parādās peļņas vai zaudējuma aprēķinā.

Krājumu apjoms un struktūra ir atkarīga no uzņēmuma darbības jomas. Medikamentu tirdzniecības uzņēmums – SIA "XX" – nodarbojas ar farmaceitisko izstrādājumu mazumtirdzniecību aptiekās, tāpēc krājumu uzskaitē lieto tikai bilances kontu – Gatavie ražojumi un preces pārdošanai. Minētajā kontā tiek uzskaitītas:

✓ *"Izejvielas un materiāli, kuri tiek iepirkti, lai fasētu un izgatavotu zāles saskaņā ar izrakstīto ārsta recepti. SIA "XX" ir vispārēja jeb atvērta tipa aptieka, kurā tiek iepirkti izejmateriāli, lai vajadzības gadījumā varētu fasēt, piemēram, glikozi, baltos mālus, spirtu, kā arī gatavotu pilienus, pulverus, mikstūras, losjonus, ziedes un svečītes.*

✓ *Iepirktās preces paredzētas tālākajai pārdošanai, kā piemēram, medikamenti, medicīnas ierīces, uztura bagātinātāji, psihotropās vielas, zāles, kuras Zāļu valsts aģentūra ir atzinusi par narkotiskiem analgētiskiem līdzekļiem, un narkotiskās vielas." (SIA "XX", 2014)*

Krājumi ir uzņēmuma materiālas vērtības, tāpēc katru krājumu vienības kustību: saņemšanu, nodošanu glabāšanā, pārvietošanu, norakstīšanu vai nosūtīšanu – uzskaita atbilstoši ar attaisnojuma dokumentiem. (Leibus u.c., 2018)

Svarīgs krājumu novērtējuma rādītājs ir krājumu vērtība. Krājumus sākotnēji novērtē iegādes izmaksu vai ražošanas pašizmaksas vērtībā. Iepirktos preču krājumus uzņēmums novērtē iegādes izmaksās un "krājumu iegādes izmaksās iekļauj preces vai pakalpojuma pirkšanas cenu, kurai pieskaitīti ar pirkumu saistītie papildu izdevumi, ja tādi ir." (MK noteikumi Nr.775, 22.12.2015.) Savukārt uzņēmuma pašražotās produkcijas krājumi tiek novērtēti ražošanas pašizmaksās. "Krājumu ražošanas pašizmaksā iekļauj izejvielu un materiālu iegādes izmaksas un citus izdevumus kā piemēram, tiešās darbaspēka izmaksas un ar tām saistītās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, transportēšanas, pārkraušanas vai citas izmaksas, kas tieši saistītas ar attiecīgo krājumu vienību ražošanu vai izgatavošanu. Krājumu ražošanas pašizmaksā drīkst iekļaut arī tādu izmaksu daļas, kas netieši saistītas ar attiecīgo krājumu vienību ražošanu vai izgatavošanu kā piemēram, ražošanas vadībā un apkalpošanā nodarbināto darba algas un ar tām saistītās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, ražošanas ēku un iekārtu nolietojumu, remonta un ekspluatācijas izdevumus, ražošanas telpu apkures un apgaismošanas

izdevumus, nomas maksu un apdrošināšanas maksājumus, vispārējas nozīmes palīgmateriālus), ja vien šīs izmaksas ir attiecināmas uz to pašu laikposmu.” (MK noteikumi Nr.775, 22.12.2015.) Savukārt, izslēdzot krājumus no uzskaites, noraksta to uzskaites vērtību izmaksās.

Izvēlētā krājumu novērtēšanas metode tiek lietota visiem viena veida un lietojuma krājumiem. Krājumu novērtēšanai tiek izmantota:

- *“Pirmais iekšā – pirmais ārā” jeb FIFO metode*, tā nozīmē, ka “FIFO metode pamatojas uz pieņēmumu, ka krājumu vienības, kuras iegādātas vai saražotas pirmās, tiek pārdotas vai izlietotas pirmās. Tādēļ tās krājumu vienības, kuras paliek atlikumā pārskata perioda beigās, ir tās, kuras iegādātas vai saražotas visvēlāk.” (Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums, spēkā esošā redakcijā)
- *Vidējo svērto cenu metode*, tā nozīmē, ka “piemērojot vidējo svērto cenu, katras krājumu vienības izmaksas nosaka, pamatojoties uz viena veida krājumu vienību vidējām svērtajām izmaksām pārskata perioda sākumā un pārskata perioda laikā iegādāto vai saražoto viena veida krājumu vienību izmaksām.” (Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums, spēkā esošā redakcijā)
- Krājumu uzskaitē jāveic saskaņā ar uzņēmuma grāmatvedības politiku un Latvijas Republikas tiesību aktu nosacījumiem. Atkarībā no uzņēmējdarbības veida, specifikas un krājumu apjoma uzņēmuma vadība var izlemt, kuru krājumu uzskaites metodi izvēlēties un izvēlētā uzskaites metodi jāapraksta uzņēmuma grāmatvedības politikā. Krājumu uzskaitē var izmantot:
- *Nepārtrauktās inventarizācijas metodi*, to lietojot, krājumu kustība tiek uzskaitīta sistemātiski un krājumu iegādes vērtība tiek atspoguļota bilances kontos. Bilances kontos tiek iegrāmatota visa krājumu kustība: saņemšana, iekšējā pārvietošana, nodošana ražošanā, pārdošana un norakstīšana. “Katra mēneša beigās pēc ierakstiem kontos nosaka krājumu atlikumu, kuru precīzē pārskata perioda beigās, veicot inventarizāciju. Tādējādi, uzskaitot krājumus pēc nepārtrauktās inventarizācijas metodes, inventarizācijai ir tikai kontroles nozīme, lai pārbaudītu krājumu uzskaites pareizību.” (Leibus u.c., 2018, 81.lpp.)
- *Periodiskās inventarizācijas metodi*, izmantojot šo metodi, “visu materiālu un preču iegādi gada laikā grāmato saimnieciskās darbības izmaksās operāciju kontos, atstājot krājumu uzskaites bilances kontus bez izmaiņām. Krājumu atlikumu izmaiņas bilances kontos grāmato tikai sagatavojot bilanci. Krājumu atlikumu pārskata perioda beigās nosaka atbilstoši inventarizācijas rezultātiem. Veicot krājumu uzskaiti pēc periodiskās inventarizācijas metodes, kontroli par krājumu kustību pārskata periodā nodrošina ārpus kontiem noliktavu analītiskajā uzskaitē.” (Leibus u.c., 2018, 82.lpp.)

Inventarizācija uzņēmumā ir viens no svarīgākiem un darbietilpīgākiem posmiem, jo, lai precīzi un patiesi atspoguļotu krājumu atlikumu vērtību bilancē un ar krājumu iegādi saistītās izmaksas peļņas vai zaudējuma aprēķinā, uzskaites dati ir jāsalīdzina ar inventarizācijā iegūtiem datiem. Inventarizācijas dati ir gada pārskata pamats, lai pārbaudītu gada pārskatu posteņu esamību un tos novērtētu. Inventarizācijas kārtību nosaka Latvijas Republikas likums “Par grāmatvedību” un Ministru kabineta 2003.gada 21.oktobra noteikumi Nr.585 “Noteikumi par grāmatvedības kārtību un organizāciju”. Par inventarizācijas veikšanu uzņēmumā ir atbildīgs uzņēmuma vadītājs. Inventarizācija obligāti uzņēmumā ir jāveic vismaz vienu reizi pārskata gadā. Inventarizāciju uzņēmumā veic saskaņā ar uzņēmuma vadītāja apstiprinātām inventarizācijas instrukcijām, kurās tiek noteikti pārskata gada slēguma inventarizācijas sagatavošanas, veikšanas un dokumentēšanas termiņi un kārtība. “Pārskata gada slēguma inventarizāciju uzņēmumā drīkst veikt triju mēnešu laikā pirms pārskata gada beigu dienas vai mēneša laikā pēc tās, pārrēķinot inventarizācijas dienā konstatētos atlikumus atbilstoši grāmatvedības datiem pārskata gada beigu dienā.” (likums “Par grāmatvedību”, spēkā esošā redakcijā)

Katram uzņēmumam, kas nodarbojas ar preču tirdzniecību, bez grāmatvedības politikas ir jāizstrādā arī "Krājumu uzskaites metodika", kurā detalizēti apraksta kārtību, kā uzņēmumā tiek norakstīti krājumu zudumi. "Krājumu uzskaites metodikā" jānosaka, kas veido zudumus un kā tiek aprēķinātas dabīgo zudumu normas. Zudumu normas uzņēmumos tiek izmantotas, lai nodrošinātu krājumu iekšējo kontroli. Lai varētu pareizi aizpildīt uzņēmuma ienākuma nodokļa deklarāciju, katram uzņēmumam, kura saimnieciskajā darbībā tiek izmantoti preču krājumi, ir jānosaka dabisko zudumu normas. Saskaņā ar Ministru kabineta 2017.gada 14.novembra noteikumiem Nr. 677 "Uzņēmuma ienākuma nodokļa likuma normu piemērošanas noteikumi" pie izdevumiem, kas nav ekonomiski saistīti ar saimniecisko darbību, jāpieskaita preces zudumus un norakstīto preču vērtību, kas pārsniedz plānoto zudumu normas robežu taksācijas periodos. Ja uzņēmums ir PVN nodokļa maksātājs un pārskata gada laikā krājumu dabiskie zudumi ir bijuši lielāki nekā paredz to noteiktās normas, tad "grāmatvedim ir jāveic arī priekšnodokļa korekcija, aprēķinot pievienotās vērtības nodokli no summas, kas pārsniedz plānoto zudumu normu." (Valsts ieņēmumu dienests, 2018) Plānotās zuduma normas pārskata gadam aprēķina, pamatojoties uz faktisko krājumu zudumu vērtību pēdējos trīs pārskata gados.

Metodoloģija

Pētījums par krājumu uzskaites pilnveidi medikamentu tirdzniecības uzņēmumā tika veikts no 2018.g. 29.oktobra līdz 2019.gada 4.janvārim. Veicot pētījumu, autore veica krājumu uzskaites reglamentējošo dokumentu izpēti – literatūras un normatīvo aktu analīzi, lai padziļināti izpētītu krājumu teorētiskos aspektus un tiesisko regulējumu, kā arī analizētu krājumu uzskaites specifiku medikamentu tirdzniecības uzņēmumā. Darba analīzei tika izmantoti tādi SIA "XX" iekšējie dokumenti kā:

1. Nolikums par grāmatvedības organizāciju un kārtību.
2. Uzņēmuma grāmatvedības politika.
3. Nolikums par krājumu uzskaites, novērtēšanas un norakstīšanas kārtību.
4. Nolikums par inventarizāciju un to norises kārtību.
5. Gada pārskati par 2015., 2016. un 2017.gadu un to pielikumi.

Darba sagatavošanā tika izmantotas šādas pētījuma metodes: monogrāfiskā metode, analīzes metode statistiskā metode, grafiskā metode un loģiski-konstruktīvā metode.

I. Kāļa grāmata "Finanšu menedžments" (1999) darbā tika izmantota kā paraugs, pēc kura darba autore veica gan bilances aktīvu horizontālo un bilances aktīvu vertikālo analīzi, gan arī aprēķināja finanšu rādītāju savstarpējās sakarības. Uzņēmuma svarīgāko finanšu rādītāju aprēķiniem autore izmantoja medikamentu tirdzniecības uzņēmuma bilances un peļņas un zaudējuma datus par 2015., 2016. un 2017.gadu. Darbā tika aprēķināti sekojoši rādītāji:

$$\text{Aktīvu aprites koeficients} = \frac{\text{Neto apgrozījums}}{\text{Aktīvu bilances vērtība}} \quad (1)$$

$$\text{Apgrozāmo līdzekļu aprites koeficients} = \frac{\text{Neto apgrozījums}}{\text{Apgrozāmo līdzekļu bilances vērtība}} \quad (2)$$

$$\text{Apgrozāmo līdzekļu aprites periods dienās} = \frac{\text{Kalendāro dienu skaits gadā (360)}}{\text{Apgrozāmo līdzekļu aprites koeficients}} \quad (3)$$

$$\text{Krājumu aprites koeficients} = \frac{\text{Pārdotās produkcijas izejmateriālu izmaksas}}{\text{Krājumu bilances vērtība}} \quad (4)$$

$$\text{Krājumu aprites periods dienās} = \frac{\text{Kalendāro dienu skaits gadā (360)}}{\text{Krājumu aprites koeficients}} \quad (5)$$

Rezultāti

Krājumu uzskaitē SIA "XX" tiek kārtota datorizēti: izmantojot grāmatvedības datorprogrammu "Kentaurs Pro GM" un aptieku sistēmas programmu "NOOM", kuru izmantošanas tiesības saskaņā ar Autortiesību likumu apliecina attiecīgā licence. (SIA "XX", 2014)

SIA "XX" strādā tikai viena grāmatvede, kura veic visu saimniecisko darījumu atspoguļošanu grāmatvedības uzskaites reģistros, tāpēc var gadīties, ka paliek neatklātas un neapzinātas grāmatvedes pieļautās kļūdas. Situācijā, ja uzņēmumā strādā viena grāmatvede un viņas pienākumos ietilpst preču krājumu pārzināšana, teorētiski pastāv iespēja: krājumus neautorizēti pārdot vai nesankcionēti veikt to norakstīšanu no grāmatvedības konta, un faktiskās krājumu atlikumu novirzes no grāmatvedības konta inventarizācijā neuzrādīsies. Tāpēc, lai izvairītos no iepriekš aprakstītās situācijas, uzņēmumā būtu pareizi, ja viens darbinieks reģistrētu saimnieciskos darījumus, bet cita pienākumos ietilptu veikto darbību pareizības pārbaude, tad tiktu ievērots četru acu princips. (Brūna, 2004)

Medikamentu tirdzniecības uzņēmums – SIA "XX" – iepirkto preču "krājumus ieegrāmato un uzskaita to iegādes vērtībā. Iegādes vērtība ir vienāda ar pirkšanas cenu, pamatojoties uz preču pavardzīmēm, rēķiniem un citiem attaisnojuma dokumentiem par krājumu iegādi. Iegādes cenai papildus tiek pieskaitīti ar krājumu iegādi saistītie transporta izdevumi." (SIA "XX", 2014, 31.lpp.)

Uzņēmums iegādātos preču krājumus novērtē pēc "Pirmais iekšā – pirmais ārā" jeb FIFO metodes. (SIA "XX", 2014) Par precīzāku krājumu novērtējuma metodi uzskata tieši FIFO metodi, jo šī metode krājumu vērtību bilances datumā tuvina tirgus cenām.

SIA "XX" nodarbojas ar farmaceitisko izstrādājumu mazumtirdzniecību, un krājumu uzskaitē lieto periodiskās inventarizācijas metodi. Periodiskās inventarizācijas metode nozīmē, ka ieraksti grāmatvedības reģistros atspoguļo uzņēmuma esošo finanšu stāvokli tikai pēc inventarizācijas veikšanas, bet visā pārējā pārskata periodā, kas ir starp inventarizācijām, grāmatvedības dati neatspoguļo faktisko uzņēmuma mantisko stāvokli. Periodiskās inventarizācijas metode paredz periodiski veikt materiālo vērtību inventarizāciju, taču SIA "XX" inventarizāciju veic tikai vienu reizi gadā, tas ir, katra pārskata gada beigās. Pēc darba autores domām uzņēmums ir izvēlējis nepareizo krājumu uzskaites metodi, jo periodiskās inventarizācijas metodi parasti izmanto mazumtirdzniecības uzņēmumi vai pakalpojumu sniedzēji un ražojošie uzņēmumi, kas iepirkto materiālus tūlīt pārstrādā, neuzkrājot lielus noliktavas atlikumus. Izmantojot periodiskās inventarizācijas metodi, krājumu atlikumu nosaka un ieegrāmato tikai pēc inventarizācijas rezultāta, līdz ar to kontrole ir mazāka un, neveicot inventarizāciju, nav iespējams uzzināt objektīvu un patiesu stāvokli konkrētā datumā. SIA "XX" īpašniekiem būtu jāmaina uzņēmuma grāmatvedības politika un krājumu uzskaitē turpmāk jāizmanto nepārtrauktās inventarizācijas metode.

Salīdzinot uzņēmuma grāmatvedības politikā aprakstīto krājumu inventarizācijas veikšanas kārtību ar atbilstību normatīvo aktu prasībām autore konstatēja būtisku neatbilstību. Ministru kabineta noteikumu Nr.585 "Noteikumi par grāmatvedības kārtošānu un organizāciju" 51.punktā ir teikts, ka "*uzņēmuma vadītājs ir atbildīgs par inventarizācijām uzņēmumā*", bet uzņēmuma grāmatvedības politikā ir minēts, ka "*par inventarizācijas veikšanu uzņēmumā atbildīgs ir valdes loceklis.*" Uzņēmuma grāmatvedības politika ir apstiprināta 2014.gadā, un tas nozīmē, ka neskatoties uz tās neatbilstību normatīvo aktu prasībām, tā nav ne papildināta, ne arī mainīta no 2014.gada.

Medikamentu tirdzniecības uzņēmumā nav izstrādāts tāds iekšējais dokuments kā “Krājumu uzskaites metodika”, un līdz ar to netiek nedrošināta gatavojamo medikamentu izejvielu iekšējā kontrole, kā arī nepareizi tiek aizpildīta uzņēmuma ienākuma nodokļa deklarācija.

Aprēķinos iegūtie koeficienti liecina par uzņēmuma zemu aktīvu apriti, jo bilances atlikumā uz gada beigām ir uzkrāti salīdzinoši lieli naudas līdzekļi un to atlikums katru gadu palielinās. Lielu naudas līdzekļu uzkrāšana bilancē liecina, ka SIA “XX” nav izstrādāta vispārējā uzņēmuma ieguldījuma stratēģija un ilgtermiņa finanšu plāns.

SIA “XX” apgrozāmo līdzekļu aprites koeficientu var vērtēt kā zemu, jo apgrozāmo līdzekļu aprites periods dienās no 118 dienām palielinās uz 122 dienām, un tas nozīmē, ka kapitāla iesaldēšanas periods apgrozāmajos līdzekļos ir ilgs un apgrozāmo līdzekļu izmantošanas efektivitāte ir zema.

Krājumu aprites koeficienta rādītājs liecina, ka medikamentu tirdzniecības uzņēmums krājumos ir ieguldījis pārāk daudz līdzekļu un iznāk, ka uzņēmums ir iesaldējis kapitālu, kas nenes peļņu.

Secinājumi

1. Medikamentu tirdzniecības uzņēmumā krājumi tiek uzskaitīti bilances kontā “Gatavie ražojumi un preces pārdošanai”, kurā uzskaita izejvielas un materiālus (recepšu medikamentu pagatavošanai) un iepirktās preces tālākpārdošanai.

2. Analizētajā laika periodā uzņēmums krājumu uzskaitē ir izvēlējis periodiskās inventarizācijas metodi. Pēc autora domām ir jāveic krājumu uzskaites metožu nomaīņa: no periodiskās inventarizācijas metodes – tagad, uz nepārtrauktās inventarizācijas metodi – turpmāk. Nepārtrauktās inventarizācijas metodes būtība ir krājumu kustības sistemātiska uzskaitē, jo bilances kontos tiek iegrāmatota visu krājumu kustība: saņemšana, iekšējā pārvietošana, nodošana ražošanā, pārdošana. Šo metodi pārsvarā lieto uzņēmumi, kuriem ir liels preču krājumu atlikums, jo tā nodrošina gan kontroli par krājumu saglabāšanu un zaudējumu (zādzību, izlaupišanu, bojājumu) identificēšanu, gan arī iespēju aprēķināt peļņu vai zaudējumus par jebkuru laika periodu (mēnesi, ceturksni) bez esošo krājumu inventarizācijas.

3. SIA “XX” ir pārāk zema aktīvu aprite, tāpēc, lai to paātrinātu, ir nepieciešams vai nu palielināt produkcijas realizācijas apjomu, vai arī samazināt kopējo aktīvu vērtību.

4. Medikamentu tirdzniecības uzņēmumā nav izstrādāta “Krājumu uzskaites metodika”, tāpēc nav iespējams:

- ✓ Noteikt, kas veido krājuma zudumus.
- ✓ Zināt, kā tiek aprēķinātas dabīgo zudumu normas.
- ✓ Zināt, kā konkrētajā uzņēmumā tiek norakstīti krājuma zudumi.

5. Medikamentu tirdzniecības uzņēmumā nav izstrādāta iekšējās kontroles sistēma un noteiktas iekšējās kontroles procedūras krājumu uzskaitē, tāpēc salīdzinoši liels kapitāls tiek iesaldēts preču krājumos. Šāda situācija veidojas tāpēc, ka preču pasūtīšanu uzņēmumā veic vairāki darbinieki un katrs darbinieks pasūtāmo preču daudzumu nosaka individuāli – pēc saviem ieskatiem.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Brūna, I., (2004). Uzņēmumu iekšējā kontrole. Rīga: Latvijas Universitāte

Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums (spēkā esošā redakcijā). Latvijas Vēstnesis, 222 (5540), 12.11.2015. [skatīts 06.11.2018.] Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/277779-gada-parskatu-un-konsolideto-gada-parskatu-likums>

Kālis, I., (1999). Finanšu menedžments. Rīga: Latvijas Universitāte

Leibus, I., Pētersone, I., Jesemčika, A., Svarinska, A., Grigorjeva, R., (2018) Finanšu grāmatvedība. Rīga: SIA "Lietišķās informācijas dienests"

LR Ministru kabineta 2015. gada 22. decembra noteikumi Nr. 775 "Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma piemērošanas noteikumi" (spēkā esošā redakcija). Latvijas Vēstnesis, 253 (5571), 29.12.2015. [skatīts 03.03.2019.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278844-gada-parskatu-un-konsolideto-gada-parskatu-likuma-piemerosanas-noteikumi>

"XX", SIA. (2014). Uzņēmuma grāmatvedības politika / Nolikums par krājumu uzskaites, novērtēšanas un norakstīšanas kārtību. (nepublicēts)

Valsts ieņēmumu dienests, (2018). Biežāk uzdotie jautājumi. [skatīts 03.01.2019.] Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/komerscabiendriba-atbilstosi-savai-veicamajai-saimnieciskajai-darbibai-ir-noteikusi-dabisko-zudumu>

Vēsma Lineja. FIZISKO PERSONU NODOKĻU AUDITS VALSTS IEŅĒMUMU DIENESTĀ

*Ekonomikas un kultūras augstskola, studiju programma "Grāmatvedība un audits",
vesma.lineja@gmail.com*

Zinātniskais vadītājs: Dr.oec. Staņislavs Keišs

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: Ne visi nodokļu maksātāji godīgi maksā nodokļus. Fizisko personu nodokļu auditos katru gadu papildus budžetā tiek aprēķinātas summas, kas ievērojami papildina valsts budžeta ienākumus (2015. gadā - 5,4 milj. EUR, 2016. gadā - 6,9 milj. EUR, 2017. gadā - 3,2 milj. EUR). Fizisko personu nodokļu auditiem ir vairāki veidi, šobrīd katram audita veidam nav izstrādāti atbilstoši sākuma sarunas protokoli, kas apgrūtina auditora darbu un neveicina kvalitatīvu sarunu ar nodokļu maksātāju jau pašā sākumā. Pēc nodokļu audita VID lēmumu iespējams pārsūdzēt sākotnēji VID ģenerāldirektoram, pēc tam Administratīvajā tiesā. Saņemot tiesu nolēmumus, kuros tiek skatīti jautājumi par fizisko personu audita rezultātiem, atsevišķos gadījumos tiesu viedoklis atšķiras no VID viedokļa, tādējādi nepieciešams šos gadījumus īpaši analizēt, rīkojot seminārus.

Pētījuma mērķis: Izpētīt fizisko personu nodokļu audita veidus Valsts ieņēmumu dienestā un iekasēto nodokļu ietekmi uz valsts budžetu.

Pētījuma metodes: Datu vākšanas metode, veicot speciālās literatūras analīzi un Valsts ieņēmumu dienesta publiski pieejamo dokumentu analīzi, datu analīzes metode, pielietojot aprakstošo statistikas metodi, grafisko metodi un finanšu analīzi.

Sasniegtie rezultāti: Izvērtēts fizisko personu nodokļu auditu process, sniegti priekšlikumi nodokļu audita kvalitātes uzlabošanai. Analizēti Valsts budžeta ieņēmumi no nodokļu auditiem.

Atslēgas vārdi: Nodokļu audits; VID; fiziska persona.

Ievads

Latvijā nodokļu kontroles pasākumus nodokļu maksātājiem veic Valsts ieņēmumu dienests (turpmāk - VID). Nodokļu kontroles pasākumi tiek veikti nodokļu maksātājiem, kuriem konstatēts augstākais risks par izvairīšanos no nodokļu aprēķināšanas un maksāšanas budžetā. VID lielu uzmanību pievērš nodokļu kontroles pasākumu plānošanai un pārbaudāmo nodokļu maksātāju atlasei. Nodokļu kontroles pasākumiem nodokļu maksātājus atlasa, izvērtējot riska analīzes rezultātus. Nodokļu administrēšana ir pasaulē vienīgā zināmā metode, kā realizēt sociālā taisnīguma principu sabiedrībā. Latvijā nodokļu administrēšanu veic VID, kas pakļauts Finanšu ministrijai. Tā darbību reglamentē likums "Par Valsts ieņēmumu dienestu".

Darba mērķis: Izpētīt fizisko personu raksturojumu un saimnieciskās darbības veidus, kā arī kontroles pasākumu pamatprincipus auditā iesaistīto pušu pienākumus un tiesības.

Lai realizētu pētnieciskajā darbā izvirzītos mērķis, darba autore izvirzīja šādus uzdevumus:

1. Izpētīt nodokļu audita mērķus un norisi un raksturot fizisko personu loku, kuras pakļautas nodokļu auditam;
2. Izanalizēt nodokļu auditu rezultativitāti un tās ietekmi uz valsts budžetu;
3. Izanalizēt tiesu praksi nodokļu auditu lietās;
4. Izstrādāt secinājumus un sagatavot priekšlikumus par analizēto un izpētīto tēmu.

Izvērtējot nodokļu ietekmi uz valsts budžetu izmantota: speciālās literatūras analīze, dokumentu

analīze. Iegūto rezultātu apstrādei izmantota: aprakstošā statistikas metode, grafiskā metode.

Veicot pētniecisko darbu, autore izmantoja Latvijas Republikas normatīvo bāzi – likumu “Par Valsts ieņēmumu dienestu”, likumu “Par nodokļiem un nodevām”, likumu “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” un Komerclikumu, kā arī Ministru kabineta noteikumus un personīgo profesionālo pieredzi, strādājot VID jau 11 gadus. Darbā izmantoti dažādi metodiskie materiāli un publikācijas periodiskajā literatūrā.

Literatūras apskats

Ne visi nodokļu maksātāji godīgi maksā nodokļus. Fizisko personu nodokļu audits katru gadu papildus budžetā tiek aprēķinātas summas, kas ievērojami papildina valsts budžeta ienākumus (2015. gadā - 5,4 milj. EUR, 2016. gadā - 6,9 milj. EUR, 2017. gadā - 3,2 milj. EUR).

Fizisko personu nodokļu auditiem ir vairāki veidi, šobrīd katram audita veidam nav izstrādāti atbilstoši sākuma sarunas protokoli, kas apgrūtina auditora darbu un neveicina kvalitatīvu sarunu ar nodokļu maksātāju jau pašā sākumā. Pēc nodokļu audita VID lēmumu iespējams pārsūdzēt sākotnēji VID ģenerāldirektoram, pēc tam Administratīvajā tiesā. Saņemot tiesu nolēmumus, kuros tiek skatīti jautājumi par fizisko personu audita rezultātiem, atsevišķos gadījumos tiesu viedoklis atšķiras no VID viedokļa, tādējādi nepieciešams šos gadījumus īpaši analizēt, rīkojot seminārus.

Nodokļi ir neatņemama valsts ienākumu daļa, un nodokļu iekasēšana var būtiski ietekmēt ekonomisko situāciju valstī. Mainoties ekonomiskajai situācijai, mainās valsts izdevumu un ienākumi, sliktākajā gadījumā rodas nepieciešamība pēc papildus līdzekļiem valsts budžetā. Tādējādi VID Nodokļu kontroles pārvalde, nodokļu audits aprēķinot papildus nodokļu maksājumus būtiski papildina valsts kasi.

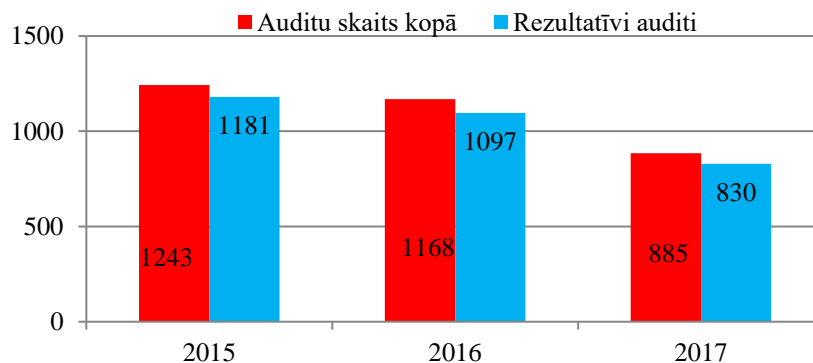
Metodoloģija

Pētījums par nodokļu ietekmi uz valsts budžetu veikts par 2015., 2016., 2017. gadu, kā arī ieskats 2018. gada 9 mēnešu rezultātā. Pētījums veikts laika periodā no 2018. gada septembra līdz 2018. gada decembrim. Pētījuma izstrādē izmantota un apkopota pieejamā speciālā literatūra par fizisko personu nodokļu auditu veikšanu un auditos aprēķinātajiem nodokļiem. Veicot pētījumu, autore izmantoja personīgo profesionālo pieredzi un VID Nodokļu kontroles pārvaldē esošo reglamentējošo dokumentu izpēti – literatūras un normatīvo aktu analīzi. Izvērtējot nodokļu ietekmi uz valsts budžetu izmantota: speciālās literatūras analīze, dokumentu analīze. Iegūto rezultātu apstrādei izmantota: aprakstošā statistikas metode, grafiskā metode, iegūtos rezultātus atspoguļojot grafikos. Pēc informācijas apkopošanas, autore formulēja secinājumus un izstrādāja priekšlikumus.

Rezultāti

2017.gadā VID Nodokļu kontroles pārvalde veica 885 nodokļu auditus, no kuriem 830 jeb 93,79 % nodokļu auditi bija rezultatīvi, t.i. papildus aprēķināti budžetā maksājami nodokļi. Savukārt 2016.gadā no 1168 veiktajiem nodokļu auditiem 1097 jeb 93,92 % bija rezultatīvi. Bet 2015. gadā, veicot 1243 nodokļu auditus rezultatīvi bija 1181 jeb 95,01 %.

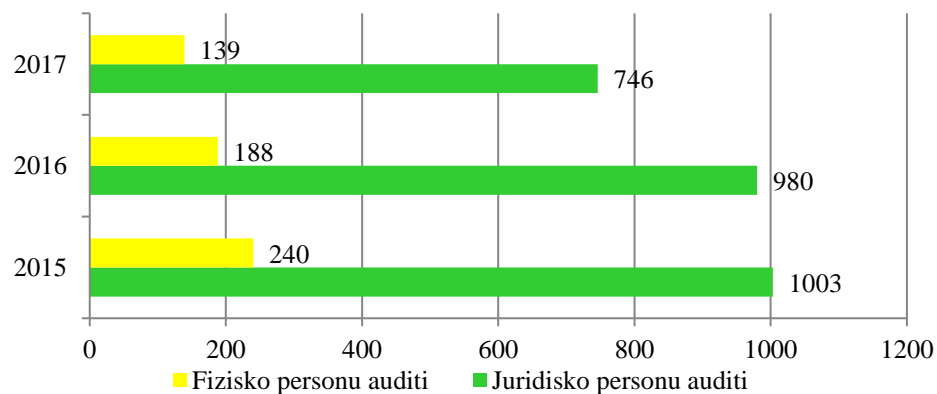
Tādējādi var secināt, ka samazinoties nodokļu auditu skaitam, samazinājusies arī to rezultativitāte (skatīt 1.att.).

1. att. Auditu skaits un rezultativitāte (Avots: Nodokļu kontroles pārvaldes dati, autores apkopojums)

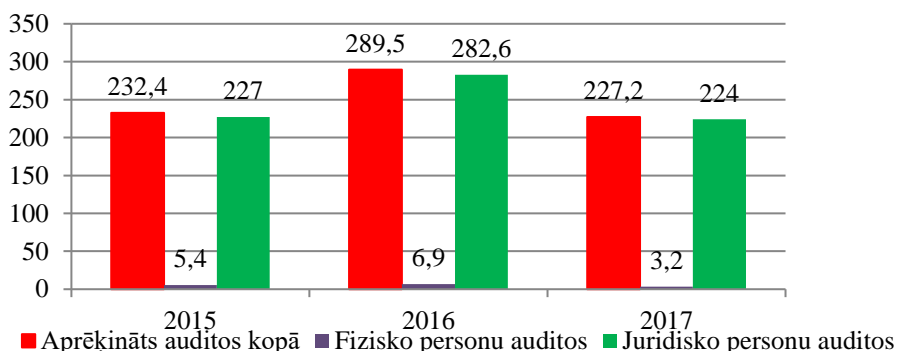
VID Nodokļu kontroles pārvaldē strādā vidēji 190 auditori, no kuriem tikai aptuveni 30 veic fizisko personu auditus. Aplūkosim kā sadalās veikto nodokļu auditu skaits starp fiziskajām un juridiskajām personām.

2017. gadā no veiktajiem 885 nodokļu auditiem 139 nodokļu auditi jeb 16 % – fizisko personu nodokļu auditi un 746 jeb 84 % ir juridisko personu nodokļu auditi, 2016. gadu (1168 nodokļu auditi), kad tika veikti 188 fizisko personu nodokļu auditi (16 %) un 980 juridisko personu nodokļu auditi (84 %), fiziskajām personām veikto nodokļu auditu skaits ir samazinājies par 49 nodokļu auditiem, bet juridiskajām personām par 234 nodokļu auditiem. Savukārt, salīdzinot 2016. gadu ar 2015. gadu (1243 nodokļu auditi), kad tika veikti 240 fizisko personu nodokļu auditi (19 %) un 1003 juridisko personu nodokļu auditi (81 %). Fizisko personu auditu skaits samazinājies par 52 nodokļu auditiem, bet juridiskajām personām veikto nodokļu auditu skaits ir samazinājies par 23 nodokļu auditiem (skatīt 2. att.).

2. att. Fizisko un juridisko personu auditu skaits VID (Avots: Nodokļu kontroles pārvaldes dati, autores apkopojums)

Apkopojot pētījuma rezultātus secināts, ka Valsts ieņēmumu dienesta Nodokļu kontroles pārvalde 2017. gadā papildus aprēķināja budžetā veicamos maksājums 227,2 milj. EUR apmērā, no kuriem 224 milj. EUR aprēķināti juridisko personu auditos, bet 3,2 milj. EUR (1,41 %) fizisko personu nodokļu auditos. 2016. gadā kopā aprēķināts 289,5 milj. EUR, juridisko personu nodokļu auditos aprēķināti 282,6 milj. EUR, bet fizisko personu nodokļu auditos 6,9 milj. EUR (2,44 %). Savukārt 2015.gadā kopā valsts budžetā papildus aprēķināti 232,4 milj. EUR juridiskajām personām veiktajos nodokļu auditos – 227 milj. EUR, bet fizisko personu auditos – 5,4 milj. EUR (2,32 %) (skatīt 3. att.).

3. att. Nodokļu audits aprēķinātās summas, milj.EUR (Avots: Nodokļu kontroles pārvaldes dati, autores apkopojums)

Fizisko personu nodokļu auditi un riska analīze 2018. gada 9 mēnešos

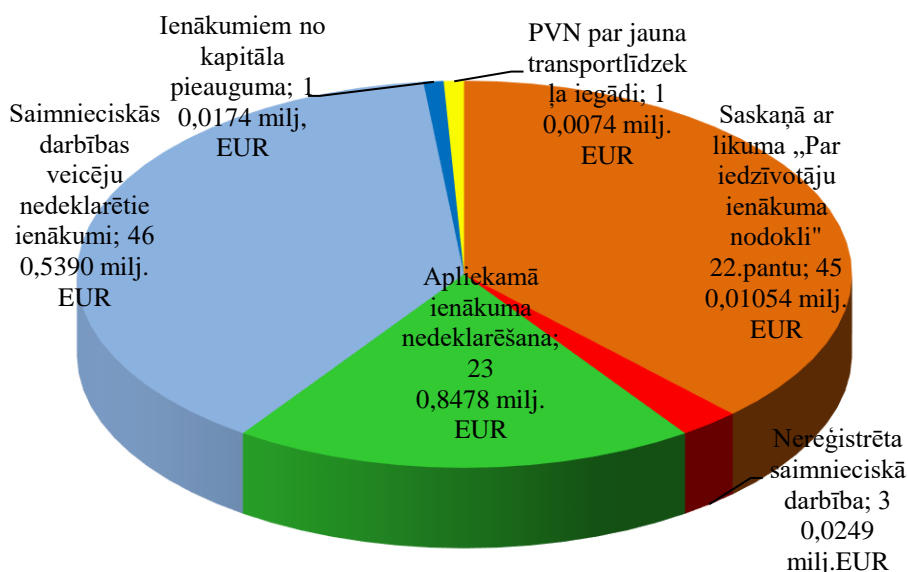
Fiziskajām personām veikti 119 nodokļu auditi jeb 21 % ko kopējā nodokļu auditu skaita (559), t.sk.:

- 45 fiziskajām personām nodokļu auditi ir veikti saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 22. pantu, papildus aprēķinot 0,1054 milj. EUR.

Pārsvārā nodokļu auditos, kuri veikti saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 22. pantu, ir piemērota izdevumu metode – 80 % gadījumu. 29 nodokļu auditu rezultātā fiziskajām personām netika atzīti papildu deklarācijās uzrādītie skaidras naudas uzkrājumi 0,3403 milj. EUR apmērā.

Saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 22. pantu papildu deklarācijas ir pieprasītas 141 fiziskajai personai, tās saņemtas no 118 fiziskajām personām (tajā skaitā arī 2017. gadā pieprasītās papildu deklarācijas).

- trim fiziskajām personām, kurām konstatēta neregistrēta saimnieciskā darbība, nodokļu auditos papildus aprēķināti 0,0249 milj. EUR;
- 23 fiziskajām personām veikti nodokļu auditi saistībā ar apliekamā ienākuma nedeklarēšanu, papildus aprēķinot 0,08478 milj. EUR;
- 46 fizisko personu - saimnieciskās darbības veicēju nodokļu auditos papildus aprēķināti 0,5390 milj. EUR. Astoņu nodokļu auditu rezultātā fiziskajām personām saimnieciskās darbības zaudējumi samazināti par 0,2104 milj. EUR;
- vienai fiziskai personai nodokļu audits veikts saistībā ar ienākumiem no kapitāla pieauguma, papildus aprēķinot 0,0174 milj. EUR;
- vienai fiziskai personai nodokļu audits veikts saistībā ar PVN par jauna transportlīdzekļa iegādi, papildus aprēķinot 0,0074 milj. EUR (skatīt 4.att.).

4. att. Nodokļu auditu skaita sadalījums pēc to veidiem (Avots: Nodokļu kontroles pārvaldes dati, autores apkopojums)

Secinājumi

1. Sākuma sarunas protokoli nepieciešami atbilstoši katram audita veidam.
2. Audita procesa laikā auditori, izvērtējot likuma normas no tiesu prakses viedokļa, konstatē atšķirīgus viedokļus.
3. Fizisko personu auditos valsts budžetā papildus aprēķināja nodokļus:
2015. gadā - 5,4 milj. EUR;
2016. gadā - 6,9 milj. EUR;
2017. gadā - 3,2 milj. EUR.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Augstākā Padome. Likums par iedzīvotāju ienākuma nodokli (spēkā esoša redakcija, 01.10.2018.) "Latvijas Vēstnesis", 32, 01.06.1993., "Ziņotājs", 22/23, 10.06.1993. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams <https://likumi.lv/doc.php?id=56880>.

Augstākā tiesa. Nodokļu tiesības. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Elektroniskais resurss [skatīts 15.11.2018.].Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/nodoklu-tiesibas/iedzivotaju-ienakuma-nodoklis>.

Liepiņa, R., Moiseja, L. (2001) Juridisko un fizisko personu nodokļu audits. Rēzekne: Rēzeknes augstskola Ekonomikas fakultāte Finanšu un grāmatvedības katedra.

Mālderis, G. (2008) Grāmatvedība. Revīzija. Audits. Rīga: Biznesa augstskola Turība.

Lukašina, O. (2000) Nodokļu sistēma un tās nianses. Rīga: SIA Merkūrijs LAT.

LR Ministru kabineta noteikumi Nr.331 "Kārtība, kādā Valsts ieņēmumu dienests uz aprēķinu pamata nosaka fizisko personu apliekamo ienākumu" (spēkā esoša redakcija). "Latvijas Vēstnesis", 341/343 (2252/2254), 29.09.2000. [skatīts 11.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/11216#piel2>.

LR Ministru kabineta noteikumi Nr.780 "Noteikumi par papildu deklarācijas par ienākumiem, ieņēmumiem, naudas un citiem uzkrājumiem, īpašumiem un to vērtības maiņu veidlapu un kārtību, kādā Valsts ieņēmumu

dienests uz aprēķinu pamata nosaka iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāja apliekamo ienākumu” (spēkā esoša redakcija). "Latvijas Vēstnesis", 153 (3521), 26.09.2006. [skatīts 11.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=144286>.

Saeima. Par Valsts ieņēmumu dienestu (spēkā esoša redakcija, 01.01.2018.) "Latvijas Vēstnesis", 105, 11.11.1993. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=59902>.

Saeima. Komerclikums. (spēkā esoša redakcija, 01.01.2018.) "Latvijas Vēstnesis", 158/160, 01.01.2002. [skatīts 08.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=5490>.

Saeima. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums (spēkā esoša redakcija 01.07.2012.) "Latvijas Vēstnesis", 96 (4699), 12.11.2015. [skatīts 04.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/249322>.

Saeima. Par nodokļiem un nodevām (spēkā esoša redakcija, 19.10.2018.) "Latvijas Vēstnesis", 26 (309), 18.02.1995. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=33946>.

Saeima. Paziņošanas likums. (spēkā esoša redakcija, 01.09.2018.) "Latvijas Vēstnesis", 102 (4294), 30.06.2010. [skatīts 12.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=212499>.

Šķiņķis, M., 15.11.2017. ZAB "COBALT", zvērināts advokāts "VID nodokļu audits un pušu tiesības." iFinances. Elektronisks resurss. [skatīts 10.11.2018.]. Pieejams: https://www.cobalt.legal/files/bundleNewsPost/3085/Matiss_VID_ifinances_15_11_2017.pdf.

Valsts ieņēmumu dienests. Metodiskais materiāls. (2018). Iedzīvotāju ienākuma nodoklis no saimnieciskās darbības ienākuma. Elektronisks resurss [skatīts 08.11.2018.]. Pieejams: https://www.vid.gov.lv/sites/default/files/metodiskais_materials_sd_2812_0.pdf

Zaiceva, J. (2012) Fizisko personu nulles deklarācija. Rīga: SIA BENO PRESSE.

Jekaterina Loginova. DEBITORU PARĀDU UZSKAITES PILNVEIDE INFORMĀCIJAS TEHNOLOĢIJU UZŅĒMUMĀ

Alberta koledža, studiju programma "Uzņēmējdarbība", svaroglar@inbox.lv

Zinātniskais vadītājs: Mg. oec.Inta Grīnberga

Anotācija

Pētījuma aktualitāte: pētījuma temats ir aktuāls uzņēmumiem, kuru mērķis ir peļņas gūšana un tiem, kas pārdod savu preci vai pakalpojumus ar atlikto maksājumu, jo tajā brīdī kad netiek saņemta tūlītēja apmaksā par pārdoto preci vai pakalpojumiem veidojas debitoru parādi, kuru apmaksu uzņēmumiem ir svarīgi saņemt laicīgi. Savlaicīgi nesaņemta debitoru parādu apmaksā neļauj uzņēmumam ieguldīt naudas līdzekļus uzņēmuma attīstībā un gūt lielāku peļņu. Bet, bezcerīgie parādi, kurus vairs nav iespējams atgūt, samazina uzņēmuma ieņēmumus, kā rezultātā samazinās arī peļņa. Izmantojot pētījuma rezultātus uzņēmumi var samazināt debitoru parādu apmaksā kavējumu, minimizēt izdevumus, kas saistīti ar kavēto maksājumu iekasēšanu, panākt, lai neapmaksāto rēķinu skaits samazinātos, panākt, lai finanšu pārskats sniegtu patiesu un skaidru priekšstatu par uzņēmuma finansiālo stāvokli.

Pētījuma mērķis: izpētīt normatīvo aktu noteikumus, teoriju, praktiskus piemērus, formulēt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus debitoru uzskaites pilnveidei informācijas tehnoloģiju uzņēmumā.

Pētījuma metodes:

1. dokumentu analīze
2. grafiskā analīze
3. aprakstošās statistikas metode
4. literatūras analīze
5. tiešā strukturētā intervija

Sasniegtie rezultāti: pētījuma beigās bija izstrādāti priekšlikumi debitoru parādu uzskaites pilnveidei noteiktajā uzņēmumā, tieši – pilnveidot uzņēmumā pielietoto kredītpolitiku, pilnveidot uzņēmumā pielietoto debitoru parādu vadības politiku, veikt inventarizāciju likumā noteiktajā kārtībā, sākt izmantot Creditreform vai citu uzņēmumu pakalpojumus debitoru novērtēšanā un pārbaudē. Priekšlikumi bija prezentēti noteiktā uzņēmuma vadībai. Uzņēmuma vadība, izpētot sniegtos priekšlikumus pieņēma lēmumu pilnveidot savu kredītpolitiku ar priekšapmaksā noteikumu ieviešanu, kas palīdzēja novērst jaunu šaubīgo debitoru parādu rašanos.

Atslēgas vārdi: debitori, parādi; uzskaitē, pilnveide.

Ievads

Pētījums par debitoru parādu uzskaiti ir aktuāls uzņēmumam, kurā autore pašlaik strādā (turpmāk tekstā – Uzņēmums). Pētījuma temata izvēli autore pamato ar to, ka Uzņēmumā, pēc 2017. gada bilances veiktās analīzes, tika konstatēts, ka pircēju un pasūtītāju parādu īpatsvars kopējā aktīvu summā ir pārāk augsts, proti, aizņem 86% no bilances aktīviem. Aprēķinot debitoru parādu vienas aprites ilgumu dienās, tika konstatēts, ka 2017. gadā debitoru parādu vienas aprites ilgums dienās ir 49 dienas, kas ir pārāk lēns aprites ilgums un šī rādītāja koeficients ir zemāks par vidējo nozarē 2017. gadā – 36 dienas. Tas norāda uz to, ka Uzņēmums nav spējīgs laicīgi iekasēt debitoru parādus. Lai uzņēmums būtu spējīgs laicīgi iekasēt debitoru parādus, tika pieņemts lēmums izpētīt debitoru parādu uzskaites teorētiskos aspektus un normatīvo aktu prasības, izpētīt uzņēmuma debitoru parādu uzskaites praksi, veikt analīzi un, balstoties uz analīzes rezultātiem, izstrādāt priekšlikumus debitoru parādu uzskaites un vadības uzlabošanai.

Pētījuma mērķis ir: izpētīt normatīvo aktu noteikumus, teoriju, praktiskus piemērus par debitoru parādu uzskaiti, formulēt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus debitoru parādu uzskaites pilnveidei informācijas tehnoloģiju uzņēmumā. Mērķa sasniegšanai bija izpildīti šādi uzdevumi:

1. Izpētīti debitoru parādu uzskaites un vadības teorētiskie aspekti un sagatavots pārskats par izpētes rezultātiem
2. Izpētīti normatīvo aktu noteikumi par debitoru parādu uzskaiti un sagatavots pārskats par izpētes rezultātiem
3. Izpētīta un aprakstīta pētāmā uzņēmuma darbība debitoru parādu uzskaitē un vadībā
4. Salīdzinātas pētāmā uzņēmuma darbība debitoru parādu uzskaitē un vadībā ar teorijas nostādnēm un normatīvo aktu prasībām
5. Formulēti secinājumi un izstrādāti priekšlikumi debitoru parādu uzskaites un vadības pilnveidei.

Pētniecības metodes, kuras bija izmantotas pētījuma sagatavošanā:

1. Dokumentu analīze – metode, kuru izmanto budžeta posteņu, gada pārskatu rezultātu izpētei, lai iegūtu kvantitatīvo informāciju, tas ir informāciju skaitļu izteiksmē
2. Grafiskā analīze – metode, kuru pielietojot pētnieks attēlo datus tabulu veidā, piemēram, finanšu rādītāju vertikālā un horizontālā analīze
3. Aprakstošās statistikas metode – ar šo metodi veic dažādu rādītāju aprēķināšanu
4. Literatūras analīze – ar šo metodi pēta pēc noteiktiem kritērijiem atlasītus literatūras avotus, pētāmā priekšmeta definējumu, analīzes iespēju utt. identificēšanai
5. Tiešā strukturētā intervija – pielietojot šo metodi, intervētājs intervijas gaitā veic datu ievadi datu bāzē, balstoties uz respondenta atbildēm (Šteinbergs, 2018).

Literatūras apskats

Ievadā bija minēts, ka Uzņēmumam ir problēmas ar debitoru parādu atgūšanu, t.i. ar debitoru parādu uzskaiti, jo debitoru parādu uzskaitē sevī iekļauj gan debitoru parādu atgūšanu, gan reģistrēšanu grāmatvedības reģistros, gan kredītpolitikas izstrādi un tās pielietošanu, gan debitoru parādu vadības politikas izstrādi un tās pielietošanu. Tam, ka uzņēmumam ir problēmas ar debitoru parādu uzskaiti var būt vairāki skaidrojumi:

1. Nesavlaicīgi un nekorekti iegrāmatoti debitoru parādi
2. Nesavlaicīgi veikta debitoru parādu inventarizācija
3. Neefektīvi kredītpolitikas noteikumi
4. Neefektīva debitoru parādu vadības politika.

Lai noskaidrotu kāda iemesla dēļ Uzņēmumam ir problēmas ar debitoru parādu uzskaiti pirmkārt tika pieņemts lēmums pārbaudīt kā Uzņēmums veic debitoru parādu ierakstus grāmatvedības reģistros un salīdzināt tos ar teorētiskajām nostādnēm. Salīdzinājumam bija izvēlētas šādu grāmatu teorētiskās nostādnes: Uzņēmuma gada pārskats (Apsīte, 2003), „Izdāles materiāls priekšmetā „Grāmatvedības pamati””. (Gekiša, 2016), „Finanšu grāmatvedība. Mācību līdzeklis.” (Grandāne, 2004), „Finanšu grāmatvedība” (Leibus, 2016).

Izpētot grāmatās sniegtas teorētiskās nostādnes un salīdzinot tās ar Uzņēmuma praksi debitoru parādu uzskaitē tika konstatēts, ka pārāk liels debitoru parādu īpatsvars 86% apmērā ir izskaidrojams ar to, ka Uzņēmums neveido uzkrājumus šaubīgiem debitoru parādiem un tāpēc bilance debitoru parādu posteņu vērtībā ir nepamatoti augsta, jo tajā ir iekļauti parādi, kuru atgūšana ir jau apšaubāma. Šis secinājums apstiprinājās arī veicot debitoru parādu analīzi pēc

norēķinu termiņiem, izmantojot Rurānes I. grāmatā „Uzņēmuma finanses” ieteikto analīzes shēmu. Tas, ka Uzņēmumam nav krājumu arī daļēji izskaidro debitoru parādu īpatsvara lielumu 86% apmērā.

Tā kā augstāk aprakstīto grāmatu izdošanas gads bija 2003.-2016., bet darbs tika rakstīts 2018. gadā, tad pirms secinājumu veikšanas grāmatās norādītie dati tika salīdzināti ar esošo normatīvo aktu noteikumiem, lai no grāmatām paņemtu tikai aktuālo informāciju.

Tika izpētīti:

1. Likums „Par grāmatvedību”, jo šajā likumā ir aprakstīti vispārējie grāmatvedības kārtēšanas noteikumi
2. Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums, jo šajā likumā ir noteikts kā un kādos finanšu pārskata posteņos ir jānorāda informācija par debitoru parādiem. Kā arī pēc kādiem kritērijiem šajā likumā ir noteikta debitoru parādu ikgadējās inventarizācijas nepieciešamība
3. Komerclikums. No šī likuma bija iegūta informācija par pamatkapitāla apmēru un tā apmaksas kārtību dibinot uzņēmumu, jo uzņēmuma dibinātāji var būt arī uzņēmuma debitori
4. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likums. No šī likuma tika iegūta informācija par darījumu uzskaiti ar asociētām un radniecīgām personām, jo šīs personas arī var būt uzņēmuma debitori
5. Likums „Par nodokļiem un nodevām”. Šajā likumā bija sniegta radniecīgo un asociēto personu definīcija, kuru ir jāzina, lai veiktu korektu uzskaiti par darījumiem ar radniecīgām un asociētām personām
6. Vekseļu likums. Pēc teorētiskajām nostādnēm debitoriem ir iespēja norēķināties ne tikai ar naudu, bet arī ar vekseliem. No Vekseļu likuma bija iegūta informācija, kas ir vekselis un kāds ir vekseļu juridiskais spēks
7. Civillikums. Šajā likumā ir noteikts kāds ir parādu noilguma termiņš, pēc kura juridiski vairs nav iespējams atgūt parādu
8. Maksātnespējas likums. Šajā likumā ir noteikta kārtība kādā uzņēmums var pieprasīt parādu no debitora, kurš ir uzsācis maksātnespējas procesu.

Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likumā bija norādīta atsauce uz Ministra Kabineta (turpmāk teksta – MK) noteikumiem, kuros detalizētāk ir noteikts kā pareizi atspoguļot debitoru parādus grāmatvedībā. Uzņēmuma ienākuma nodokļa likumā bija norādīta atsauce uz MK noteikumiem Nr. 677, kuros ir noteikts kā aprēķināt tirgus cenas vērtību, kuru ir nepieciešams izmantot darījumos ar asociētām un radniecīgām personām. Tāpēc tika izpētīti šie abi MK noteikumi un papildu tika izpētīti arī MK noteikumi Nr. 969, jo šie noteikumi reglamentē kā atlīdzināt izdevumus, saistītos ar mācību, darba un dienesta komandējumiem darbiniekiem, jo uzņēmuma darbinieki arī ir uzņēmuma debitori. Pēc normatīvo aktu izpēti un salīdzināšanas ar Uzņēmuma praksi debitoru parādu uzskaitē tika konstatēts, ka Uzņēmums neveic ikgadējo debitoru parādu inventarizāciju likumā noteiktajā kārtībā, kā rezultātā Uzņēmuma klienti netiek laicīgi informēti par parādu esamību un tas palielina šaubīgo debitoru parādu skaitu, kas ir iekļauti debitoru parādu bilances posteņa vērtībā un daļēji izskaidro šī posteņa lielo īpatsvaru 86 % apmērā.

Nākamais solis pētījumā bija Uzņēmumā pielietotās kredītpolitikas izpēte. Lai iegūtu priekšstatu kas ir kredītpolitika un kādi ir tās uzdevumi, tika izpētītas grāmatas: „Komersantu darbības analīze un kontrole” (Krogzeme,2013) un „Accounting for non accountants”(Horner, 2013). H.Krogzemes šādi grāmatā bija sniegts kredītpolitikas noteikumu pārskats, kuram būtu nepieciešams pievērst uzmanību jebkuram uzņēmumam, kas veic kredītpolitikas izstrādi.

D.Hornera šādi grāmata bija izpētīta, lai iegūtu priekšstatu, kāda kredītpolitika tiek izmantota ārpus Latvijas Republikas robežām. Pēc grāmatās sniegtajām teorētiskajām nostādnēm un to salīdzinājuma ar Uzņēmumā pielietoto kredītpolitiku tika noskaidrots, ka Uzņēmuma kredītpolitika ir neefektīva, jo visiem klientiem ir vienādi kredītēšanas nosacījumi, soda sankcijas par kavētiem maksājumiem netiek piemērotas un netiek izmantoti arī motivēšanas instrumenti, kas varētu motivēt klientus veikt rēķinu apmaksu ātrāk par rēķinos noteiktiem rēķinu apmaksas termiņiem. Viens no tādiem motivēšanas instrumentiem varētu būt skonto atlaides.

Visi augstāk minētie nosacījumi ietekmē to, ka debitoru parādi netiek apmaksāti laicīgi un tādēļ veidojas šaubīgie debitoru parādi. Īpaša uzmanība bija vērsta rēķinu apmaksas termiņam un, tāpēc, bija veikts salīdzinājums starp vidējo norēķinu termiņu Eiropā ar Uzņēmumā pielietoto. Dati par vidējiem norēķiniem termiņiem Eiropā bija iegūti no portāla www.la.lv (Izrādās Latvijā ir vieni no īsākajiem rēķinu apmaksas termiņiem Eiropā, 2018). Pēc salīdzinājuma tika noskaidrots, ka Uzņēmumā tiek pielietots diezgan īss apmaksas termiņš, kas nevar būt par iemeslu tam, ka debitoru parādu vienas aprites ilgums ir pārāk lēns, t.i. 49 dienas.

Pēc H. Krogzemes šādi, līdzīgi turpmāk viedokļa kredītpolitikas ieviešana uzņēmumā vēl negarantē, ka debitoru parādi tiks apmaksāti savlaicīgi un, tāpēc ir svarīgi pastāvīgi veikt debitoru pārbaudi, kontrolēt un analizēt debitoru parādu līmeni un to sastāvu. Šiem mērķiem uzņēmumam ir jāievieš arī debitoru vadības politika. Debitoru parādu vadības politikas raksturojums tika sniegts Krogzemes H. grāmatā *Komersantu darbības analīze un kontrole*, Rurānes I. grāmatā *Uzņēmuma finanses* un Ludborža A. grāmatā *„Apgrozāmā kapitāla vadīšana nelielos uzņēmumos”* (Ludzbors, 2007). Pēc teorijas izpēti un salīdzinājuma ar Uzņēmuma praksi debitoru parādu vadībā tika noskaidrots, ka Uzņēmums neveic potenciālo un esošo klientu pārbaudi un novērtējumu un noslēdz līgumus ar klientiem, kam ir slikta kredītvēsture un kam pēc bilances datiem, ja tie būtu savlaicīgi pārbaudīti tuvākajā laikā varētu iestāties maksātnespēja. Pētījuma izstrādes laikā tika apmeklēts seminārs par debitoru parādu vadību, lai saņemtu papildus zināšanas no speciālistiem debitoru parādu uzskaitē. Pētījumā tika izmantoti dati arī no semināra izdales materiāliem „Izdales materiāls seminārā „Darbs ar debitoru – soli pa solim”” (Landau, 2018). Semināra laikā tika saņemta noderīga informācija, kuru izmantojot var uzlabot Uzņēmumā esošo debitoru parādu vadības politiku, proti, tika detalizēti izstāstīts par debitoru pārbaudes veidiem un analīzi un ieteikts izmantot kvalificētus pakalpojumu sniedzējus debitoru pārbaudē, jo uzņēmumi, kuru pamatdarbība ir debitoru vērtēšana un pārbaude var sniegt izsmeļošu finansiālo informāciju par katru Latvijas uzņēmumu. Izmantojot šo informāciju, jebkurš uzņēmums var savlaicīgi reaģēt uz izmaiņām debitora vadības sastāvā vai izmaiņām kredītvēsturē, tādējādi pasargājot sevi no šaubīgo vai bezcerīgo debitoru parādu rašanās. Viens no pakalpojuma sniedzējam debitoru pārbaudes un novērtēšanas jomā, kas tika ieteikts semināra laikā ir Creditreform (*Izziņa par uzņēmumiem*, 2018). Elektroniskais avots „Paziņojumi kreditoriem” bija ieteikts kā avots, kurā jebkurš uzņēmums var pieteikt savus prasījumus saistībā ar uzņēmumu reorganizāciju, pamatkapitāla samazināšanos, darbības apturēšanu, darbības izbeigšanu, likvidācijas uzsākšanu. (Paziņojumi kreditoriem, 2018)

Metodoloģija

Darba izstrādē vispirms tika izpētītas grāmatas par debitoru uzskaiti, analīzi, vadību un kredītpolitiku. No grāmatām par debitoru uzskaiti bija savākta informācija par debitoru klasifikāciju, grāmatojumiem par normatīviem aktiem, kas attiecās uz debitoru uzskaiti. No grāmatām par debitoru analīzi un vadību tika savākta informācija par debitoru analīžu veidiem, ar kuru palīdzību var aprēķināt debitoru parādu īpatsvaru, noteikt rādītāju dinamiku izmaiņas, noskaidrot debitoru parādu inkasācijas laika periodu, termiņos neapmaksāto debitoru parādu īpatsvaru utt.. No grāmatām par kredītpolitiku tika savākta informācija par kredītpolitikas nosacījumiem. Pēc grāmatās norādītajām atsaucēm uz normatīviem aktiem tika izpētīta un darbā izmantotas tikai spēkā esošo normatīvo aktu prasības.

Kā nākamais solis darba izstrādē tika veikta Uzņēmuma grāmatvedes intervija. Grāmatvedes intervijas laikā tika savākta informācija par Uzņēmuma praksi debitoru uzskaitē. Tika intervēta arī darbiniece, kura nodarbojas ar parādu atgūšanu, lai saņemtu priekšstatu par to, kāda ir debitoru parādu atgūšanas politika. Pārdošanas nodaļas darbinieki bija intervēti par Uzņēmumā izmantoto kredītpolitiku, par tās nosacījumiem. Darba izstrādes laikā bija apmeklēts seminārs „Darbs ar debitoru – soli pa solim”, kuru organizēja SIA INFOCON. Semināra laikā tika sniegta informācija par debitoru vadību, kredītpolitikas izstrādi un to nepieciešamību. Darba izstrādes noslēgumā autore saņēma konsultāciju no neatkarīgas grāmatvedes – konsultanta no uzņēmuma DN Birojs, kuri sniedz grāmatvedības pakalpojumus un tajā skaitā arī konsultācijas studentiem grāmatvedības jautājumos. Šīs konsultācijas laikā autore intervēja grāmatvedi – konsultantu par jautājumiem, kuri bija saistīti ar Uzņēmuma debitoru uzskaites kārtošanu. Autore intervēja konsultantu, lai pārliecinātos, ka veiktie secinājumi par Uzņēmuma debitoru uzskaiti ir pareizie. Lai saņemtu kvantitatīvu priekšstatu par to kā Uzņēmums uzskaita un vada debitoru parādus tika veikta dokumentu analīze. Tika izpētīts Uzņēmuma kontu plāns, statistiskie dati no uzskaites sistēmas par debitoru parādu vecumu un lielumu un Uzņēmuma bilanču dati par pēdējiem 3 gadiem. Pēc dokumentu analīzes tika veikts pētījums izmantojot aprakstošās statistikas metodi, t.i. tika veikta dažādu rādītāju aprēķināšana, piemēram: debitoru parādu īpatsvars no kopējiem apgrozāmiem līdzekļiem, debitoru parādu inkasācija laika periodā utt.. Savāktā informācija tika apkopota un aprakstīta teksta veidā un izmantojot grafisko analīzi, attēlojot datus tabulu un attēlu veidā.

Rezultāti

Uzņēmums neveic debitoru parādu pārbaudi likumā noteiktajā kārtībā un neveido uzkrājumus šaubīgiem debitoru parādiem. Pircēju parādu īpatsvars no kopējās debitoru parādu summas ir ļoti augsts, t.i. no 95 līdz 99 procentiem, kas liecina par to, ka Uzņēmumam ir problēmas ar parādu iekasēšanu. Uzņēmumam nav krājumu, kas daļēji izskaidro debitoru parādu īpatsvara lielumu 86 procentu apmērā no kopējiem apgrozāmiem līdzekļiem. Naudas līdzekļu īpatsvars no kopējiem apgrozāmiem līdzekļiem pēdējos trīs gados samazinājies no 35 līdz 14 procentiem no kopējiem apgrozāmiem līdzekļiem, no kā var secināt, ka lielākā naudas līdzekļu daļa ir iesaldēta debitoru parādos. Viena debitora parāda aprites ilgums ir pārāk lēns, t.i. no 48 līdz 55 dienām, kas ir vairāk par nozarē vidējo rādītāju – 36 dienas, kas liecina par to, ka debitoru parādi netiek apmaksāti laicīgi. Nesavlaicīgas debitoru parādu apmaksas iemesls pēdējos trīs gados ir kadru maiņa, kuras rezultātā debitoru parādu atgūšanas pasākumi netika veikti pastāvīgi, neefektīvie kredītpolitikas nosacījumi, neefektīva debitoru parādu vadības politika. Debitoru parādu vidējais ilgums 2017.gada beigās bija 9 dienas, kas liecina par to, ka Uzņēmumam uz 31.12.2017. nebija debitoru parādu, kuriem ir pārsniegts apmaksas termiņš vairāk par gadu, vai tādu parādu skaits ir neliels. Riskantākie parādi, kuru lielums ir 1001-3000 EUR aizņem otro vietu pēc lieluma no kopējās debitoru parādu summas un ietekmēs uzņēmuma likviditāti, ja netiks atgūti. Debitoru parādu grupa ar nokavējuma dienām 180-360 un 360-1000 ir vismazākais īpatsvars no kopējās debitoru parādu summas un tas ir labvēlīgs rādītājs, jo tas parāda, ka Uzņēmumam nav daudz parādu, kuru atgūšana ir apšaubāma.

Secinājumi

1. Uzņēmums neveido uzkrājumus šaubīgiem parādiem, sekojoši pārskata gada beigās bilances posteņi „Pircēju un pasūtītāju parādi” tiek attēlota vērtība, kurā tiek iekļauti gan reālie parādi, gan tie, kuru atgūšana jau ir apšaubāma. Kā rezultātā, apgrozāmo līdzekļu vērtība ir nepamatoti augsta, kas neatbilst normatīvo aktu prasībām un bilances dati nesniedz skaidru un patiesu priekšstatu par Uzņēmuma finansiālo stāvokli

2. Debitoru parādu salīdzināšana netiek veikta likumā noteiktajā kārtībā un laikā. Kā rezultātā klienti netiek savlaicīgi brīdināti par parāda esamību, kas palielina jaunu šaubīgo un bezcerīgo parādu rašanos
3. Uzņēmuma kredītpolitika un debitoru parādu vadības politika ir neefektīvas. Kā rezultātā liels klientu skaits pastāvīgi kavē rēķinu apmaksu, dažreiz veidojas arī bezcerīgie parādi un liela naudas līdzekļu daļa ir iesaldēta debitoru parādos, kas ietekmē Uzņēmuma likviditāti.

Uzņēmuma debitoru parādu uzskaiti var pilnveidot, izmantojot secinājumos izklāstīto informāciju, t.i.:

1. Uzņēmuma grāmatvedis var sākt veidot uzkrājumus šaubīgiem debitoru parādiem un inventarizāciju likumā noteiktajā kārtībā
2. Uzņēmuma vadītāja var pilnveidot debitoru parādu vadības politiku, t.i. sākt vērtēt un pārbaudīt potenciālos un esošos klientus, izmantojot Creditreform pakalpojumus
3. Balstoties uz Creditreform sniegtajiem datiem Uzņēmuma vadītāja var pilnveidot kredītpolitiku, t.i. izstrādāt atšķirīgus kreditēšanas nosacījumus klientiem ar sliktu kredītvēsturi un labu kredītvēsturi. Klientiem ar sliktu kredītvēsturi var sākt piemērot priekšapmaksas noteikumus.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

Apsīte, I., (2003). *Uzņēmuma gada pārskats*. Rīga: Lietišķās informācijas dienests.

Horner, D., (2013). *Accounting for non accountants*. London: Kogan Page.

Civillikums (spēkā esošā redakcija). *Valdības Vēstnesis*, 41, 20.02.1937. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418>

Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums (spēkā esošā redakcija). *Latvijas Vēstnesis*, 222 (5540), 12.11.2015. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/277779-gada-parskatu-un-konsolideto-gada-parskatu-likums>

Gekiša, E., (2016). *Izdales materiāls priekšmetā „Grāmatvedības pamati”*. Rīga: Alberta Koledža.

Grandāne, M., Martemjanova, E., Mārāne, I., Mežaraupe, V., Soopa, A. (2004). *Finanšu grāmatvedība. Mācību līdzeklis*. Rīga: SIA „Izdevniecība RaKa”.

Izziņa par uzņēmumiem. (2018). *Creditreform*. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <http://www.creditreform.lv/lat/clients/enterprises/verify/info/>

Izrādās Latvijā ir vieni no īsākajiem rēķinu apmaksas termiņiem Eiropā. (2018). [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://nra.lv/politika/eiropas-savieniba/246332-izradas-latvija-ir-vieni-no-iskasajiem-rekinu-apmaksas-termiņiem-eiropa.htm>

Komerclikums (spēkā esošā redakcija). *Latvijas Vēstnesis*, 158/160 (2069/2071), 04.05.2000., "Ziņotājs", 11, 01.06.2000. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=5490#p151>

Krogzeme, H., (2013). *Komersantu darbības analīze un kontrole*. Rīga: RTU Izdevniecība.

Landau, I., (2018). *Izdales materiāls seminārā „Darbs ar debitoru – soli pa solim”*. Rīga: Infocon SIA.

Leibus, I., Pētersone, I., Jesemčika, A., Svarinska A., Grigorjeva, R. (2016) *Finanšu grāmatvedība*. Rīga: SIA „Lietišķās informācijas dienests”

Likums „Par grāmatvedību” (spēkā esošā redakcija). *Ziņotājs*, 44/45, 12.11.1992., "Diena", 202, 27.10.1992. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=66460>

Likums „Par nodokļiem un nodevām” (spēkā esošā redakcija). *Latvijas Vēstnesis*, 26 (309), 18.02.1995., "Ziņotājs", 7, 13.04.1995. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=33946>

LR Ministru kabineta 2016. gada 01. janvāra noteikumi Nr. 775 „Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma piemērošanas noteikumi” (spēkā esošā redakcija). *Latvijas Vēstnesis*, 253 (5571), 29.12.2015. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278844-gada-parskatu-un-konsolideto-gada-parskatu-likuma-piemerosanas-noteikumi>

LR Ministru kabineta 2010. gada 12. oktobra noteikumi Nr. 969 „Kārtība, kādā atlīdzināmi ar komandējumiem saistītie izdevumi” (spēkā esošā redakcija). *Latvijas Vēstnesis*, 169 (4361), 26.10.2010. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=220013>

LR Ministru kabineta 2017. gada 14. novembra noteikumi Nr. 677 „Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma normu piemērošanas noteikumi” (spēkā esošā redakcija). *Latvijas Vēstnesis*, 237 (6064), 30.11.2017. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295416-uznemumu-ienakuma-nodokla-likuma-normu-piemerosanas-noteikumi>

Ludboržs, A. (2007). *Apgrozāmā kapitāla vadīšana nelielos uzņēmumos*. Rīga: Lietišķās informācijas dienests.

Maksātne spējas likums (spēkā esošā redakcija) *Latvijas Vēstnesis*, 124 (4316), 06.08.2010. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=214590>

Paziņojumi kreditoriem. (2018). *Latvijas Vēstnesis*. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/oficialie-pazinojumi/pazinojumi-kreditoriem>

Rurāne, I., (2007). *Uzņēmuma finanses*. Rīga: Jumava.

Šteinbergs, K., Kalniņš, A., Saltikova, A. (2018). *Pastāvīgo darbu nolikums. Studiju darbu, kvalifikācijas darbu, Prakses atskaišu un citu pastāvīgo darbu nolikums*. Rīga: Alberta Koledža.

Uzņēmumu ienākuma nodokļa likums (spēkā esošā redakcija). Komerctiesības, Nodokļi un nodevas. Publicēts: *Latvijas Vēstnesis*, 156 (5983), 08.08.2017. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=292700>

Vekseļu likums (spēkā esošā redakcijā). "*Likumu un noteikumu krātuve*", 38, 07.10.1938., "Diena", 167, 08.09.1992. [skatīts 06.11.2018.]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90972>